

reklâmsız
ticaret,
havasız
kalan
mum gibi

SÖNER

BÜTÜN
REKLÂMLARINIZ

İÇİN

Basın İlan Kurumu

EMRİNİZDEDİR

CAĞALOĞLU - TÜRK OCAĞI CAD. TEL: 22 43 84-85

96

(Basın: 9143 — 41)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KASIM 1961

İÇİNDEKİLER

Atatürk ve VI. Türk Tarih Kongresi	Behçet Kemal ÇAĞLAR
Kral Midas'ın Kulakları Orta Asya'da	Metin AND
Büyük Türk Gezgini Eviya Çelebi	Türker ACAROĞLU
Kaşık ve Oyun	Prof. Mahmut R. GAZİMİHAL
Kitaplar Arasında "Musiki Sözlüğü"	Fikri ÇİÇEKOĞLU
Tekirdağ'da Zakir Baba Türbesi	Salim S. İŞÇİLER
Mehmet Çavuş'la Kırtoğlu Türküsü	Gündüz ARTAN
Seferhisar Orta Oyunları: (VII)	M. Necati ÖZSU
Yurdun Dört Bucagından: (II)	Sadi Yaver ATAMAN
Dil ve Bel Üstüne Deyimler	İsmet Zeki EYÜBOĞLU
250 Yıllık Bir Savaş Türküsü	Cahit ÖZTELLİ
Hatay Mânîleri	Cevher İhsan MİSKİOĞLU
Saz Şairleri: Posoflu Müdâmi: (II)	Dr. N. B. BALCIOĞLU
Kütahya Halk Türküleri Üstüne	Sadık UZUNOĞLU
Elmalı'dan Masallar: Balta Bıyık ve Şehzade	Hüsnü YILDIZ

BİZE GELEN KİTAPLAR

SAYI 148

KURUŞ: 100

İSTANBUL'DA AYDA BİR DEFA ÇIKAN HALK KÜLTÜRÜ DERGİSİ

97

Yıl sonu
çekilişinde

BİR TALİHLİYE

500.000

LİRA

3 adet

APARTMAN
DAİRESİ

10 adet

ARSA

Bir adet

50.000 Lira

4 adet

25.000 Lira

Lira

TÜRK TİCARET BANKASI

1961 Yılı sonu BÜYÜK İKRAMIYELER
çekilişine katılabilmek için 15 Kasım 1961
günü akşamına kadar bütün ta-
sarruflarınızı Bankamızda toplayınız.
Hesaplarınızda en az 200.- lirası bulunanlar
vadeli 50.- vadesiz 100.- liralara bir kur'a
numarası alarak çekilişlere katılabirler.

(Reklamcılık: 2623 — 42)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AGUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

NO. 148

KASIM 1961

YIL: 13 — CİLT: 7

ATATÜRK VE VI. TÜRK TARİH KONGRESİ

Yazan: Behçet Kemal ÇAĞLAR

Ölmez Atatürk'ün kurmuş olduğu "Türk Tarih Kurumu" nun VI. Türk Tarih Kongresi, 20 — 26 Ekim 1961 tarihleri arasında Ankara'da toplanmış, sunulan yerli ve yabancı bilim adamlarının Türk Tarihi'ne ışık tutan bildirileri, büyük ilgi toplamıştır.

Bu Kongre üzerine heyecan ve iman sembolü değerli şair Behçet Kemal Çağlar'ın kaleme aldığı bir yazıyı okurlarımıza sunuyoruz.

T. F. A.

İnsanların bedenleri ne zaman nerede top-
rağa karışırsa karışsın, fikir olarak, ölümlü
olarak her zaman yaşayabileceklerini ileri
sürmekte haklıyız. Bunun bir kuru avunma
değil düpe düz gerçek olduğunu, yedi gün
süren Altıncı Tarih Kongresinde bir daha
kavrardım, gördüm:

Türk tarihini aydınlatmak, Türk insanına
engin geçmişini tanıtmak için, Türkiye der-
ken bütün dünya bilginlerini ayağa kaldıran
Fikir Atatürk Altıncı Tarih Kongresinde ne-
fes alıyor, memnun güllüyor ve ağzlarımız-
dan dile geliyordu. Atatürk'ü bir daha anlı-
yorduk:

Miskinlikten hainliğe geçen son torunları,
nı yurt dışına sürdükten sonra Osmanlılığı
bir süre için kenara itmek ve Türklüğü pırl
pırl meydana çıkarmak gerekiyordu. Yerden
bitme bir yeni devlet değildik ki! Osmanlıdan
ve hattâ Selçukludan öteye; üç eski kıtada
devlet kurup ulu uygarlıklara emek kattığı-
mız eski çağlara göz atmalıydık ki övünmeyi
olduğu kadar kendimize güvenmeyi de hak
edelim. Orhon anıtlarının Türk halkına sesle-

nişi ile Büyük Nutkun Türk gençliğine sesle-
nişi arasındaki yüzyılları aydınlığa çıkarmak
yetmiyecekti. Daha öteye, daha uzağa, daha
engine gidecektik. Şunun bunun din gayretiyle
uydurduğu yalanlardan, şerefi başkalarına su-
çu Türkiye yüklemeye çabalarından silkinip kuy-
tulum, pırl pırl bir Türk tarihine muhtaç-
tık.

Tarih alanında; çınar diplerinde yetişmiş
yerden bitme dallardan değil, ulu çınarlardan
biri olduğumuz isbat etmek zamanı gelmiş,
geçiyordu. İşte Atatürk bu işe böyle el atmış-
tı, Tarih Kurumu bu ihtiyaçtan doğmuş, bu
hizmete yönelmişti.

Atatürk, Türk dilini ve tarihini, bütün
paslarından ve kirlerinden temizlemiş olarak
yeni kuşaklara tanıtmak ve benimsetmek i-
çin ömrünün son yıllarını seve seve harcadı,
nesi var nesi yoksa bu iki ülküyü gerçekle-
ştirmek için kurduğu kurumlara bağışlayıp
gitti. Onu en büyük milliyetçi diye işte bunun
için de bağrımıza basmak ve başımızın üs-
tünde taşımak borcumuz. Eğer alçakca nan-
kör değilsek, eğer gerçekten memleketçi ve

TÜRKİYE KREDİ BANKASI

Sermayesi 20.000.000 T. L. Merkezi: İstanbul

Şubeleri:

İstanbul	İzmir	Samsun
Beyoğlu	Ankara	Konya
Galata	Yenişehir	İskenderun
Kadıköy	(Ankara)	Mersin
Osmanbey	Adana	Bursa
Hasköy	Çapa	Bakırköy
Beyazıt	Edirne	

HERNEVİ BANKACILIK MUAMELÂTI-BÜTÜN YABANCI MEMLEKETLERDE MUHABİRLER

Telgraf adresleri: Umum Müdürlük: Bankorgen- İstanbul Şubeler: Bankor

(Folklor: 35)

SÖT VEREN ANNELER,
KANSIZLIK, ZAFİYET
KLOROZ, İŞTAHSIZLIK
SIRACA VE NEKAHAT
İÇİN

(Basın: 7728 — 36)

(Folklor: 37)

1961
YILINDA

15.000

KİŞİYE KAZANMA ŞANSI

230.000 ve 1.525.000

Liralık apartman daireleri Liralık para ikramiyeleri.

Her çekiliş planı ayrıca ilan edilecektir

AKBANK

Vadeli her 100 vadesiz her 200 liraya ayrı bir kur'a numarası verilir.

(Folklor: 37)

FAAL p-185

Terkibinde krem has-
saları bulunan PURO
TUVALET SABUNU

cildi temizler... besler...
korur... çiçek gibi taze
ve kadife gibi yu-
muşak yapar... cazibe
ve güzelliğinizi artırır.

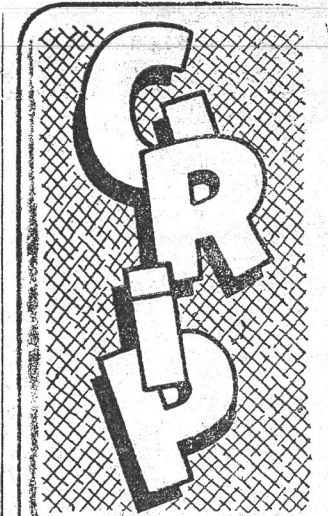
**BOL KÖPÜKLÜ
NEFİS KOKULU**

100 DE 100 SAFTIR

(Faal: 3270 — 39)

Basıldığı tarih: 11 Kasım 1961

ve NEZLEYE karşı

GRİPİN

Kullanınız

Aldığınız müstahzarın ha-
kiki Gripin olduğunu anla-
mak için GRİPİN markasına
bilhassa dikkat ediniz.

GRİPİN

günde 3 adet alınabilir.

(Faal: 3271 — 40)

milliyetçi isek..

İşte bu çoksun minnetlerdir ki onu anmak için ayağa kalkan Tarih Kongresinin seçkin ve aydın kişiliğinde Atatürkü hayatta göre. rek Kongre kürsüsünden şöyle haykırdım:

Güzel sesine inanırım ve güveninin bütün sıcaklığını koyarak, haşeresinin bütün imkânını zorlayarak . Ne mutlu Türküm diyene. gerçeğini haykıran Atatürk! yanbaşımızda - sını, hepimizdesin, önmüzdüdesin! Yokluğunda dövmek değil, varlığına övmek sırasıdır! Devrimlerinin, eserlerinin, emanetlerinin uyanık bekçileriyiz. Bilgimizin, usumuzun, coşku. muzun, kısacası hayatımızın hikmeti budur.

Sen, toza - toprağa karışmış cevherleri. mizi, yerden kaldırdın; silip parlattın; daha da belirtip işlenmesi için bu Kurumu, Türk Tarih Kurumunu meydana getirdin. Senin gönüllü ve bilgili erlerin işte, 30 yıldır açtığın yolda şaşmadan yürüyorlar.

Biz sanatkarlar da onlardan aldığımız hızla, ilhamla, göğsümüzü kabartarak haykırıyoruz :

**Türkün güneşleriyle dünya afku ağardı.
Türk olmasa tarihe yazılacak ne vardı?**

Uzak - yakın çağların destanlarını yazmak için yarış eder gibiyiz. Anlamsızlığın a. varelliğini ve ucuz tuhafıkların kolay göhret avcılığını iş edenleri hesaba katmadan, sanat yönünden de onuncu yıl nutkündeki işaretle hızla yolundayız.

Senin bütün büyük yararlıklarını ve öndeliklerini unutup inkâr ettikten başka, bu aziz dil ve tarih çabalarını dahi hor gören, bizi batı uygarlığından tekrar doğu karanlığına sürüklemek isteyenler bulunabilir, Hatta harekete geçebilir. Atatürk! Fakat yıldığımız, sınıdığımız yok! Doğru yol bizimkidir, biliyoruz. Gözli dönemler uslanacak, aldananar kendine gelecek ve herkes er - geç sana yönelecek, biliyoruz!

Tarih Kurumuna, bu kongresi dolayısıyla, son yıllarda biraz ihmal uğradığını gördüğümüz bir ödevini hatırlatmak isteriz:

Nasıl Türk Dil Kurumu, dil davasını her gün biraz daha açıp yayarak halkın ilgisine ve aydın bilgisine sunuyorsa Tarih Kurumu da Tarih görüşümüzü, yeni buluşlarımızı böylece halka götürmelidir. Kurucusu Atatürkün ikinci tabiatı haline girmiş "halk içinde halkla birlikte yürüyüp ilerleme" meyline ayak uydurmalıdır. Destanlarla. piyesler

le tarihi kuru ilim olmaktan çıkıp etkili sanat eseri halinde halkımıza belletmeli, sindirmelidir Okul tarih kitapları, tarihi piyesler ve destanlar için ödülleri tertiplemelidir. Ayrıca halka ve gençliğe hitap eden yıllık bir dergiy. le olsun Türk tarihi hakkındaki yeni ve aydınlatıcı buluşları kamu oyuna sunmalıdır.

Tarihte Türkün sesinin sade pala şakırtılarıyla nal şakırtılarından ibaret olmadığını; Tarih içinden Türk sesi diye uygarlığı, sanat. kârlığı, devlet kuruculuğunu belirtecek müjde. lerin de kopup geldiğini bilmeliyiz.

Yeni kuşaklar, daha iyi, daha belgeli bil. melidirler ki Türk milleti sadece vuran - kıran, döğüşen ve çarpışan değil; yapan, yaratan bir ulustur da..

Bu memlekette, inşallah, bir daha, günlük politika cambazlıklarıyla, zaferleri ve kahramanlıkları unutup geçen hattâ inkârâ yeltenen Zuhurî tarihleri yazılmayacaktır artık. Nerden gelip nereye gittiğimizi passız bir tarih aynasında seyretmekle kendimizi tam anlayacağız, kendimize tam gelebileceğiz.

Malazgirt gehidi'nin bile bu aşağılıklardan dolayı, kemikleri kalmışsa sızlayacağını, akıl edebilselerdi bu bayâğılığa düşmezlerdi. Tarih Tarih, Tarih. Soğukkanlı bilgi kurulduğundan kurtulmuş, destana ve sanata mal olarak hal kın ruhuna sindirilmiş bir tarih.

Bize gelen KITAPLAR

* Memet Fuat: "Başlangıcından bugüne kadar Türk ve Tünya Tiyatro Tarihi". Varlık Faydalı Kitapları: 17. 16,5X12 boyunda. 360 sayfa, 8 lira.

* Andre Gide — Necip Alsan: "Günce'den Seçmeler". Varlık Büyük Cep Kitapları: 194. 16,5X12 boyunda, 108 sayfa, 2 lira.

* Somerset Maugham — Alim Şerif Onaran: "İspanyol Havası". Varlık Büyük Cep Kitapları: 195. 16,5X12 boyunda, 80 sayfa, 2 lira.

* Yaşar Nabi Nayır: "Kılavuz Sözlük". Osmanlıca - Türkçe — Türkçe - Osmanlıca Varlık Faydalı Kitapları: 18. 168 sayfa, 5 lira.

KRAL MIDAS'IN KULAKLARI ORTA ASYA'DA

Yazan: Metin AND

Türk uygarlığının üzerine eğilen incelemeleri — İslamcıları saymazsak — iki ana bölüme ayırabiliriz. Bunların ilki çözümlemelerine ana kaynak olarak hep Orta Asya'yı alıp bütün kurumları, töreleri bu kaynağın ışığında açıklamaya kalkıyorlar. Kolaylık olsun diye bunları "Orta Asyacılar" diye adlandırılalım. İkinciler ise ilgilerini Türklerin gelip üzerine yerleştikleri Anadolu topraklarında daha önce kökleşmiş uygarlıkların üzerine topladıkları, bunlara da "Anadolucular" diyelim. Gerçi bu böylesine birkaç keskinliğiyle birbirinden ayrılmıyor, her ikisi de çıkılan yerden getirilenlerle, varılıp yerleşilen topraklarda bulunup benimsenenlere pay tanyorlar. Ama her iki bölümün ilgisinin yazılarını okursak hangi bölüme sokulabileceğini hemen anlayabiliriz. Hatta bu görüşlerinde her ikisi de duyguya geniş yer veriyor, sanki ana kaynak diye belledikleri dışında etkilerden söz açılrsa bu büyük kusurmuş gibi buna büyük tepki gösteriyorlar. Son yıllarda Anadoluculara daha büyük bir coşku buluyoruz, Anadolu'nun eski uygarlıklarına haklı bir ilgi gittikçe artıyor.

Buradan sözü genç bir yazarın geçen yıl Devlet Tiyatrosuna oynanan oyununa getireceğim: Güngör Dilmen'in Midas'ın Kulakları. Ulus Gazetesinde haftalık tiyatro köşemede bu oyunu ele aldığımızda herseyden önce genç bir Türk yazarının Ankara'nın birkaç saat ötesinde Frigya'nın başkenti Gordium'da geçen bir olaya sahip çıkmış olmasına seviniş, bunu övmüştüm. Üzerine bastığımız toprakların eski sahiplerinin en yakın mirasçuları biz olduğumuza göre şairlerimizin, o yazarlarımızın bu verimli kaynaklara başvurması sağlam bir yoldur. Bu toprakların üzerindeki uygarlıkların en yakın ardılının gene bizler olduğunu Atatürk çok iyi anlamış, Anadolu'nun göbeğinde kurulan Üniversiteye Hitit, Sümer dillerini koymuş, eski uygarlıkların incelenmesi için gerekli araçları, yöntemleri Türk aydınına vermek istemişti. Hatta Atatürk'ün bir yapıtı, bir kuruntu gibi görünen birçok görüşlerinin sağlam bir temel dayandıkları içinde bulunduğumuz yılların bilimsel çalışmalarının getirdiği verilerle

desteklenmektedir. Ancak bir yana eğilmek, öte yana gözlerimizi kapatmamalı bu iş moda uyarısına romantik bir coşkuyla var-dırmamalıyız. Anadolu uygarlıkları üzerine eğilince çıktığımız yerlerle bağlarımızı hemen koparmaya kalkmayalım, yahut tersine Orta Asyacılar gibi Orta Asya'dan gelmeyen hiçbir etkinin olamayacağına ayak direyen koyu görüşlü ulusçu da olmamalıyız. Ne tuhaf bir raslantı Güngör Dilmen'in oyununun konusu bilerek, bilmeyerek her iki bölümün de yüzünü güldürecek bir seçim olmuş. Şöyle ki:

"Kırk Gün Kırk Gece" adlı eski Türk seyirlik oyunlarını inceleyen kitabını yazar ken Anadoludaki Türk oyunlarının Orta Asyadaki karşılıkları üzerine bazı örnekler göstermek için Schuyler'in Türkistan üzerine yazdığı kitaba başvurmuş, bazı yerlerini anmış. Aynı kitapta Orta Asya'da Kral Midas'ın Kulakları efsanesinin bir benzeri olduğunu büyük bir ilgiyle görmüştüm (1). Bu efsaneyi Türk okuyucusuna iletmenin sırası şimdi geldi, ben de yazıyorum

Bazılarımıza göre Kaşgarın kuzeyinde bulunan ve dolaylarında büyük bir savaş olduğu na inanılan Issık Gölü üzerine bu adla anılan bir efsaneyi Kırgızlar şöyle anlatıyor: Bugün Issık gölünün olduğu yerde vaktiyle bir kent varmış, bir tufan burada yaşayan herkesi boğmuş, ve kentini yerine bu göl kurulmuş. Gölün kuruluşu şöyle olmuş: Bu kentte hiç çocuğu olmayan bir Han yaşamış. Bir çocuğu olması için Tanrı'ya çok yakarmış, sonunda yakarış karşılık bulmuş, bir çocuğu olmuş. Yeni Beg adını koydukları çocuk, belki annesinin işlediği bir kusurdan olacak eşek kulaklıyla doğmuş. Babasının ölümüne kadar bu kulaklar herkesin gözünden gizlenebilmiş. Kendisi tahta geçince kendisini traş eden berberleri bir bir öldürmüş. Yeni Beg'e kimin berber olacağı bir dert olmuş. Bu iş akıllı bir delikanlının üzerine düşmüş. Yeni Beg'in bu genç öyle hoşuna gitmiş ki onun sanını bağışlamış, gizini saklayacağına bağlılık andı verdikten sonra Han onu yanında berber al koymuş, sonra da onu kendine Başbakan yapmış. Yıllar geçmiş, birgün avda doğanı Yeni Beg'in doğanını geçmiş, bunun üzerine kendi

BÜYÜK TÜRK GEZGİNİ EVLIYA CELEBİ

Yazan: Türker ACAROĞLU

Türk, gezmeyi hususi bir zevk sayan millettir. "Çok yaşayan değil, çok gezen bilir" ata sözünü yaratan milletimiz, gezmeye terbiyevi bir değer de verir. Ama Türk seyyahı, ne yazık ki azdır. Eskiden bizde askerlik ve daha başka bazı meslekler zoruyla gezen bir kitle vardı. Buna rağmen görmek, öğrenmek aşkıyle dolaşanlar pek çok değildi. Osmanlı - Türk İmparatorluğunun alabildiğine geniş sınırları içinde gezdiği yerlerden bilgi hamulesiyle dönen ve gördüklerini yazıp bize bırakanlar yok denecek kadar azdır. Seydi

ni tutamayıp düşüncesiz bir coşkuyla "Benim doğanın eşek kulaklı Yeni Beg'in doğanından daha iyi" diye bağırır vermiş. Yaptığı yanlışlığı hemen anlamış, ama iş isten geçmiş. Ölümden kurtulmak için dağa kaçmış, arada bir gizlice geceleri kente gelirmiş. Gene bu geşmelerinden birinde kentin ortasındaki kuyuya Hanım zalimliğini ve onun boyunduruğunda ya sayan bozuk düzen halkı cezalandırması için Tanrıya yakarmış. Gök onun bu yakarışını duymuş, kuyudaki su birden öyle taşmış, öyle taşmış ki sonunda bütün kenti su basmış ve kentin yerine bugünkü Issık Gölü olmuş.

Böyle bir efsaneyi duyanca insan hemen kendi kendine sormadan edemiyor: Midas'ın kuşakları efsanesi Anadolu'dan Asya'ya mı yoksa Asyadan Anadolu'ya mı gitmiş diye. Oy sa biraz değilirse görüldür ki bu efsanenin değişik çeşitlerini yeryüzünün pek çok köşesinde buluyoruz: Fas'da, Hindistan'da ve Avrupa'nın çeşitli yerlerinde (2). Gerçek odur ki, ilkel inançların çoğu bazen birbirlerini etkilemeden de, bir yerden bir yere taşınmadan da birbirlerine benzeyebilir. Bu olay bize önemli bir ışık tutabilir, bir öğrenebilir: Türk uygarlığını İslamcı, Orta Asyacı, Anadolu gibi yaftalar altında tek gözle değil, fakat genel insanlık tarihi içindeki yerine daha geniş bir anlayışla oturtmaya çalışmalıyız.

(1) Eugene Schuyler, Türkistan, New York 1877. II, s. 129,

(2) W. Crook, "King Midas and His Ass's Ears", Folklore XXII - 1911 ss. 183-202,

Reis, Piri Reis gibi gördüklerini yazan amirallerimizin bıraktıkları eserler, seyahatname değil, coğrafya çeşidindedir. Eski İran, Paris, Londra, Viyana, Petenbürg büyük elçilerimizin "Sefaretname" adıyla tanınan eserleri de, siyasi işlerin halli için gönderilen memurların yollarda ve gittikleri yerlerde gördüklerini muhtıra veya rapor şeklinde kısaca kaydeden eserlerdir.

Yalnız Evliya Çelebi onyedinci asırda Osmanlı imparatorluğunun bütün topraklarını dolaşarak çok değerli ve güzide bir seyahatname bırakmıştır. On ciltlik bu büyük eser, seyahat çeşidinin en yüksek örnekleri arasındadır. Batı dünyasında da Evliya Çelebi aynı şekilde tanınır, eseri de aynı değeri taşır.

Asıl adı Hafız Mehmet Zilli olan büyük gezgin Evliya Çelebi, 25 mart 1611 de İstanbul'da doğmuştur. Babası Kütahtalı Derviş Zilli Mehtemdir. Evliya Çelebi, soyunun Germiyan zade Yakup Bey'e, onun soyunun da Ahmet Yesevi'ye dayandığını yazar Anası tarafından eski Sadrazam Melek Ahmet Paşa'ya akraba olur.

Evliya Çelebi, orta derecede bir tahsil görmüştü. Arapça okuyup hafız olmuş, şiir ve tarihe çalışmış, musiki ve hattatlık öğrenmişti. Rum, Lâtin ve belki Macar dillerini biliyordu. Güzeli sesi ve musikiden anlamasıyla büyüklerin meclislerinde çok tanınmış bir delikanlı olan Evliya, saraya alınmıştı. Orada kaldığı üç yılda şarkılar okuyup nükteler savurarak nasıl göze girdiğini tafsilatıyla anlatır. Küçükliğündenberi tanımadığı kimse, görmediği çevre kalmıyan bu zeki ve her şeye meraklı adam, gerçek bilgilerini kitaptan çok hayattan almıştı. Gezmeyi, gezip gördüğü yerlerin tarihini, sosyolojisini araştırmayı çok severdi. Daha onaltı yaşında iken İstanbul'a dolaşarak birçok notlar derlemişti.

Yaradılıştaki bu merak, Evliya Çelebi'yi büyük bir seyyah yapmıştır. Türklük de güzel ve değerli bir seyahatnameyi bu şekilde kazanmıştır. Onu at sırtında, silah elinde Macaristan ve Girit'te seferlere katılır. Kıbrıs akıncularıyla birlikte Almanya içlerine, Baltık kıyılarına kadar akın ederken gördü-

rüz. Seyahatnamesinin baş tarafında, ilk seyahatlere bir rüyada Peygamberi görüp ondan izin ve teşvik alarak başladığını yazar. Kendisinin seyahat merakını anlatır. Evliya Çelebi, gezdiği yerlerde herkesin hoşuna giden bir tipti. Hazır cevaplığı, neşe ve şataretiyle herkesin aradığı ve tuttuğu bu cevval adam, bir gün herşeyi geride bırakıp yollara düşmüştür.

Evliya Çelebi'yi ansızın 1640 yılında Bursa'da görüyoruz. Bundan sonra dünyayı gezecek bir seyyah olmuş ve ömrünün son yıllarına kadar sürecek seyahatlere çıkmıştır. Kısa bir İzmit yolculuğundan sonra Trabzon'a oradan da Anapa'ya gitti. Azak kalesinin istirdadi için yapılan sefere iştirak etti. Kıbrıs yoluyla İstanbul'a dönerken Karadeniz'de mütthiş bir fırtınaya tutuldu. Gemisi kazaya uğradı. Evliya Çelebi bu kazadan güç kurtularak İstanbul'a geldi. Girit'e, Erzurum'a gitti. Oradan Kafkaslarda Baklı'ya, İran'da Tebriz'e kadar uzandı. Babasının ölümü haberi üzerine tekrar İstanbul'a döndü. Bu dönüşü İstanbul'un karışık zamanlarına rastlar. Sultan İbrahim'in tahttan indirilip öldürülmesini, Sadrazam Ahmet Paşa ile meşhur Cinci Hoca'nın öldürülmesini, yenicilerle sipahilerin Sultanahmet camisinde dövüşmelerini gözüyle gördü. Daha sonra Melek Ahmet Paşa ile Rumeli, Özü taraflarını dolaştı. Paşa Van'a gidince Bitlis Haniyle yapılan savaşı görüp elçilikle İran'a gitti, oradan Bağdad'a geçerek Irak'ı gezdi.

Evliya Çelebi'nin bundan sonraki seyahatleri hep batı tarafına olmuştur. Rumeli, Yunanistan, Arnavutluk, Bulgaristan, Bosna-Hersek, Dalmaçya, Macaristan, Avusturya, Almanya, Hollanda, Polonya, Transilvanya, Moldavya, Güney Rusya, Avrupa'da gezdiği başlıca ülkelerdir. Üçyüz yılı kadar önceki Osmanlı İmparatorluğunun hemen hemen bütün şehir ve kasabalarını gezen Evliya Çelebi; batıdan sonra güneye dönerek Suriye, Mısır, Hicaz ve Habeş illerini de dolaşmıştır. Bütün bu yerlerin adetlerini, geleneklerini, güzel yapılarını, tanınmış adamlarını, tarih ve iehçelerini araştırmış ve büyük eserine kaydetmiştir.

Seyahatnameden bazı parçalar ilkin 1848'de Kahire'de Bulak matbaasında "Müntehi - batı Evliya Çelebi" adıyla basılmıştır. Bundan hemen yarım asır sonra, 1896'da eserin

ilk dört cildi, bir yıl sonra beşinci cildi, 1900'de altıncı cildi, 1928'de yedinci ve sekizinci ciltleri, 1935'te yeni harflerle dokuzuncu cildi, 1938'de onuncu cildi yayımlanmıştır. Ayrıca Reşat Ekrem Koçu 1943'te "her cildin en kıymetli, en orijinal parçalarını aynen alarak, iki ciltlik bir eser halinde ve Mustafa Nihat Özön'den 1944'te müellifin gördüğü tarihî olaylarla hayatları hakkında bilgi verdiği tarihî şahsiyetlere ait bölümleri gene iki ciltlik bir eser halinde çıkarmışlardır. Fakat, bu gün seyahatnamenin yeni ve tenkidli tam bir tabına her halde ihtiyaç vardır.

Evliya Çelebi eserinde bejandlara büyük bir yer ayırmıştır. O sırada henüz değeri bilinmeyen epigrafiye, yani kitabe toplamağa da önem vererek yüzlerce yazıt toplamıştır. Bu itibarla Evliya Çelebi'nin eseri bugün için çok ilmi bir mahiyet arzeder. O günkü rivayetleri de eserine geçirmesi takdire değer. Bu eserin önemini anlamak için, ciltlerin içindeki bahislere bir göz atmak yeter. Bu on cilt sırasıyla, şu konuları ihtiva eder:

1. İstanbul. Bütün tarihi, ziyaret yerleri, camileri, medreseleri, tekkeleri, hamamları, hananeleri, kervansarayları, sebilleri, esnaf teşkilâtı ve sairesiyle İstanbul.
2. Mudanya - Bursa, Trabzon, Abaza ili, Gürcistan.
3. Üsküdar'dan Şam'a kadar bütün Anadolu, Suriye. Sonra Bulgaristan.
4. İstanbul'dan Van'a kadar Anadolu, İran.
5. Kürtler, sonra Polonya, Ukrayna, Transilvanya, Venedik.
6. Macaristan ve Almanya,
7. Avusturya, Kıbrıs, Kafkasya,
8. Hicaz,
9. Mekke, Medine,
10. Mısır.

Evliya Çelebi eşsiz bir Türk seyyahı olduğu gibi, seyahatnamesi de eşsiz bir eserdir. Bilgi hayatımıza çok büyük hizmeti dokunmuş olan bu bilginin, nice bir araştırma mahsulü müşahedeleri vardır.

Onyedinci yüzyılın sosyal tarihi bakımından pek faydalı bir hazine sayılabilir. Dil ve üslubu çok açık ve sürükleyicidir. İnsan onu seve seve ve yorulmadan okur.

Evliya Çelebi'nin nerede, ne zaman öldüğünü ve hangi kabristanda gömülü bulunduğunu maalesef bilmiyoruz. Kuvvetli bir ihtimal

malle 1682 den sonra çok yaşamadığı söylenir. Evliya Çelebi'nin evlenmemiş ve dolayısıyla çoluk - çocuk sahibi olmamış bulduğu da ileri sürülen bir ihtimaldir. Kendisinin 1663 de henüz "müccerret ve pâk" olduğu nu söyler. Daha ziyade ufak tısselli, fakat gayet çevik, pek sevimli bir adamdı. Mevki ve ikbal hürsina kapılmadan, akraba ve tanıdıklarının himayesinde pekâlâ bulabileceği bir memurluğa hiç itibar etmeden yaşamış; ömrünü seyahat gibi her yeri, herkesi ve herşeyi görüp tanımak, bilip öğrenmek amacına tahsis etmiş bu nev'i şahsına münhasır adamın, bu zeki ve uyanık fikirli İstanbul çocuğunun kırkbeş yıllık gezgincilikten sonra yazdığı büyük eserinin bazı kısımları bugüne kadar İngiliz, Alman, Macar ve Bulgar dillerine çevrilmiştir Avrupa'da bu esere dayanarak yapılan bir takım etütlerden başka, ondan geniş ölçüde faydalanarak vücuda getirilen monografiler vardır. Ayrıca, büyük konulara dair olup kaynaklar arasında seyahatname nin de gösterildiğini bildiğimiz birçok eser bu lunmaktadır. Hele son zamanda bizde yapılan müteaddit araştırmalar daima Evliya Çelebi'yi kaynak olarak gösterirler.

Evliya Çelebi seyahate vesile bulmak için hiçbir fırsatı kaçırmamış, esasen zengin bir aileden olduğu için daima köleleri ve uşaklarıyla, bazan da arkadaşlarıyla seyahat etmiştir. Bu itibarla seyahatlerine yetecek parayı bulmakta zorluk çekmemiştir.

Evliya Çelebi zamanında olduğu gibi, bu gün de popüler bir adamdır Eserini hiçbir yapmacığa düşmeden açıkça yazmıştır. Onun için halkımız tarafından beğenilmiş, hâlâ da beğenilmektedir. Zaten o yaradılıştan kendini beğendirip sevdirmesini bilir. Eserinde derin bir insanlık duygusu göze çarpar.

Bu mühim şahsiyet ve eseri için bizde ve yabancı memleketlerde birbirini tutmaz hükümler verilmiştir. Bazıları Evliya Çelebi'yi onyedinci asrın ana kaynağının müellifi, bazıları da yalnız hikâyeler uyduran bir malsacı olarak göstermişlerdir. Meselâ, Sekfü Güla adlı bir Macar, Evliya Çelebi'ye insana hoş vakit geçirtmekten başka bir faydası olmayan bir eserin yazan gözü ile bakar. Öte taraftan Jean Deny gibi Evliya Çelebi'yi pek iyi anlayan tanınmış bir Fransız alimi, henüz tam olarak tetkik edilmemiş bulunan Seyahatnamenin, bazı mübalâğalarına rağmen, çe-

sitli ve bol malumatı ihtiva eden değerli bir kaynak olduğunu söylemekten çekinmemiştir.

Seyahatname'nin nerede ve nasıl yazılmış olduğunu araştırmak da ayrı bir meseledir. İlk bakışta eserin bütün seyahatler bittikten sonra yazıldığı sanılmaktadır. Hic olmazsa son iki cildin Mısır'da kaleme alındığına kuvvetle ihtimal verilebilir Müellif herhalde eserini başka başka yıllarda parça parça yazmış ve sonradan onu tamamlamış olsa gerektir.

Bu eser, aslında uzun bir seyahatin hikâyesi olmakla birlikte, ihtiva ettiği çok çeşitli meseleleri göz önüne getirirsek, onun tarih, coğrafya, biyografi, epigrafi, dil, edebiyat, folklor ve ekonomi gibi bir çok ilmi konulara temas ettiğini görürüz. Türk tarihinin önemli bir kaynağı olan bu eser üzerinde derin araştırmalara ihtiyaç vardır. Evliya Çelebi anlattıklarının çoğunu bizzat görmüş, bazısını bir yerde okumuş veya bir kimseden işitmiştir. Bundan başka onun bir kısım kânunnameleri, eyalet tahrirlerini ve resmî kayıtları araştırdığı, gezdiği yerlerdeki devlet memurlarından, sicil ve evkaf kayıtlarından faydalandığı anlaşılıyor.

Evliya Çelebi tanıdığı milletlerin dillerinden örnekler vermek ihtiyadında olduğundan, seyahatnamede bir çok söz ve cümle listelerine rastlarız. Gördüğü memleketlerin, tanıdığı milletlerin bütün özellikleriyle yakından ilgilennmiş, müşahede ve tecrübesi kabiliyeti sayesinde her yerin bütün tesislerini uzun uzadıya tasvir etmiştir.

Evliya Çelebi eserini, bilhassa Osmanlı - Türk tarihi için, işlenmeğe değer eşsiz bir kaynak haline getirmiştir. Bize düşen ödev, sadece bu eser üzerine eğilip onu anlamaya çalışmaktır.

ABONELERİMİZE

Gerek yeni yıla, gerekse geçen yıllara ait abone bedellerini göndermeyen abonelerimizin borçlarını adresimize tutfetmelerini önemle rica ederiz.

T. F. A.

Halk Oyunları :

KAŞIK VE OYUN

Yazan: Prof. Mahmut R. GAZİMİHAL

Dilcilerle eski yazmaların taranmasında "Kaşık Oyunu" tabirinin hiç bir izi bulunamadı. Eski minyatürlerde oyuncuların ellerinde görülen tartım araçlarının saplarından da kaşık olup olmadıkları anlaşılamiyor; çünkü, kaşık tıkrıklarını andıran sesleriyle ayrica tahta çarparalar da vardır. — Metinlerde "Çenge çeng vurmak" tabiri epey geçerse de, buradaki türkçe "Çenk" yansıtması zil demek olduğu için, Çengi zillerinin madeni sesleri, yani kaşık ikiltülerinden farklı bir tartım ahengi bahis konusuydu. Kaşık tartımları kastanyetlerle birdir, katıdır.

Kesinlikle bilinin nokta "kaşık" adının Asyadan geldiği, kelimenin türkçesinin haritası dışında bile yaygın düştüğü ve kaşık oyununun folklor'da derin bir geleneği gerektirecek surette engin kaldığıdır.

Kaşık kelimesi, Kaşgarlı Mahmut çağından beri, lehçelerde fazlaca söyleniş farklarına uğramamıştır. Eh fazladan olarak Kırız — Kazaklar "Kosek" diyorlar! Kaş gibi mukavves ve mukaar kılınacak surette kâşınarak oyulmuş şey demektir. (İçî kazılı ve oyuk şey).

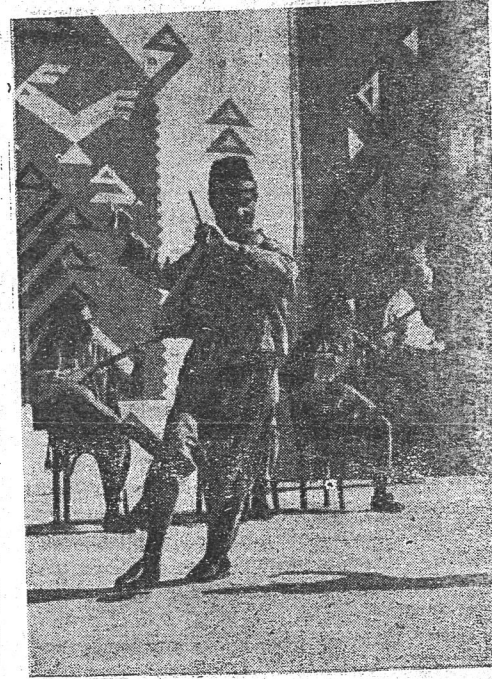
Anadoluda aletin (her halde biçim çeşitlerinden kalma) başka adları yer yer bulunduğu gibi, Adana bölgesinde düğünlerde kaşıklarla yürütülen oyunlara "vezi" denildiği de biliniyor! Fakat, yurttan umumiyetle alete de onun oyundaki sıfatına da Kaşık denilir: Kaşık Oyunu gibi...

Evliya Çelebi, Sakarya havzasından bir yolculuğunda Ta'raklı halkı için, "Cümlesi kaşık ve tarak işlediklerinden şehire Taraklı derler; dağları safi çimşir ağacı olmayla halkı bunları işleyip Arab'a ve Acem'e gönderirler." diyor. Kaşığın, ad ve oyunuyla, Kervanlara bile Asya ve Afrika'ya Anadolu'dan ayrıca geçebilmişliği akla gelir. İranlı ve Libyalılar kaşık demesini hâlâ biliyorlar; ferhenkte ayrıca yazılıdır. Sırf raksa mahsus, oyugunda veya saplarında çingirakecikler dizili "kaşık" ları vardı.

(Prof. Cachs'ın kelimeyi farsça sanması bundandı!).

İslav lehçelerinde kaşığın adı Lioşki, Loşitse, v. b. dir. Fakat, Balkanlar ayrıca "ka-

şika" da diyorlar. Yugoslavlar kaşık oyununa "İgra kaşiko" derler, "İgra lojiste" dermezler; Türk işliğini bilirler. (İgra, dans demektir.) — Bir mübâdil Karamanlının Yunanistanda kaşıklarla oynarken yanında otu-

Kaşık Oyunu oynayan Bozkır'lılar

ran kadının tef çalışına ait fotoğrafı gördük. Oyunu bizdendir.

Kaşık oyunları hakkında bu sütunlarda önceleri iki yazı çıkarmıştık. Tekrarına kaçmadan şurasını hatırlatalım: Avrupanın madeni kaşıkları şehirlerimizi ve piyasayı salgın halinde sarınca yerli tahta kaşığın sanatçılığı ancak nadir semtlerde yaşayabildi. Madeniler oyuna uymadığından kaşık oyunu da seyrelti: Söğüt, Mudurnu, Bolu, Konya, Seyhan, v. s. yöre köylerinde canlıdır. Asyadan da Türkistan ve Kuzey Afganistanda pek revaçtaydı. Bizden Rumelide büsbütün azalmıştır. Yaşlı halktan aranmak ister.

"MUSIKİ SÖZLÜĞÜ,"

Yazan: Fikri ÇİÇEK OĞLU

Bizde ilk müzik sözlüğünü Mahmut Ragıp Gazimihal ortaya atmış bulunuyor. Bu sözlük özellikle yabancı dil bilmeyenlerin yararlarına, çağın bir kitap, basılacağı bir kaynaktır. Yirmi beş yıllık bir çalışma sonunda gerçek müzik adamının, gerçek bilginin alçak gönlü, lülügüle ortaya atılmış bir eser. Konservatuar öğrencilerine, herhangi bir çalgıya çalışan gençlere, müzikle uzak yakın ilgisi olanlara, hattâ müziği meslek edinmiş olanlara seslenen bir sözlük. Yazarın bilgi genişliği adım başında belli oluyor. İlk sayfada (A) harfini şöyle bir gözden geçiriyoruz. Müzik terimleri arasında "Abdal davulcuları" diye bir madde

Yemek aracı olarak kaşığın tarihi başlangıç gösterilemeyecek kadar eskidir. Latince adına bakılırsa yemekte midye kabuğu gibi şeyler bile antikitede kullanılmıştı. Her dilde ayrı adı bulunması muhtelif ülkelerde çıkmış olmasındandı. Müzelerde Etilere ait olarak madeni ve pek sanatlı kaşıklar saklıdır. Tahtadan olanları müzelerde azdır deniliyor; fazla iptidai görülür olmuşlardı. Doğuda tahta kaşığın Orta Asyada çıkıp, Oğuzlarla batıya geldiği adının yaygınlığından belirdir; içi kazınıp oyularak kâşık yapılabilecek madde köy sanatçılığı için ağaç olabildi. Tarak (esk türkçede Targak) işçiliği için de keyfiyet birdir.

Eski türkçede ağaç kabuğuna kasuk denildiğini hatırlatalım (Kaşgarlı). Kas ve Kaz kelimesinin onunla anlamdaşlığını yine Kaşgarlı yazmıştır. Öte yandan Uygur metinlerinde Kas, Kaş veya Kaz okunabilip mahiyeti karanlık aletin muhakkak bir Türk çalgısı olduğunu W. Bang belirtmiştir. Oyun kaşığı olmaları kökçe ihtimâl dahilindedir.

Tarih bakımından işin en orijinal tarafı kaşıkların oyuna belimsetilmişliğidir. Dikkat edilirse İspanyolaların kastanjet (= kestane) dediği oyun takırdakları da güdük saplı kaşıklardan ibarettir; avuçlarında yüz yüze kapandıklarından kestane biçimini alırlar; adı oradan kalmıştır.

Kaşıklarla oynamak büsbütün türklük uğurluğundan bir görenektir. Ad ve haritasından bu anlaşılıyor.

deye rastlıyoruz. Ve öğreniyoruz ki "Anadoluda sayıca az olan göçebe bir halkın adı" Abdallardır. "Yurtta davul zurnacılık kısmen bunların elindedir. Halkımız bunları çerge çingeneleleriyle karıştırır, onlar da her seferinde gücenerek itirazdan geri durmazlar; "Biz Türk Abdallarıyız" derler. Afganistanın Kandahar ülkesi Abdalleri tarihte meşhurdur. Aftalitler adıyla tarihin tanıdığı Hun boylarından kalmış oldukları anlaşılıyor. Bizde Abdallar, aynı soydan Horasan yoluyla ve nisbeten geç olarak göçebe düşmüş bakiyelerdir. (Bu Abdallar "abdal" denilen eski Anadolu dervişleriyle karıştırmamalıdır. Mahmut Ragıp Gazimihal'in Abdal davulcularıyla ilgili bilgisi bu bir kaç satırı fazlasıyla aşacak kadar geniştir; ama bu boy bir sözlüğün sınırını aşmamak için bu kadarla yetinmiş.

Yazar eserini arı bir dille yazmış, her kese anlayacağı bir sadelikle seslenmiştir. Şimdiye kadar bizde türkçe karşılıkları bulunmayan müzikle ilgili yabancı kelimelerin, terimlerin başarıyla çevrildiğini görüyoruz. Birkaç örnek verelim: "Aktarım: transposition, anlatımlı: Expressif, aralık oyun: Intèrvalde, ya da Intermède: Eskiden tiyatrodâ perde aralarında yapılan koro, bale, dans; nağmeleme: Roulade, orkestralama: Orchestration, çaprazlama: Croisement, değişimli: Altéré, söylemek: Chanter, tavrım: Rythme gibi. "Musiki Sözlüğü" nde genel olarak kullanılan İtalyanca kelime ve terimlerden başka Almanca terimler de yer almakta, bunların karşılığı açık bir dille verilmektedir.

Sözlükte Zeybek maddesi için bir sütundan daha geniş bilgi verilmektedir. Örnek olarak bir kaç cümle okuyalım: "Bugün için en zengin bölgesi Batı Anadolunun Aydın havalisi olan, fakat Antalya havalisiyle Orta Anadolunun Doğu ve Kuzey bölgelerine kadar semt semt hâlâ göreneğini türlü çeşitleriyle muhafaza eden meşhur Türk erkek oyunu. Açık havada davul zurnaıyla yürütülür. Dokuzlu ak sak tartımdadır; hâlâ pek çeşitli ve sazlı-sözlü havaları bütün bir folklor servetidir. Ege adalarında da çeşitleri bizden alınıp değiştiriliyor. Bengi veya Mengi denilen toplu zeybek çeşitleri de vardır ve bunlarda

TEKİRDAĞ'DA ZAKİR BABA TÜRBESİ

Yazan: Salim Sami İSCİLER

Elimdeki imkânlarla yavaş yavaş derlemeğe çalıştığım Tekirdağ Folkloruna ait yazıların üçüncüsü olan bu yazım hükümet meydanımızla bu yerde bir zamanlar türbesi bulunan Zakir Baba'ya aittir.

Tekirdağ Namık Kemal Lisesi Tarih Öğretmeni Hikmet Çevik'in "Tekirdağ Tarihi Araştırmaları" adlı eserinde Yeni Hükümet Konanımızın hakkında şu yazı vardır: Ön yarısı Selânikli mutasarrıf Hüsnü Bey tarafından 1328 de yaptırıldı. Arka yarısı ile öndeki beton bahçe 1934 te Vali Haşım İşcan tarafından eklendi. Arka ve yan bahçesi de 1946 da Vali Ferit Nomer tarafından temziletildi ve düzektildi." Hükümet konanımızın yapılışını gören bazı şahıslara sordum. (1) Şunu öğrendim. Bu yeni Hükümet konanımız Sultan Mahmut'a isyan eden ele başlıardan biri olan Çelebi Ağa Zade'nin konaklarının yerinde Se-lânikli Mutasarrıf Hüsnü Bey tarafından Se-

yürüyüş figürleri esastır. (Mangig en eski türkçede adım ve sallana sallana yürüyüş demektir.) Diz vurma hamfesinin mi tartımdaki aksama temposundan, yoksa bu aksaklığın mi diz vurma gösterisinden doğduğu araştırılmıya değer." Musiki Sözlüğünde musikici biyografyalarını hatırlamak için alfabetik bir arama dizisiyle musiki kronolojisi, ayrıca 250 yıllık büyüklerin ölüm yılları kronolojisi, musiki tarihi kronolojisinde başlangıç ve dönüm vadelerine aid takribi veya kesin noklar yer almıştır. Kitabın sonunda Türkçe müzik terimlerinin Fransızca karşılıklarıyla bir kısım terimlərimizin Fransızcadan Türkçeye indeksi yer almaktadır. Büyük boy 228 sayfalık bir kitap olan Musiki Sözlüğü'nün her sayfası iki sütuna ayrılmıştır. Kâğıttan tasarruf için küçük puntolu harflerle dizilmiş olan bu eser, normal puntolu harflerle 600 sayfalık bir kitaptır. Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları arasında çıkan bu eser, bütün alçakgönüllülüğüne rağmen Mahmut Ragıp Gazimihal'in müzik bilginliğini açıklayan ve perçinliyen değerli bir belgedir.

"MUSIKİ SÖZLÜĞÜ," Yazan Mahmut Ragıp Gazimihal, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları: 1961, Fiyatı: 15 lira.

lanik Hükümet Konanğı örnek alınarak inşa ettirilmiştir.

Yeni Hükümet Konanımız şehrin en merkezi yerinde denize karşıdır. Alt katı yirmi beş sene öncesine kadar tutuklular için hapishane olarak kullanılan yeni Hükümet Konanımızın ilk-halinde öntüle boydan boya bir demir parmaklık varmış. Denize bakan tarafın sağ ve solunda birer havuz varmış. Bunların önünde de dükkânlar sıralanmış. Şimdiki fotoğrafinin karşısındaki kuyunun yanında güzel bir fırın, onun yanında da bir iki Türk dükkânından sonra ermeni dükkânları sıralanmış. Türklerinkinden ermenilerin dükkânları kat kat fazla imiş.

İlk Atatürk anıtı da 1929 tarihinde bir büst halinde yapılmış ve bir kaşdenin üzerine oturtmuş. 1930 senesinde de şimdiki beyaz mermerden güzel bir anıt dikilmiş. Bu anıt tarafındaki havuz da doldurulduğunda şimdiki Hükümetin sol tarafında bir havuz kalmıştır.

Hükümet karşısında iki bahçe vardır: Birisi sağdaki Namık Kemal bahçesi, diğeri de solda ve şimdiki Halkevi arkasındaki Halk bahçesidir. Bu iki bahçe arasından Hükümet Konanından başlayarak Mimar Sinan caddesini keserek merdivenlerle işkele caddesine ulaşan bir yol vardır. İşte bu yolun Mimar Sinan caddesini kestiği yerde Namık Kemal Bahçesinin alt köşesiyle Halk Bahçesinin o caddede tarafındaki üst köşesi arasında Hikmet Çevik'in adı geçen kitabında "İl Basimevi'nin karşısında" diyerek kısaca yerini belirttiği Zakir Baba Türbesi varmış. Genç kuşaktan Tekirdağ tarih ve folkloruyla uğraşacaklara bir yardım olur zannıyla Zakir Baba Türbesinin yerini iyice belirtmeğe çalıştım.

Halk arasında "Süpürgeci Dede" diye anılan Zakir Baba Tekirdağın Osmanlılar tarafından ilk işgaline katılan Hacı İli Bey ordusunun Nasayih Şeyhidir. Halk arasındaki rivayete göre, bu Zakir Baba yürümeyen çocukları yürütür, sırtlarını iyileştirmiş. Yürümeyen çocuklara deva bulmak için gelenler bir süpürge getirirler, yahut bir parça pamuk bezini türbenin herhangi bir yerine bağlarlarmış. Çocuğu yürümeyenler üç Cumartesi

de perde önümüze sererek daha dramatik bir oluş veriyor. Bu varyant ta tarih olaylarına uymaktadır: cephaneliğin tutuşması, on iki bin kızın tutuşması (deftere alınmak ile satılarak deftere yazıldıklarını söylemek istiyor). Yalnız "Budimir içinde oturan Süleyman Paşa" gerçeğe uymuyor. O sırada Süleyman Paşa, yukarıda da söylendiği gibi, sadrazamdır, Budin'e yardımı koşmuşsa da başarı sağlayamadan geri dönmüştür. Anonim eserlerde bu gibi tarihe uymayan yerler çoktur. Bu varyantta olay gittikçe acıklı bir durum alıyor. On iki bin kız, doğan yıldız, cephane tutuştu aklımız şaşıtı gibi birçok misralar ikisinde de var. Yalnız ikincisinin birinciden ayrılığı önemli ayrılık birinci dördüktür:

Ötme bülbül ötme yaz bahar oldu
Bülbülün figanı bağrımı deldi
Çekülüp gitmenin zamanı geldi
Geldi küffar aldı nazlı Budimi
Bu dördlük, konuya giriş bölümüdür ki daha sonraki ve daha çok anonimleşen türküye kaynaklık ettiğini gösteriyor. Bu dördlük bir koşma başlangıcı karakteri gösteriyor. Halk edebiyatının lirik mahsulleri koşmalar, manilerde böyle başlangıçlar çoktur.

Yukarıdaki yazılı olarak ele geçen iki türküden sonra ağızdan derlenen öteki iki türküye geçelim.

XIX. yüzyılın sonlarında. Aradan tam ikiyüz yıl geçmiştir Bir gün Budin'den bir ilim yolcusu, Dr. Kunoş İstanbul'a doğru yola çıkar. Tuna'dan elimizde kalan son parçalarından Ada Kalesine uğrar. Türküleri ilk olarak burada gören genç Macar "birden bire Ada kale gençlerinden birisinin ağzından hazin bir nağme çıktığını" duydu. İstanbul'a Türk halk edebiyatını toplamaya, anlamaya geliyordu. Bu ilk tesadüften çok sevindi, hemen defterine yazdı. (15)

Doktorun duyduğu türkü bizim Nazlı Budin türküsi idi. Budin şehitlerinin torunları hâlâ o kanlı hatıranın acılarını unutmamışlardı.

1

Ötme bülbül ötme yaz bahar oldu
Bülbülün figanı bağrımı deldi

(15) Macar Encümen-i Dâniş azasından Müderris Dr. İgnanis Kunoş, Türk Halk Edebiyatı. İstanbul 1925, S, 19.

Gül alıp satmanın zamanı geldi
Aldı Nemse bizim nazlı Budini

2

Çeşmelerde abdest alınmaz oldu
Camilerde namaz kılınmaz oldu
Mamur olan yerler hep harap oldu
Aldı Nemse bizim nazlı Budini

3

Budin'in içinde uzun çarşısı
Orta yerde Sultan Ahmet camisi
Kâze süretne benzer yapısı
Aldı Nemse bizim nazlı Budini

4

Budin'in içinde Serdar kızım
Anamın babamın iki gözüyüm
Kafeste besli kınalı kuzuyum
Aldı Nemse bizim nazlı Budini

5

Cephane tutuştu, aklımız şaşıtı
Selâtin camiler yandı tutuştu
Hep sabi sibyanlar âteşe düştü
Aldı Nemse bizim nazlı Budini

6

Serhadler içinde Budindir başı
Kan ile yağrulmuş toprağı taşı
Çerkes Alemdar şehid'ler başı
Aldı Nemse bizim nazlı Budini

7

Kible tarafından üç top atıldı
Perşembe günüydü güneş tutuldu
Cuma günü idi Budin alındı
Aldı Nemse bizim nazlı Budini

Aradan iki yüz yıl geçmiş, türkü hâlâ bütün canlılığı ile yaşıyor. Bizim nazlı Budin'in acısı halkı hâlâ ağlatıyor. Halbuki bu arada yüzlerce kale elimizden çıkmış, nice nice bozgunlar görmüştü bu millet. Onlar unutuldu, zamanın sisleri arasında uçtu, yeni felâketler eskisini sildi. Fakat niçin Budin unutulmadı? Hâlâ kalpleri kanatan tutkunluk nereden geliyor? Bunun çok önemli sebepleri olmak gerek. Acaba bu sebep nedir?

Bence bu yaşama gücünün iki sebebi var: Birincisi türküyü saran tarih olayının acıklı oluşu. Yüksek bir kahramanlık destanı yanında Türkün "Silâh, at, avrat" sözünde toplanan namus anlayışından gelen millî onurun kırılışıdır.

Türkünün taptaze, kuşaktan kuşağa geçmesinin ikinci sebebi de sanat yapısının ve bestesinin kuvvetli olmasında olacaktır. Gerçekten pek güzel iç ve dış yapısı var. İlk ku-

ruluş, az sonra başka bir şair elinde daha kuvvetli bir yapı ile dil, konuyu işleyiş parlaklığı kazanıyor. Ya beste? Muhakkak ki bu da pek içli, dokunaklı idi. Böyle olmasa türkünün yaşama gücü çok kısardı. Ne yazık ki bugün ilk besteyi bilemiyoruz. Fakat her halde konusu kadar hazin, içli idi. Kimbilir kaç kuşak onu dinlerken ağladı. İstanbul saraylarında, halk şairleri Nazlı Budin'i çağırırken şehzadelerin de ağladığını tarih haber veriyor. (18)

Yıl 1938, Antalya'dayız. Aradan tam iki yüz elli yıl geçmiştir. Artık son boğazlaşmadan sonra Budin'i kim hatırlar. Hayır, millet hâlâ Budin'de şehid düşen Sancakdar'a ağıyor. Dinleyelim: (19)

1

Karpat dağlarında doğdu bir yıldız
Deftere yazıldı on iki bir kız
Duyun kardeşlerim gitti ırzımız
Geldi Nemçe aldı güzel Budini

2

Üç kız idik bir derede tuttular
Saçımızdan bilekçeler yaptılar
Esir deyü şol kâfire sattılar (20)
Geldi Nemçe aldı güzel Budini

3

Sabah olur kilisesine götürür
Türlü türlü putlarını öptürür
Akşam olur karşısına çıkarır
Geldi Nemçe aldı güzel Budini

4

Budin'in içinde müftü kızıldım
Anamın babamın iki gözüydüm
Altın kafeslerde besli kuzuydum
Geldi Nemçe aldı güzel Budini

5

Sabah namazında indim varoşa
Ne mutlular olsun kurtulan başa
Yaşa binler yaşa Genç Ali Paşa
Ali Paşa bizi ilden alsın
Türk erinde gayret çoktur bilesin

Bu türkü de, anonimleşen ikinci türküden

(18) "Hadikat-üş-Süheda" dan alınarak, Feat Köprülü, Türk Yurdu, sayı, 19 - 1926.

(19) Yusuf Ziya Demirel, "Köy Halk Türküleri", s. 251, İstanbul, 1938.

(20) Ash "kattılar" dir. Anlam bakımından fark etmez. Sürüye koç katma gibi,

kısa olmakla beraber, onda olmayan fakat birinci türküde bulunan Genç Ali Paşa'yı da anıyor. Bundan başka öteki türkülerin hiçbirinde bulunmayan tafsilât var. Bütün türkülerde bulunan üç kızın başından geçenler biraz daha açığa çıkıyor. Bu üç kızın bir ederede yakalanması, saçlarının yolunması, açık çakâfirlere satılması, sabah akşam kiliseye götürüldükleri, putları öptürdükleri, akşam olunca efendilerinin karşısına çıkarıldıkları anlatılarak olaya daha dramatik bir durum ve rilmış. Bu saydıklarımız ötekilerde bulunmadığına göre, bu son türkü henüz elde bulunmayan başka bir varyant ile ilk türkülerin karışmasıyla meydana geldiği inancını veriyor. Bunu isbatlayan başka bir yön de, türkünün son parçasının kavuştuğunun üstteki kavuşaklardan başka olmasıdır. Bu kavuşak ayrı ve iki mısradır. Hatta burada yalnız kavuşak değil bütün parça Genç Ali Paşa'ya karşı söylenmiş aynı konu ile ilgilidir. Ali Paşa'yı birinci ve asıl kaynak olan türküde de görmüştük. Demek ki aynı kaynaktan çıkmış beşinci bir varyant karşındayız. Halk muhayyilesi kendine göre yarattığı olay safhalarıyla türküyü zenginleştirmektedir. Bu durum başka bazı türkülerde de görülür. Bunun gibi Estergon kalesinin elden çıkması üzerine söylenen türkü ile (21) bizim Budin türküsi karışarak, ikisinin karışımı bir varyant çıkmıştır. Bu varyantın birinci kitabı Estergon, ikinci kitabı bizim verdiğimiz ikinci Budin türküsinin birinci kitabı, sonuncu kitabının bağlaması, bizim verdiğimiz birinci türkünün bağlamasıdır. (22)

Demek, Budin'den sonra elden çıkan Estergon ile başka kalelerin türküleri yeni yeni varyantların doğmasına sebep olmaktadır. Bu durum yani Budin türküsinin başka türkülere etki yapması, onun yukarıda anlattığımız sebepler yüzünden pek kuvvetli olarak sahib olduğu yaşama gücünden, gelmektedir. Nitekim, Aşık Hasan'ın Tamaşvar için söylediği

(21) Karıştırmak için bakınız: Sadi Yaver Ataman, Bu Toprağın Sesi — Memleket Havaları, s. 142, İstanbul, 1951.

(22) Bakınız: Sadi Yaver Ataman, "Bu Toprağın Sesi" — Memleket Havaları, sayfa 142. İstanbul, 1951.

HATAY MÂNİLERİ

Toplayan: Cevher İhsan MİSKİOĞLU

1
Kahve biştiği yerde
Bışip daştığı yerde,
Eldede güzel çok emme,
Gönül düştüğü yerde,

2
Karanfilim sarkaram
Açılmağa korkaram,
Deseler yarın gelyo
Meyit isem kalkaram,

3
Mani benim ezberim,
Kan ağhyo gözlerim.
Nazlı yârin yolunu
Akşam, sabah gözlerim,

4
Kahvenin telvelisi
Oldum güzel delisi
Güzel üç türlü olur
Sevilir cilvelisi,

5
Kahveyi bişirmeden
Bışiip daşırmeden
Ya Rabbi sen kavuşturun
Aklımı şaşırmeden,

6
Kahveyi bişir dursun,
Koy finecana durulsun
Beni yârden ayıran
Sol böğründen vurulsun,

bir başka türkü de Budin'i anar:

Kimi şehit oldu kimi giriftar
Kâfirin elinde inleriz zâr zâr
Estergonla Budin, Eğre'yle Uyvar
Ele girmez Şahım yorulmayınca (23)

Böylece, iki yüz elli yıl önce tarihî bir
facia ile başlayan Nazlı Budin Türküsü'nün
hikâyesini, kuşaktan kuşağa geçiş macerası-
nı Türkünün ilk yapıcısı olarak biz, Âşık Ha-
san'ı düşünüyoruz. (24) Çünkü bu gazi şair
Viyana, Budin, Estergon, Eğre, Belgrad ka-
lelerinin elden çıkış savaşlarına katılmış ve
bu olaylar için türküler söylemiştir. Türkü-
nün sanat yönünün kuvvetli oluşu da bu ihti-
malı düşündürüyor. Bu şairin, Köprülü aruzlu

7
Kahve yemenden gelir,
Çayır çemenden gelir,
Benim seni sevdiğim
Senin sevmeden gelir.

8
Kız Feride Feride
Niçin kaldın geride
Seni alır kaçırdım,
Askerlik var geride.

9
Bir mendil işle yolla,
Ucun gümüşle yolla,
İçine beş elma koy,
Birin dişle yolla

10
Karanfilim parende
İnsaf senin nerende
Kabahat sende değil
Sana gönül verende

11
Karanfilim suşadır,
Ala göz uykudadır,
Elem çekme sevdiğim
Kavuşturan Hüdâdır.

12
Bahçelerde ısırgan
Gavur musun Müslüman ?
Eğil eğil öpeyim
Vallah billâh ısırmam.

13
Dağlarda kar kalmadı,
Gözlerde fer kalmadı,
Daha yazacak idim
Mektupta yer kalmadı.

14
Tepsiye koydum vişne,
Sevdiğim aşka düşme
Bu aşkın vefası yok
Nafile dile düşme

15
Tepsiye koydum narı
Ağlarım zarı zarı,
Gurbet ele gönderdim
Kıvrak saçlı yarı.

16
Tepsiye koydum ekşi,
Havalar geldi geçti
Seviyordum eskiden
Karıdım gönüm geçti.

17
Koz ağacı düzde dur
Daha öte yüzde dur
On iki gelin sevdim
Daha gönüm gızdadır.

18
Köprü'nün altı testi,
Bir ihcak yel esti,
Akdenizin üstünde
Beni bir uyku bastı

Budin türküsünün yurdun her tarafında söy-
lendiğini yazıyorsa da biz bu ağır ve olaysız,
sanatsız türkünün değil, bizim verdiğimiz bi-
rinci türkünün söylendiğini ileri süreceğiz.
(25).

İşte, tarih boyunca sürüp gelen Nazlı Bu-
din'in serüveni. İki yüz elli yıl önce Budin'de
düşen Hâlâl, 30 ağustosta şerefli yerini aldı
Fakat hâlâ Budin'in acısı gönüllerde yaşı-
yor.

(23) Tamamı için bakınız: Cahit Öztelli,
"Halk Türküleri", Varlık Yayını, s. 96.

(24) Âşık Hasan için bakınız: Cahit Öz-
telli, "Halk Şiiri XIV — XVII. Yüzyıllar",
Varlık Yayını, s. 19, İstanbul, 1955.

(25) Bakınız. Türk Yurdu, sayı. 19, 1926.

POŞOFLU MÜDAMI

II

Yazan: Dr. N. R. BALCIOĞLU

Şair sazı ilk defa 1934 yılında ele almış
kısa bir zaman içinde civarın en namlı şair-
lerinden biri olmuştur.

Bir müddet Cilavuz Köy Enstitüsünde
bağlama hocalığı yapmıştır. Yurdun muhtelif
yerlerini gezmiş ve yaşayan ünlü şairlerimi-
zin hemen hemen hepsi ile karşılaşmıştır.

Bunların içinde en çok taktir ettiği mer-
hum Yusufeli Huzuri Babadır. Sabit Müdami
Huzuri babanın hayranlarından biridir. Pirim
der kendisine.

Sabit Müdami soyadı kanununun kabu-
lünden sonra Ataman soyadını almıştır. Ken-
disi halen Posof ilçesinin Varzana köyünde
çiftçilikle iştigal etmekte olup evli ve dört
çocuk babasıdır.

ŞİRLERİ:

Çık, sahn sevgilim bağı gülşanda
Menekşe yelpaze sende öğrensin
Tavus nezaketi, cilvesi sende

Güzeller fantazi senden öğrensin

Gerçi çok var amma endamı simler,

Hiç biri miyunda, esmez nesimler,

Çöz o cennet göğsün görsün mevsimler;

İlk baharı yazı senden öğrensin,

Zelha güzelliği hüsnün bürüye,

Seni çekemeyen diller çürüye,

Münis derler cenneteki hurşeye;

İkrâmı izazı senden öğrensin,

Müdamî! bir ebna mevlânın kulu

Hocamız hızardır, rehberim Ali

Cihanın dudisi, kumru, bülbülü,

Tekellüm efzazı senden öğrensin.

*

Tavus gibi cilvelenip

Gider bu gün toya dilber,

Kara gözler sürmelendir

Hayran oldum boya dilber.

Anlaşıldı, oldun gelin;

Bari bir karşımda sağın

Değişmem vallah bir tehin,

İsfahana Hoya dilber.

Senin aşkın cana düşmüş;

Aç ta bak cigerim şişmiş,

Huri melek mi karışmış

O sendeki soya dilber.

Gamlı gönülmü şadan et,

Lebinden buse, ihsan et,
Nola bir gece mihman et
Gelsem sizin köye dilber.

Eglenip köyünde kalam,
Sana gelen derdi alam
Dilimdir vasfında kalem
Göz yaşlarım boya dilber.

Müdamın ne hale düşmüş
Kaddimiz hilâle dönmüş
Şirin lebin bala dönmüş
Emsem doya, doya dilber.

Müdamî bu sohbetimiz
Gönül umar vuslatımız
Korkam felek hasretimiz
Kıyamete koyu dilber.

*

Hiçte kabul etmez nasihat gönül,
Palmız efkârını nerde dolandır.
Bir dem seyyah olur gezer alemi
Bir dem uçar, semalarda dolandır.

Bir dem silkinerek döner ayaza,
Bir dem hesabını çeker beyaza,
Bir dem sofu olur, başlar niyaza!
Bir dem gözü daim sarda dolandır.

Bir dem molla olur üstün esreye,
Bir dem şair olur, başlar mıraya
Bir dem tüccar olur Bağdat, Basraya..
Bir dem gider Kandeharda dolandır

Bir dem azgın olur kızılbaş gibi
Bir dem üğünerek olur keş gibi
Bir dem tenbel olur yerli taş gibi
Bir dem meyli kışbükarda dolandır.

Bir dem günü geçer ah ile zarla,
Bir dem nasip olmaz vuslatı yarla
Bir Müdam neylesin bunca efkârta,
Bir de yar sevdası serde dolandır.

*

Gam kasavet cem olah başıma,
Bir dem ağlamakla gülmez bu gönül,
Nadan sözü teşir etmez düşüme,
Her kelâmı gürşe almaz bu gönül.

Bir dem müntazırdır yar selâm için
Bir dem hiddetlenir, her kelâm için
Bir dem tabip olur il, alem için
Öz derdine derman bulmaz bu gönül.

Bir dem eserlenir eser yel gibi
Bir dem mevce gelir taşar sel gibi

Bir dem incelenir ipek tel gibi
 Bir dem ipe sapa gelmez bu gönül.
 Bir dem Rüstem olur, Kılınca biler
 Bir dem Mecnun olur Leylâsın diler
 Bir dem Ferhât olur, Kayalar deler,
 Hiç bir meşakketten yılmaz bu gönül.
 Bir dem Müdam murat almak istiyor,
 Bir dem mahubunu bulmak istiyor
 Bir dem yüzbin çarha girmek istiyor
 Samırsın ölüm yok ölmez bu gönül.

*

Mevsimsiz gül açma şita çağında
 Çeker bir kırığı bozlayamazsın
 Elesten verdiğin aht misalinde
 Verdiği ikrara yozlanmayasın.
 Tuzağı iblistir mühîbbi zenan
 Asabını bozar fettanı zaman,
 Damarlar antendir ruhta bir ceryan
 Kığılcımlar saçır közlenmeyesin.
 Az söyle öz söyle bulasın rahmet,
 Rağbeti olmayan bulamaz şöhret
 Koparır kelleyi ankayı şehvet,
 Yalancı tavustek pozlanmayasın.
 Nefse uyan çürüğünü sağlamaz,
 Vefasız dilbere meyil bağlamaz,
 Bir misal var, kendi düşen ağlamaz
 Düşüp bir çukura sızlanmayasın.
 Ey Müdâmi sen ol nefsinî güden,
 Cüz'î iradeyi hak vermiş yeden,
 Ulaşır menzile aheste giden,
 Yüzyigirmi veltluk hızlanmayasın.

*

Komşu kapısında kız seven yiğit
 Alacağı kızın soyuna bir bak,
 Hal etvarını, sor eyice işit.
 İmtizaç ahiâkta huyuna bir bak,
 Ömür yegesidir avretin huri
 Yüzünde olmalı Muhammet Nuri,
 Ne pek gödek olsun, ne de hunduri,

Normal kıyafette boyuna bir bak.
 Güzellerce cilve olur naz olur
 Kirşan güzelinin hökmü az olur,
 Alık kaş olmasın hilebaz olur
 Kurdet kaşlarının yayına bir bak.
 Çok yığıtler hilkatinde mert olur
 Bir acuze düşer günü dert olur
 Saçları sarıyla huyu sert olur
 Ebrişim tellerde huyuna bir bak.

Şair Müdam fikrin derince ise
 Herkes kaderince karınca ise
 Otuziki evsaf yerinde ise
 Hazır ol toyuna düğüne bir bak.

*

YEDEKLİ TEKNİSLERİNDEN ÖRNEKLER

Bir dost yarı göstermeğe vadetti
 Sordum dedi, gelmedi mi o yanan
 Menden fazla o yanan
 Yediyaştan men oldum
 Bu gafletten oyanan
 Şama yanan pervaneye acırdım
 Dosta canın verir imiş o yanan
 Görsem andan ilham aldım ne gibi
 Hülsükâr görmedim pervane gibi,
 Men ezizem pervane gibi
 Onda perva ne gibi
 Özüm kıyas ettim pervane gibim
 Dost şem'inde işte bendim o yanan
 Müdam pervaneden ibret al işte
 Sevdüğinden bir bergüzar al işte
 Men ezizem al işte
 Sevdüğinden bir bergüzar al işte
 Men azizem al işte
 Yeşil işte al işte
 Bo gayetle şirindir
 Dost ateşi ahişta
 Kerem gibi aşk oduna ahişta
 Koy desinler divaneymiş o yanan.

Basıldığı Tarih: 29.11.1961

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

Yıllık abonesi: 10,
 altı aylık abonesi: 5
 liradır.
 Yurd dışı senelik abone:
 3\$, 1£

Basılmayan yazılar
 istenince geri gönderilir
 Adres değiştirmelerde
 ücret alınmaz.
 Vakit Basımevi

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: Mes'ul Müdür: İ. HINÇEB
 ADRES: Yeşildirek, Sultanmektebi Sokak No. 17 İstanbul

KÜTAHYA HALK TÜRKÜLERİ ÜSTÜNE

Yazan: Sadık UZUNOĞLU

Türkiyede halk türkülerini sınıflamaya tabii tutmak gelişmiş bir folklor koçu değildir. Bazı yerlere ait halk türkülerinin, bir kaç der gide çıkan sınıflama denemesi dış olursa, yeniliğinin ne derecede olduğu anlaşılabilir. Kütahya halk türkeleri üzerinde bölümlemeyi, konuları ve karakterleri bakımından ele almak, indi bölümlemenin bilimsizliğini de gös terdiği için duruma daha uygun olur. Sınıflama, gözönünde tutulacak, prozödi (şive) ve estetik (Güzellik duygusu) dur. Biz bunu iki ana bölümde incelemek istiyoruz:

A) Değişik durumlar arzeden ve etki bırakan türküler.

B) Yaşayışları itibariyle çeşitli olan türküler.

A) Değişik durumlar arzede nve etki bırakan türküler:

1 — Zamanla efsane haline gelenler: İstambul; Lâyıkmıyım; Sinanoğlu.

2 — Eski ve acı bir vak'a veya hatırayı canlandıranlar: Bil kadrimi; Edremit; Uyan Ahmet,

3 — Muayyen bir zamanda söylenmesi âdet olan türküler: Gül ezerler; Sinanoğlu.

4 — Taklitçi türküler: Ali Ali kaşıkları dal Ali.

5 — Oyun türkeleri: Bunlar herkesçe bilinir.

6 — İrticalen söylenen türküler: Bazı güfteler üzerinde veya aşıkların söyledikleri türküler, irticalen söylenen türkülerdendir.

B) Yaşayışları itibariyle çeşitli olan türküler:

1 — Ömrü uzun olanlar:

Bu türküler, yakıldıkları tarihten bugüne kadar, daima tekrar edilen ve unutulmayan türkülerdir. Bir kısmı çok eski olup masalların içinde geçer, bir kısmı da eski unutulmaz hâdi selerin eseridir. Sinanoğlu, Sandıklıyolu (Kütahya yolu) v. s.

2 — Ömrü az olan türküler:

Yakıldıkları tarihten biraz sonra unutulmuş bu türküler şehir içinde âni ve geçici bir hâdise veya moda etkilerinden doğar, moda veya hâdise unutulur unutulmaz, türküler de ölmüşlerdir. Vaktaki bir muzip veya eski ezgileri hafızasında taşıyabilen birisi unutulmuş

türkiyü ayaga kaldırmasın. Tekrar hatırlanarak meydana çıkar; bu bölümün türkeleri gene en kısa bir zaman içinde ölmeğe mahkûm dururlar. Bir ara çıkan Çavuş ve Alım türkeleri gibi.

3 — Melodileri sabit olan fakat zamanla güfteleri değişen türküler: Bir çok türkülerin melodileri sabittir. Fakat başka başka şekillerde aynı melodi ayrı ayrı güftelerin mal olur. Kütahyada da benzer durum tarihi devre itibariyle karşımıza çıkmaktadır. Seyrek ara ile muhtelif zamanlarda yapılan türkî toplamaları bunu ispat etmektedir. Sandıklı yolu türküsü (şimdiki adı böyle) eskiden Kütahya yolu idi ve aynı güfteler olduğu vesikalarımızdan anlaşılır (1).

4 — Bütünü unutulmakla beraber, güftesi elimizde bir vesika halinde duran türküler: Bu bölümün türkülerinin güftesi uzun zaman unutulmamıştır. Fakat nota bilmiyen birinin (belki o zaman nota da yoktu) veya sadece meraklıların eline geçerek unutulmaktan kurtarılması ilimizi bütün canlılığı ile çekecek durum arzederler. Ayrıca tarihi bir hatıra sayılırlar: Bunlara bir Örnek:

Bir iken beş eyledim derdimi,
 Yaradandan istemişim yardımı,
 Terk eyledim zemini, yurdumu,
 Ne eyleyem yenezim gönlümü (2).

Kütahyada halk türkülerine ait sınıflama mada denemem bu şekilde işlenmiş oluyor. Belki daha başka şekilde incelemek mümkün

(1) Mukayese ediniz: Sadık Uzunoglu, Kütahyada ilk türkî derlemeleri, Kütahya Gazetesi, 14 Eylül 1949 ve H. Kadri Erdem, Kütahya mesireleri, Kütahya, 1938 S. 71. İğnace Kunoş, Türk halk edebiyatı. S. 146.

(2) The'odore Spandouyn Cantasin Petite traite del'origine des Turcos, Paris, 1896. Ayrıca bak: Sadık Uzunoglu, Kütahyada ilk türkî derlemeleri; 14 Eylül 1949 tarihli Kütahya gazetesi. Bu türkî II. Beyazıt zamanında Kütahyada esir olarak bulunan bir rum tarafından toplandığına ve sonradan Paris'te neşredildiğine göre notası olması icap ederdi, İhmalkârlık veya nota bilmemezlik dense yeridir.

BIYIK BALTA VE ŞEHZADE

Derliyen: Hüsnü YILDIZ

(Anlatan: Yalnızdam Köylüden Mehmet Ertugrul, 61 yaşında. Derleme tarihi: 5 Ocak 1957)

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde, cinler cirit oynarken eski hamam içinde bir Padişah varmış. Büyük başın büyük derdi olur derler. Bu Padişahın da bir derdi varmış. Şu geçici hayat zehir olmuş kendine, şu darı dünya zindan mı zindan olmuş Padişaha. Ne dersiniz ne idi bu Padişahın derdi acaba? Kendinizi hiç yormayın ben söyleyeyim. Padişahın iki gözü de görmez imiş. Göz görmez olurda hayat, hayat olur mu hiç-Onun hayatı, hayat değilmiş işte. Baş vur madık hekim, kullanmadık ilaç kalmamış. Kalmaya kalmamış ya bir türlü de iyi olmamış. Küsmüş hayata, küsmüş dünyaya. O, ha yata küsmekte olsun günlerde bir gün o kente bir dervişin yolu düşmüş. Söz sözü açmış, söz dönmüş dolaşmış Padişahın durumuna gelmiş. Derviş "Kolay o, kolay o" demiş. Meğerse derviş Padişahın gözünü nasıl göreceğini, hangi merhemden iyi geleceğini bilirmiş. "Beni Padişaha götürün" demiş derviş. Padişaha haber vermişler. "Derviş huzura alın" demiş Padişah. Derviş huzura alınmış. Padişah: "Söyle bakalım derviş baba, gözüm nasıl görececek; gözümne hangi ilaç merhem olacak." demiş. Derviş "Denizde bir balık vardır Padişahlım, bu balık diğer balıklara benzemez. Altın gibi sarı, gümüş gibi parlak! Sözüün kısıası güzel bir balıktır. Bu balık tutulacak, havanda dövülerek bir merhem yapılacaktır. Yapılan merhemden bir parça alıp gözlerinize sürerseniz, gözleriniz derhal görecektir" demiş ve sonra sırta kadem basmış. Padişah "Ne dilerseñ dile benden Derviş Baba!" demiş ama vezirler "Derviş sırta kadem oldu haşmetlim." diyerek Padişahın sözünü kesmişler. Padişah Dervişin Hızır olduğunu anlamış. Vezirlerine: "Çağırın oğlumu!" diye emir vermiş. Şehzade

olabilir. Müziksever Kütahyalıların beni aydınlatacaklarını ümit ederim. Şöyle bir ihtimal akıla gelmiyor değil: Pastoral türküler ve simli ezgiler de bölümsemeye tâbi tutulabilir. Hatta düz oyun türküsünde daha bazı izlere tesadüf edilmektedir.

huzura çağrılmış. Padişah: "Oğlum demiş Şehzadeye. Denizde hiç bir balığa benzemeyen bir balık varmış. Bu balığı tutar havanda döğerbundan yapılan merhemden gözlerime sürer. sem derhal görecekmışim. Tez elden emir ver, bu balığı tutsunlar, tutanlara hediyele ve receğimi halka ilân et." Bunu duyan şehzade "Başüstüne babacığım, derhal!" demiş ve huzurdan ayrılmış.

Şehzade yurdun dört bir tarafına ulaklar salmış. Balığın eskâlini tarif ettirmiş halka. Haberi alan halk adeta sevinçten bayram yapmış. Bir taraftan Padişahlarının gözleri görececek, bir taraftan da balığı tutarlarsa büyük bahşişler alacaklar. "Balığı tutan ben olayım" gücyle elleri kolları sıvayıp açılmışlar denize. Günlerce uğraşan birlerce balıkçı bir türlü tarif edilen balığı tutamamışlar. Bugün tutacağız, yarın tutarız hülyalarıyla gece gündüz kürek çekip, ağ atmışlar, olta sallamışlar heyhat bir türlü balık yok. Yok olunca da ne yapsınlar ümidi kesmişler. Halk ümidi kese dursun biz gelelim Saraya. Padişah "Allah bü yükttür bir gün olur oltanın birinde çıkıverir, ağlardan birine takılabilir" demiş. Hakikat ta öyle olmuş. Tam ümitlerin kesildiği, herkesin matemlere daldığı bir günde tarif edilen balık, ihtiyar, fakir bir balıkçının ağına takılmamı? Bu öyle bir balıkmış ki balıkçının sevinçten aklını başından almış. Koşmuş balıkçı şehzadeye. Şehzade balığı görünce hayretten gözleri faltaşı gibi açılmış. Nasıl açılmasını ki balığın pulları altın gibi sarı, gümüş gibi parlak, gözleri mavi mavi. Kıyılıp ta havanda dövülecek bir balık değilmiş meğer. "Ne yapsam, ne yapsam" diye kararsızlık içinde kalmış Şehzade. En sonunda içinden bir ses gelmiş: "Bu güzelim balığa nasıl kıyılır, bundan iyi olacak gözler iyi olmayıversin, bundan görececek gözler görmeyiversin, Sal balığı!" Bütün gücü kayboluvermiş Şehzadenin, Sanki büyülenmiş. Elleri gevşemiş, gevşemiş ve balığı salıvermiş. Balık suya cup düşüp kaybolmuş.

Şehzade saraya dönünce Padişah babasının yanına koşmuş. Babası sevinçle "Getirdin mi balığı oğul?" demiş. Şehzade "Babacığım, babacığım beni affet! Balık okadar gü-

zel, okadar güzeldi ki kıyılıp ta havanda dövülecek balık değildi. Kıyamadım salıverdim onu." diyebilmiş ve olduğu yer e yığılıvermiş. Gazaba gelen Padişah "demek balık ben den kıymetli, gözüm iyi olmayıversinmiş. Defol karşımdan, senin gibi evlâdım yok benim artık!" diye bağırıp çağırılmaya başlamış.

Şehzade kulağı kuyruğu kısıp sıvışmış huzurdan. Maliyetine bir hizmetçi olarak başını alıp gurbet ele revan olmuş. Kâh yürürler, kâh bir pınar başında biraz dinlenerek epiyce yol almışlar. Dinlenme sırasında hizmetçi yemekleri hazırlamış. Şehzade sofraya oturur ve uşağa "haydi bakalım sen de gel!" demiş. Hizmetçi de hemen hacetli inmiş ki hemen sofraya. Cezayir dayısı gibi kurulurmuş. Şehzade ise buna kızarak "böyle uşak olmaz" demiş içinden. Buyur etmeyiversin diyeceksiniz ama Şehzade de bir onu yapamıyormuş işte. Ne olursa olsun buyur edermiş herkesi. Buyur e dermiş ama kimseñin de sofraya oturmasını istememiş. Yanındaki uşak bir türlü durumu ya anlamamış yahut ta işine öyle gelirmiş. Bir böyle iki böyle derken sonunda dayanamamış, uşağı başından savmış. Ve yola yalnız başına devam etmiş. Hem yoluna devam eder hem de rast geldiği köylerden, kasabalardan kendine yarayışlı bir uşak aramış. Fakat gönlünden geçirdiği uşağı bir türlü bulamazmış. Derken epice köyler, kentler geçmiş sonunda karşısına civa gibi bir adam çıkmış "Ben sana uşak olurum" demiş Şehzadeye. Şehzade de beğenmiş adamı. Uşak olarak almış yanına. Bu adamın "Balta Biyık" mış adı. Şehzadenin kıyamayıp denize salıverdiği, babasının ondan yapılacak merhemle gözlerini göreceği, onun yüzünden diyarı gurbete çıktığı ve bu meşakkatlere katlanmasına sebep olan adamın renkli, gümüşleyin parlak, mavi gözlü o güzelim balık yok mu? İşte Balta Biyık Onun taarı kendisi imiş. Şehzadenin yaptığı iyiliği bir türlü unutamamış meğer. Şehzadenin bir uşağı ihtiyacı olduğunu anlayınca koşmuş ona uşaklığa Şehzadenin "Balta Biyık" in ne olduğunu denize salıverdiği balığın insan olacağını nereden bilsin. Gaipten bilici değilmiş ki uşağının neyin necisi olduğunu anlatsın. Uşak mı uşak demiş ve almış yanına o kadar.

Şehzade ve Balta Biyık yollarına devam etmişler. Yoruldukları yerde dinlenmişler, dinlendikleri yerde yollarına devam etmişler. Derken bir hana rastlayıp orada konuklanmışlar.

Balta Biyık hemen sofrayı hazırlayıp efendisini buyur etmiş. Şehzade "Balta Biyık sen de gel" demiş fakat Tanrıdan olsa da gelmese demiş içinden. Balta Biyık "Buyurun efendim, afiyet!" demiş Şehzade bir "oh!" çekmiş içinden: "Aradığım uşağı yeni budum" diye. Şehzade huzur içinde yemeğini yemiş. Biraz sonra da yatak odasına geçip güzel bir uykuya dalmış. Vakit geçedir. Balta Biyık silâhlarını alıp nöbete geçmiş. Buna sebep ne diyecek olan olur. Cevebını verelim. Han cinlerin ve perilerin yatağı imiş. Hana gelen yabancılar diri girer ölü çıkarmış. Çünkü yabancılar bu hanın cinlerin yurdu olduğunu bilmezler ve destursuz girerlermiş hana. Buna kızan cinler de gece toplanırlar hana gelen konukları boğarlarmış. Balta Biyık bunu bildiği için nöbete geçmiş. Şehzadeye bir zarar gelmesin diye. Filvaki dediği de olmuş: Gece yarısı olunca cinler toplanmaya başlamışlar hanın önündeki meydanlığa. Hepsinin toplandığı kanaatına varan Balta Biyık nişan alıp boşaltmış silâhı cinlere. Cinler darmadağın olmuşlar fakat içlerinden biri, cinlerin başı vurulmuş. Ve bir kara keçe oluvermiş. "Artık uyuya bilirim" demiş Balta Biyık. Yatağına uzanmış, rahat bir uykuya dalmış.

Sabah olunca Şehzade uyanmış, etrafına şöyle bir göz atmış. Hanın ön tarafındaki meydanlıkta bir kara keçe şeklinde bir yığıntıya gözleri ilişmiş. Hayretle "Bu da nedir?" demiş içinden. Sonra "Balta Biyık, Balta Biyık demiş bu kara keçe nedir." Balta Biyık "Gece göçebeler konukladı belki onlardan kalmıştır" diyerek Şehzadeye durumu çaktırmamış.

Hazırlanarak tekrar nereye varacağı belli olmayan yollarına revan olmuşlar. Az gitmişler uz gitmişler, dağlar aşmış, ovalar geçmişler günün birinde bir büyük kente vasis olmuşlar. O kente bir dünya güzeli varmış. O na kim talip olursa zıfif gecesine diri girer ölü çıkarmış. Bizimkilerin vardıkları zamanda "Yok mu talip!" diye tellallar çağırıyormuş. Balta Biyık ileri atılmış "Biz varız!" diye. Şehzade önce şaşırmış ve kabul etmemişse de sonra kabul etmiş.

Aksam olunca dünya güzeli ile Şehzadeyi gerdeğe katmışlar. Balta Biyık kapıyı Sağ dış olarak beklemiş. Onlar derin bir uykuya dalmınca Balta Biyık anahtar deliğinden gözlemeğe başlamış. Acaba taliplerin ölümüne se-

Bep nedir diye O anda bir evran kızın ağzından çıkmağa başlamaz mı? "Tamam demiş Balta Bıyık, ölüme sebep budur. Talipleri bu evran sokup öldürüyor" Nişan alıp boğaltmış silâhı evrana. Evran derhal ölmüş. Koşmuş Balta Bıyık evranı çekip almış. Çıkarken evranın kuyruğu Şahzadenin yüzüne dokunu - vermiş. Şehzade sıçrayarak uyanmış. Balta Bıyık'ı görünce "Ne var Balta Bıyık, nedir yüzüne dokunan o soğuk şey?" bir şey olma mıçasına "Zir şey yok efendim, kedi sıçrayı verdi de onu dışarı çıkardım" demiş Balta Bıyık. Şehzade tekrar dalmış uykusuna. O, uyumakta olsun Balta Bıyık tekrar beklemeğe başlamış. Ne duru durmaz bir evran daha çıkmağa başlamış kızın ağzından. Hemen nişan almış ve tetiğe basmış Balta Bıyık. Fakat tüfek ateş almamış. Bir daha, bir daha tetiğe basar amma bir türlü ateş aldırılmamış tüfeğe. Bakmış ki yılan Şehzadeyi sokacak, aniden kararı vermiş. Bıçağı çekip fırlatmış yılan. Bereket versin ki bıçak yılanın tam can evine tesadüf etmiş te yılan derhal ölmüş. Değilse Şehzade de diri girecek zıfaf gecesine ölü çıkacaklardan olacaktı. Yılanın öldüğünü gören Balta Bıyık, koşmuş yılanı çıkarmış kızın ağzından. Götürürken aksilik olacak ya yine yılanın kuyruğu bu sefer de Şehzadenin burnuna dokunmaz mı? Sıçrayıp kalkmış Şehzade. "Aman Balta Bıyık, bu da nedir?" demiş. Balta Bıyık: "Yok birşey efendim fare atlayıverdi de" demiş. Şehzade tekrar uykusuna dalmış: Balta Bıyık ta nöbetine geçmiş. Sabaha kadar beklemiş ama bir yılan daha çıkmamış.

Sabah olunca halk yollara, meydanlara, akın etmiş, durumu öğrenmek için, Bakmışlar ki Şehzade sağ. Hayretten ağızları açık kalmış, Şehzade, Dünya Güzeli ve Balta Bıyık şehre elyede deyip yollarına revan olmuşlar. Git bunda gel bunda derken bir pınar başına varmışlar. "Azıcık dinlenelim" demişler. Bu sırada Balta Bıyık: "eee! Şehzadem demiş şim diye değin hiç ses çıkarmadan, sen de aldırmadın. Bu kadar vurdum duymazlık olmaz: Bu kadın ikimizin olacak" Şehzade: "nasıl olur, Balta Bıyık? lâzımsa al senin olsun." de mişse de o, "olmaz illâki ikimizin olacak diye tutturmuş. Sonunda da Şehzade hık mik etmeye başlayınca "Yo, o kadar değil deyip kızı tuttuğu gibi başaşağı etmiş ve kızı silkmeye başlamış. Bu o kadar kısa bir zamanda olmuş ki Şehzade de ne yapacağını şaşırmış, Kız da.

Tir tir titremeğe başlamış kız: Balta Bıyık silktiği kız tamamen korkmuş ve ağzından bir torba "Pat!" deyip düşmüş. Balta Bıyık koşup torbayı açmış Bakmış şii durum çok fena. Torbanın içi evran - yılan yavrularıyla doluymuş: Şehzadeye işaret ederek: "İşte Şehzadem çıkarmak istediğim şu mel'unlardı. Bunların büyüklüklerini gerdek gecesinde öldürdüm. Bu güzelin talipleri öldürdüğüm evranlara kurban gitmişlermiş. Muhakkak siz de onların akıbetine uğrayacaksınız: Fakat ben meydan vermedim. İlkinde kedi atladı diye size çaktırmadım. Sonrakinde fare atladı diyerek durumunu sezilmedim. Düşündüm taşındım bunların gerisi de vardır diye. Ne yapayım da gerisini çıkarsam dedim ve sonunda biraz önceki ustüle başvurdum. Görüyorsunuz ya Dünya Güzeli de zerre kadar da olsa gözüm yok. Zaten olamaz da. Çünkü iyilik edene kemlik mi edilir? Siz benim hayatımı kurtardınız. başışladınız. Ben de bu iyiliğinize karşılık şükran borcumu ödedim. Haydi dostum, ülkeniz, anneniz, babanız sizi bekliyor. Bir millet sizi bekliyor. Lütfen şu pulu alınız, Padişah babanızın gözlerine sürünüz, o zaman göreceksiniz babanızın gözü derhal açılacak ve görecektir, demiş pulları Şehzadeye vermiş. Sonra da: "Alik bilmezse balık bilir" demiş ve sıra ka dem olmuş.

Şehzade ve Dünya Güzeli bu olay karşısında donup kalmışlar. Neden sonra akılları başlarına gelmiş. Birbirlerine sarılmışlar. Bilmem ne kadar zaman geçmiş. Sonra neşe için de memleketlerine dönmek üzere yollarına revan olmuşlar. Günlerce yol tepmişler, Yoruldukları yerlerde dinlenmişler, dinlendikleri yerde yollarına devam etmişler. Derken günün birinde ülkelerine gelip ana ve babalarına kavuşmuşlar. Balta Bıyığın verdiği pulu Padişahın gözlerine sürmüşler. Pul gözlere değer değmez Padişahın gözüne, gönlüne bir ışık hüzmesi doluvermiş. Yeniden umut dolu bir hayat başlamış Padişahta.

Bu hayırlı haberi duyan bütün ülke sevinmiş, düğün bayram yapmışlar. Bu sevinçli, mutlu günlere bir gün daha eklenmiş. O da Dünya Güzeli ile Şehzadenin düğünleri. Padişah oğlu ile gelinine kırk gün kırk gece devam eden bir düğün yaparak onları da muradlarına erdirmiş.

Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine.

BASIN İLÂN KURUMU

Gazeteler ve Dergiler için Her nevi
İlân ve Reklâm Kabul eder.

GENEL MÜDÜRLÜK: İstanbul - Türk Ocağı Cad. No. 1

Kat 3 - Telefon: 22 43 84 - 85

ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ: İstanbul - Türk Ocağı Cad. No: 1 Kat 3

ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ: Ankara - Ulus İş Hanı E Blok Kat 2

No: 41. Telefon: 105817 — 105787

ŞUBE MÜDÜRLÜĞÜ: İzmir - 2. Kordon Mimar Kemalettin

Cad. Küçük Kardiçah Han Telefon: 23911

Telgraf : BASINKURUMU

SÖT VEREN ANNELER,
KANSIZLIK, ZAFİYET
KLOROZ, İŞTAHSIZLIK
SIRACA VE NEKAHAT
İÇİN

MALT
HULASASI

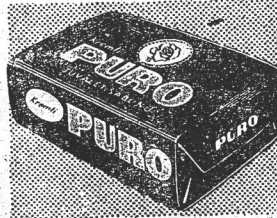
(Basın: 7728 — 2)

Terkibinde krem has-
saları bulunan PURO
TUVALET SABUNU

cildi temizler... besler...
korur... çiçek gibi taze
ve kadife gibi yu-
muşak yapar... cazibe
ve güzelliğinizi artırır.

**BOL KÖPÜKLÜ
NEFİS KOKULU.**

100 DE 100 SAFTIR

(Faal: 291 — 3)

GRİP

ve NEZLEYE karşı

GRİPİN
Kullanınız

Aldığınız müstahzarın ha-
kiki Gripin olduğunu anla-
mak için GRİPİN markasına
bilhassa dikkat ediniz.

GRİPİN
günde 3 adet alınabilir.

(Faal: 292 — 4)

TÜRK FOLKLOR ARAŞTIRMALARI

KURULUŞU : AĞUSTOS 1949

AYDA BİR DEFA İSTANBUL'DA ÇIKAR HALKBİLGİSİ DERGİSİ

SAHİBİ : İHSAN HİNÇER

NO. 151

ŞUBAT 1962

YIL: 13 — CİLT: 7

MÜKRİMİN HALİL YINANÇ VE TARİH

Yazan: Behçet Kemal ÇAĞLAR

Mükrimin Halil de Yahya Kemal gibi de-
hasını konuşmalarına koyan büyük Doğulu-
lardan biriydi. O, tarihi anlatmazdı yaşardı ve
yaşattırdı. Zamanımıza uysun diye; hatır için,
giydiği şapkayı kaşlarına kadar çeker yolu-
nu Alperenlerin tahta kılıcı gibi salladığı bas-
tonuyla bulur, günü gözü görmez, bütün diri-
liği ile dünle dolardı.

Osmanlı veya İslâm tarihinden bir şey
anlatmaya girişti mi, birden o eski savaşçı ve
kuruculardan birinin ruhu, sesine, hareket-
lerine, yüreğinin başına gelir otururdu. Pala-
laşan kolunun boşlukta açtığı yoldan, kâfir
kellesi ve düşman kalesi devirerek Malazgirt'
ten Viyanaya kadar soluk soluğa yürümeye
koyulurduk.

Şadırvan dergisini çıkardığım günlerde,
Lâleli'de oturduğum apartmanın pencerelerin-
den görünen iki katlı küçük şirin evine sa-
bâhları uğradım. Derse gidecek değilse uzun
beyaz entarisini giymiş, bir eski zaman efen-
disi gibi bir iskemleye bağdaş kurmuş olur-
du. Bu duruş, bir yandan da, dört bir tarafı
kitaplarla dolu raflardan birine uzanıp bir
kitap kapmak için fırsat kollayıp güç toplayan
bir beyaz büyük kuş tünemesine de benzer-
di.

Onunla böyle konuşmalarımızdan birinde
Selçuklularda ana dil şuurunu olmamasından
duyduğum ezayı dile getirecek olmuştum.

Bam teline dokunduğumun farkında idim

Şöyle bir kıvılcıktanmış, hatim indirmeye ni-
yetli bir hâfız gibi diz değiştirmiş ve en me-
todlu bir Batı bilgini gibi konuşmaya başla-
mıştı.

"ÇADİRLİLER"

Onbirinci yüzyılda, Malazgirt zaferiyle a-
çılan kapıdan Anadoluya gelenler Orta Asya-
nın oturmuş, yerleşmiş, Uygur medeniyetini
kurmuş Türkler değildi. Gelenler, göçebeler-
di. Hangi toplumun hangi çağında olursa ol-
sun, o toplumda istendiği kadar sanat ve ilim
dehaları türemiş bulunsun, göçebe-parçasında,
bir ayrı âlemde yaşayan aşiretinde, ne edebî
bir dil vardır, ne gerçek şiir-konsepsiyonu, ne
de devlet ve kanun dili için gerekli en basit te-
rimler ve kavramlar. Ceddî azamımız Sel-
çuklu Tuğrul Bey, Halifeden kılınç kuşan-
dıktan sonra oturduğu mükellef ziyafet sofrası-
sında, ikram edilen bir cins helvayı, çadırda
yemeye alıştığı sarımsaklı yoğurda benzetmiş,
tadar tatmaz da; "Ne güzel bir tutmaç! hem
de tatlı!" deyivermişti. Ne cömert bir yiğitlik,
fakat ne kat bir görgü. Başbuğ bile işte bu!
Okuması, yazması yok. Konuştuğu dil, çadır
dili. O halde devlet-kurunca-bunların kanun
dili, tahrirat dili, yazılı edebiyat dili, komşula-
rı içinde en işlenmiş-eski bir devlet-ve-sanat
dili olacaktı; çaresiz! O halde, Anadoluyu fet-
hedip bize anayurdumuzu bağışlayanlar için
"Akıncıydılar, yiğitler, amma ne yazık ki
ana dillerini unuttular, başka dillerle okuyup

yazdılar" diye hayıflanmamalıyız! Aksine "Akıncıydılar, yığittiler, üstelik bir de yarı. tı idler: Çok mahdut kelime, yavan bir çadır dilinden iki asırda bir mükemmel edebiyat dili de yarattılar" diye övünmeliyiz!.

Onikinci yüzyılda İrandaki Selçuk devleti yıkılınca oranın bütün düşünürleri ve yazarları Anadolu Selçuklarına sığındılar, acemceyi beraberlerinde getirdiler. Sonra, uğruna başkoyup ülkeler aldıkları imanının dili de Arapça idi. Harfler, harekeye dayanan Arap yazısının harfleriydi. İşte geliştirmeye, geçikme sebepleri, Konuşulan dili olmadığı gibi kâğıda geçirebilecek bir alfabe de yoktu ki!

Bütün bunlara rağmen işte on üçüncü yüzyıl türkçesi:

BİR TÜRKÇE Kİ :

Üç seneyi kendi özünde nüv edin: Evvel, gözün kendü aybundan artuk kimesne aybuna meşgul olmasın. ve ikinci dilün yaramaz söz söylemesün. ve üçüncüsü elün Tanrıının sevmediği nesneyi tutmasın. ve dahi üç nesneyi dosta ve düşmana açuk tut: biri kapın açuk olsun, ikinci sorfan açuk olsun, üçüncü yancuğun (kesen) açuk olsun! Teberistan hükümdarı Kabus'tan çevirme ve işte 13 üncü yüzyılda Gülşehri'den bir manzum parça:

Alnu açuk gerek bir er kişiye

Kim güneş gibi cihanda işya

Düi giybetten bağlu gerek

Sözü şirin ve aşu yağlu gerek.

Bunları hep ezberden okurdu. "Feleknâ. meden bu, Feleknâmeden" diye zikredercesine coşar ve ezberden sayfalarca metin okumaya girişirdi. Sonra, birden bir başka bahse atlandı. Daha dün kaybettiği bir sevgilinin yasını tutar gibi sesi hıçırıklı, boğazı düğümlemiş, yutkunarak, Anadolu Selçuklarının çöküş günlerini anlatmaya başlardı. Hanedan muhabbeti çabuk kaybolur, yine milletine. İrki na hayranlığı ağır basar, hemen sevk gelip coşardı.

HALK. HALK!

Selçuk İmparatorluğunun dağılışından sonra ortada tek başkan yoktu artık! Her bey kendi başına buyruktu artık! Bunların çoğu da aşiret reisleriydi. Selçuk oğullarının kumandanlarının filân oğulları değil. İmparatorluk zamanında hor görülenlerin evlatları. İşte meselâ, orduya odun kesip kömür taşıyan Karamanoğlu. Germiyan, Osman, Zülkadır oğulları hep böyle, bir de büyük çoban reisler:

Akkoyunlu, Karakoyunlu. Hiç biri büyük a. razi sahibi değil, sipahi çocuğu değil. Hâlis dağlı! Siteden doğma feodaliteler değil, hep göçebe, aşiretten gelme, dağdan inme beylikleri!. Ah o devir! Ne güzel devir. Ne çare yarım kalmış iç savaşlar devri: Acemce konuşan veya yazan kozmopolit yaban memurdan söğülmüş yerli halk dili ve düşüncesi karşı karşıya!.. Fıkhıtan doğan mütaassıp ve riyâkâr zihniyet le tasavvufun yarattığı müsamahalı ve sanat. kâr zihniyet!. Çorak medrese ve engin teka. ye!.

Devlet, şehirlerde kayıtsız, şartsız Moğol. lara teslim olurken aşiret reisleri dağlara çekilip harbediyorlar, kurtarıcı oluyorlar. Acemce teslim olanların; Türkçe, kurtarıcıların dili!

Eski uygarcı Orta Asyada kalmış; kendi kaderini yaşayıp gelişmesine devam ediyor. Bu yanda, oğuzca, yahut türkmençe türemiş, gelişmiş, şakıyor:

Ağla gözüm ağla gülmezem ayruk

Gönül dosta gider gelmezem ayruk

Ne gam bana bunda bir kez ölürsem

Onda ölim olmaz ölmezem ayruk

Yanayım aşkına tâ küll olunca

Boyandım rengine solmazam ayruk

ŞEHİR'DE ÖLÜM

Dağdan inen beyler, yine şehirde uysallaşıyorlar, yozlaşıyorlar. Dağın dili, şehirde Arabin ve Acemin ateşiyile dağlanıyor. Demir kunduraya zarafet uğruna kapatılmış Japon kadını ayağı gibi dümûra uğramaya yüz tutuyor. Biri çıkıp da Süleyman Çelebinin dili ile yüzyıllara hükmedecek bir feryat ko. parlıyor.

Geç berü ey aşk odına yânuç

Kendüyü ma'sûka aşık sânuç!

O acayıp sivri kafa, o çirkin ve karışık yüz, böyle coşup konuşurken nasıl güzelleşirdi. Yarabbi! O güdük adam birden bir güzel dev olurdu. Tarih ondan geçer ve bizim yalnız aklımıza sinmekle kalmaz, ateş ateş demarlarımızdan, şimşek şimşek sinirlerimizden geçirdi. Yoksa Kemalın sohbeti yok, Mükrimin Hallin sohbeti yok, Ruşen Eşrefin anıları yok.

Biz, aşuklar, ne hâltedeceğiz, Allahım!

T. F. A.'nın notu: 22.12.1961 günü Ölen Yınanç, 1898 de Dersim'de Çarsancak'ta doğmuştur. İst. Üni, Ed, Fâkültesi Orta Çağ Or.

ORTA OYUNU ÜZERİNE BAZI SORULAR

Yazan: Metin AND

Türklerin karagöz, kukla gibi cansız meddah gibi tek anlatıcılı sözlü seyirlik oyunları yanında canlı oyuncularla oynanan en belli başlı geleneksel tiyatroları olan orta oyunu üzerine pek çok inceleme yapıldığı halde, gene de bu tiyatroya üzerinde karanlık ve cevabı verilmemiş pek çok nokta kalmıştır. Bu sorunların en başında orta oyununun eskiliği geliyor. İncelemeler arasında belgelerde oyunun kendisinden çok, orta oyunu terimine ilk rasladıkları tarihi önemli tutarak bu tarihi çok yakınlara, diyelim 19. yüzyılın ortalarına, 1836 yılına getirenler olduğu gibi, orta oyunu adından yola çıkmayıp, yalnız orta oyunu ve benzeri gösterileri göz önünde tutanlar da türlü zorluk, isteksizlikle bu tarihi ancak 18. yüzyılın başlarına kadar götürüyorlar.

Gerçekten de orta oyunu adı daha yakın tarihte rasladığımız bir terim olduğu halde oyunun kendisi çok eskidir. Bunu benzeri Karagöz ile yaşit hayatta ondan daha eski gör. memek için hiç bir engel yoktur. Tersine belgeler bizi çok eskilere götürüyorlar. Nitekim Bizans İmparatoru II. Manuel Palaiologos'un 1407 yıllarından daha önce Beyazıt'ın sarayın da gördüğü çalgıcılar, kadın erkek şarkıcı takımları yanında mimus oyuncusu —ki buna taklitçiler diyebiliriz — takımlarını kardeşine yazdığı bir kitapçıkta anlatıyor. Pek çok belge bu oyunların konularını, nasıl oynandıklarını belirtmemekle beraber gene de bunların varlıklarını bize gösteriyor. Ashında bu eskiliği seyirlik oyunlar arasında bulunan ortak özellikler yolunda bulabiliriz:

1) Taklit en önemli öğeydi. En önemli çayırma ve kişileştirme yöntemi idi. Bu taklit şive, deyiş taklidi, kişiliklerin taklidi olduğu gibi, türlü gerçek ve gerçek dışı hayvanların taklidiydi. Türk Seyirlik Oyunları tarihine bir Profesörü, Millî Mecmua, Tarih, Osmanî Encümeni Mecmuası, İslâm ve Türk Ansiklope. disinde yazılarını yayınlamış ve kitap halinde şu eserleri çıkmıştır. 1) Düsturname, i Enveri, 2) Anadolu'nun Fethi, 3) Tanzimattan Meşrutiyete kadar bizde tarihçilik, 4) XII. Asır tarihçileri ve müverrih Âzami, 5) Feridun Bey Münşeati, 6) Zulkadir Oğulları Tarihi, 7) Fezlekât Ekval El-Ahvar hakkında.

deneme olan Kırk Gün Kırk Gece adlı kitabında bu türlü oyunlar üzerine eski yabancılık tanımaların anlatıklarına dayanarak örnekler vermiş, özellikle geyik oyununu anlatmışım. Bunları yerli kaynaklar da destekliyor. Nitekim Abdi 1675 yılındaki şenlikleri anlatırken şöyle söylüyor: "Ejder gibi üç başlı, akrep gibi kuyruklu, geyik gibi boynuzlu, insan ile hayvan beyninde vasita. i adam yabanı ve ekrad.ı efgani gibi nice müdhik suretler ve buna benzer mehib cimaller ve ucube kıyafetler ile şetaretler gösterip, mehterlerin çal. rak.", diyerek bunu doğruluyor.

2) Seyirlik oyunlarda rasladığımız özelliklerden biri de bunlarda dans, müzik, şarkı, şaklabanlığın birbirine karıştırıldığıdır. Tıpkı günümüzün müzikli güldürüleri gibi bunlar yanyana eşit ölçüde yer alıyordu. En çok bas vurulan bir yol da dansçılar düzgün dans ederken birtakım bozguncu soytarıların bunların yanısıra onları gültünç bir biçimde taklit etmeleridir. Bu sivri külâhlı, posatçı denilen bir nekreydi, elinde Pişekâr'ınki gibi bir şakşak bulunurdu. Bunlardan başka gene sivri külâhlı gültünç bir takım circuna dansçıları vardı. Bunları çok eski minyatürlerde, belgelerde buluyoruz. Dansçıların işe orta oyunu içinde bulunan halk danslarından ayrı olarak yakın tarihlere kadar oynamış olduğunu biliyoruz. Nitekim Ruzname, i Ceride, i Havadis' in 1284-1868 tarihli 840 numaralı sayısında Hayalî Salih Efendi'nin yönettiği Kanburlar Kolu'nun ilanı verilirken "hünerli rakkaslar" bulunduğu belirtilmektedir. Orta oyununun sahneye aktarılması demek olan Tulûat Tiyatrosu da "kanto" adı altında şarkı ve danslara geniş ölçüde yer veriyordu.

3) Eski seyirlik oyunları birbirinin içine geçmişti. Hayal oynatanın meddahlık hokkabazlık edip, orta oyununa çıktığı çok görüldüğü gibi, pek çok seyirlik oyun içinde başka seyirlik oyunlara da yer veriliyordu. Nitekim Karagöz perdesinde küçük bir karagöz perdesi daha kurulup oynatılıyor, canbaz, ortaoyunu gösteriliyordu. Orta oyununda da hokkabaz ve karagöz oynatıldığı oluyordu. Hatta gene sözlü bir seyirlik oyunu olan Hokkabazın söyleşmeleri, nükteleri tıpkı Pişekâr ve Kavuklu'nun söyleşmelerini andırıyor gibi

hokkabazın oyununa başlarken söylediği ka-
lplaşmış sözleri tıpatıp Pişekâr'ınkine ben-
zer.

Orta oyununun yalnız özellikleri bile baş-
ka kanıtların yanı sıra eski bir oyun türü gös-
terir. İş kalıyor incelemecileri şaşırtan orta
oyunu adının çözümlenmesine. Bu belki de ye-
ni konulmuş bir addır, ya da belgelere geçme-
miş bir eski ad da olabilir. Yeni de olsa, bu
oyunun kendisinin yeni olmasını gerektirmez.
Orta oyunu en yaygın anlamıyla orta yerde,
seyircinin ortasında oynanan bir oyun anla-
mına gelir. Ancak orta süre bakımından da
anlaşılabilir, Ortada, arasında, yani *interlude*,
intromesso gibi iki oyun arasına konmuş an-
lamına da gelebilir. Kelimenin en yaygın an-
lamı budur, başka anlamlar, daha kesin ka-
nıtlar bulmadıkça bu anlamı benimsemek zo-
rundayız. Ancak burada pek kandıracılığı ol-
mamakla beraber iki anlam daha akla geliyor.

Bunlardan birincisi orta oyunu ile kara-
gözün, *commedia dell'arte* ile yakın illintisin-
den çıkan anlamdır. İncelemeciler, özellikle Al-
man incelemeciler eski Yunan ve Bizans mimus
unun *commedia dell'arte* yoluyla Türkiye'ye
gelmiş olabileceğini (ya da doğrudan doğru-
ya) ileri sürmüşlerdi. Zaten İtalyan oyuncu-
ları İstanbul'da çok iyi biliniyordu. Olabilir ki
Türkler onların oyununa "Arte Oyunu" de-
mişler, ve kendi oyunlarının bu oyuna ben-
zediğini görerek "Arte Oyunu" nu bozarak,
değiştirerek "Orta Oyunu" yapmış olabilirler.
Zaten İtalyanca'dan pek çok tiyatro terimi di-
limize geçmiştir. Teatro'dan tiyatro, prova'dan
prova, *compagnia*'dan kumpanya, *pagliaccio*'-
dan palyaço gibi. Hatta orta oyununun yeri
anlamına kullanılan palanga bile İtalyanca'
dan hem bir tiyatro terimi olarak kullanılan
palanca'dan geliyor. Ayrıca Paskal ve püs-
küllü'nün de İtalyanca nekre *Rasquale*, Pas-
qualino, Pasqu'no'dan türemiş olduğu düşü-
nülebilir. Sarhoş taklidi olan Matiz de lâtince
yaş ayyaş demek olan *madidus*'u düşündürüyor
Ancak pek çok orta oyunu terimi *gaco*, *cuđ*,
denilo, *balama* gibi çingenece'den geldiği gibi
matiz'in de çingenece sarhoş demek olan
ma'to'dan geldiği söylenebilir. Çingenece'den
söz açılmışken bir de çingenece'de "ortada, a-
rasında" anlamına maskare kelimesi var. A-
caba çingenece maskare veya maskaralık o-
yunu Türkçeye çevrilince orta oyunu duru-
muna gelmiş olamaz mı, sormaya değer.

İkinci anlamda ise Orta kelimesinin Ye-
niçeri ortalarıyla illintili olduğu ileriye sürü-
lebilir. Asker ocaklarında orduyu eğlendiren
takımların olduğu zaten belinmektedir. Ru-
meli ve Anadolu Ağası buyruğunda olan 17
Orta Meydan denilen iki bölüğe ayrılıyordu.
Bunun da orta oyununun eski adı olan Mey-
dan Oyununu düşündürdüğünü de unutmaya-
lım. Ayrıca Ahi'lerin, Bektaşilerin toplantı
yerlerine de Meydan denildiği, Bektaşilerin
de 16. cı yüzyılda 99 cu ortaya girdiklerini
hatırlamamız gerekir. Bundan başka zenaatçı
esnaf, satıcılardan meydana gelen Ordu Esna-
fı denilen ve ordunun yürüyüşünde onun ar-
kasından gelen bir sınıf vardı. 18. cı yüzyılda
bütün zenaatçıların ve satıcıların topunun ken-
dilerini Yeniçeri Ortasından benimsemeleri ve
hatta Aşkerî deyiminin bu çağlarda Müşki-
man ile eş anlamda oluşu orta oyunu için de
böyle bir bağantının kurulabileceğini hatı-
ra getiriyor. Hatta Evliya Çelebi'nin oyun kol-
larını anlatırken bunlardan hepsi için değil de
bazısı için "bi-silâh ademlerdür" diyerek bun-
ların bazılarının silâhsız olduklarını söylemek
zorunluluğunu duyması da gene bu illintiyi
destekliyor. Ayrıca Yeniçerilerin 196 ortası
içinden 101 i Cemaat adını alıyordu. Cemaat
adı hele 16. cı yüzyılda oyuncu kolları için de
kullanılıyordu; Cemaat i Haya l i Zılcıyan gi
bi. Bu görüşü destekleyen bir kanıt Kavuklu
Hamdi'nin tanınmış oyunlarından "Bahçe" o-
yunundaki şu söyleşmede buluyoruz:

Balama — Nasıl demedi, kabuklu Hamdi
demedi mi?

Kavuklu — Ulan kulağına kurşun aksın,
kavuk başka, kabuk başka, sağır işitmez uy-
durur derler, sen de onlardan mısın? (Elliyle
başında kavuğu göstererek) Ulan işte bu-
na kavuk, sana da enayi alık derler. Ben ka-
vuğu giyerek eski yeniçeriler zamanını ve kı-
lığını giyerek oyun halinde o zamanın uygun
tuhaflığına bozarak oyun yani şiktan göste-
rip tezden teşrif buyuran ati mihteremeyi gül-
dürüp eylendiriyoruz. Onun için bana Kavuk-
lu, İsmail Efendi'ye Pişekâr derler.

Balama — Şimdi Küçük İsmail efendi
pistikar derler?

Kavuklu — Ulan amma da kalın kafalıy-
mıydın, Pişekâr yani önden giden ve arkada-
kileri sürükleyen demektir.

Görülüyor ki bu söyleşmede hem Kavuk-
lu, hem Pişekâr tanıtılıyor, hem de Yeniçeri-

Hodlu Hifzi, XIX. yüzyılda yaşamış, fakat
bugüne kadar üzerinde tarama yapılmadığı i-
çin topluma aksettirilmemiş içli bir halk ve
saz şairimizdir. Yapılan araştırmalar netice-
sinde: 1 cemaziyelâhir 1868 tarihinde ilk olarak
Osmanlı İmparatorlu'nda Eyalet teşkilâtı kal-
dırılıp yerine "Teşkilî Vilâyet Nizamnamesi"
le ilintisi belirtiliyor.

Bir de Yeni Dünya kelimesinin anlamı
bir soru olarak karşımıza çıkıyor. "Dükkân"
ile "Yeni Dünya" orta oyununun dekor göre-
vini gören belli başlı iki eşyası. Biri dükkâ-
nı belirten üzeri masa gibi alçak bir boş çer-
çeve, ikincisi daha yüksek içi boş paravana
gibi bir çerçeveldi, ev yerine geçirdi. Ahmet
Kudsi Tecer incelemelerinden birinde eski
Bekçi Destanlarına dayanarak Yeni Dünya'-
ya bir anlam buluyor. Bu destanların birinde
Yeni Dünya İstanbul'da yeni evlerin yapıldığı
mahallenin adı olarak geçmişken, sonra ki-
naye olarak orta oyununda evi gösteren de-
kora konmuş diyor. Gerçekten benimsenecek
bir görüş. Ancak bu satırların yazarının da
şöyle bir yorumu var: Birçok Orta Oyunu te-
rimlerinin çingenece'den geldiğini belirtmişim.
Çingenece'de dükkân kelimesi karşılığı *düyen*'-
dir. Orta oyununda çok defa dükkân da yeni
dünya biçiminde bir boş çerçeveldi, yalnız bo-
yu biraz kısadır. Dükkân anlamına Çingenece
düyen kelimesi bozularak ve tersyüz edilerek
yeni dü (nya) olmuş olamaz mı? Yazıma son
verirken geçen yüzyılda yeni dünyanın kulla-
nışının nasıl tenkit edilmiş olduğu üzerine de
bir örnek vereyim. Ruzname-i Ceride-i Hava
dis'in 1282/1866 tarihli 379 numaralı sayısın-
daki bir yazıda Zuhuri kollarından Hacı Bek-
çi'nin, "ölüleri güldürür ve dirileri güldür-
mekten öldürtür, sanatında mahir ve kelimatı
udhuke terkib ve ityanına kadir adem" olduğu
belirtildikten sonra, "öyle mahalle baskını ve
zampara oyunu icrasıyla halka e'fali makdu-
ha tallm ettirmeye ve sebzevatçı dükkânların-
da tavukların kafesten başlarını çıkardıkları
gibi sözüm yabana, hane seklinde kurdukları
kimese girip başlarını çıkararak vakitsiz ho-
roz misali ötmeye, çırpınlarını" doğru bul-
muyor, bu türlü hareketlerin yasak edilmesi-
ni ileri sürüyor.

kabul edilince; merkezi Batum olan Lâzistan
Sancağı Trabzon Vilâyetine, Çoruh'un diğer
bölgeleri ile şairin köyü olan Yukarı Hod'da
1870 de kurulan "Kiskim" kazası vasıtasıyla
Erzurum Viâyetinin merkez Sancağına bağlan-
mıştı. (1)

Tarihlerimizde 93 harbi (1293) diye ge-
çen, 1877 - 78 Osmanlı — Rus harbi sonun-
da imzalanan 3 Mart 1878 tarihli Ayastafonos
(Yeşilköy) muahedesi ile Rusların bizden iste-
diği bir milyar dörtyüzbin ruble (Rus parası)
harp tazminatı karşılığı olarak Batum, Arda-
han, Kars'la beraber Artvin (Çoruh) de Rus-
ya'ya verilince şairin köyü Hod da Ruslara
verilmişti. (2) Tam 43 yıl düşman işgali al-
tında kalıp 7 Mart 1921 de anavatana katıldı.

Köyün Rus işgali altında kaldığı yıllarda
Hifzi öldüğünden ve Türkiye eline geçmeden
Ruslar köyedeki daire ve askerî kışlaları yak-
tıkları için (3) Hifzi'nin doğum ve ölüm tarih-
leri tesbit edilemedi. Çünkü nüfus kütükleri de
yanmış.

Aynı mahlası taşıyan 19. yüzyılın sonla-
rında yaşayan bir de Kağızman'lı Hifzi vardır.
Aralarında akrabalık dahi yoktur Bu iki şa-
iri karıştırmamak lazımdır.

Hifzi, halen Artvin merkez kazaya bağlı
Yukarı Hod köyü'nün Bilizor mahallesinde
doğmuş; tanınmış bir neseptendir. Şairin ak-
rabaları halen burada oturur ve köyün jleri
gelenlerinden. Akrabaları arasında millet
hizmetinde çalışan hayli zevat olduğu gibi şair
de vardır. Üstün bir zekâyâ sahip olduğu söy-
lenen Hifzi'nin icâzet aldığı; arapça kültürü-
nün kuvvetli olduğu da söylenmektedir. Batum
Poti, Ahıska, Çuruksu, Ağlık (4) gibi
Kafkas şehirlerini gezdiği ve cönklerini söy-
lediği, kendi el yazısıyla şiirlerini yazdığı, ka-
dirbilmezler eline geçip dağıldığı söylenmekte-
dir. Şimdi aşağı Hod köyünden Tevfik Çavuş'
(Acar) dan aldığım şiiri okuyuculara sunu-
yorum.

YANAKLARIN

Güzeller sultanı benim efendim,
Açılmış nevrete gül yanakların.
Elnadan kırmızı, kardan da beyaz;
Lezzeti ziyâde bal yanakların.

Görenler mest olur, aşıkâ cefâ

SINOP VE SAMSUN'DA DERLENMİŞ ATASÖZLERİ

Vaktiyle Sinop ve Samsun Folkloruna dair, geniş ölçüde, toplamalar, araştırmalar yaparken (ki bunların bir kısmı "Bartın" gazetesi ile "Halk Bilgisi Haberleri" dergisinde yayınlanmıştır), bu arada halk arasında söylenen Atasözleri'ni de zaptetmişim. Bunların sayısı dört yüz kadardır. İçlerinden (Çocuk) hakkında olanların, yine vaktiyle ve sahibinin isteği üzerine "Öz Dilimize Doğru" dergisinde neşretmişim.

Bu arada yalnız (At) hakkında söylenen Atasözlerini de — bilmem ne gibi bir mülahazanın sevkıyla — ayrıca bir kâğıda sıra ile yazmışım. Son günlerde "Türk Atasözleri Bibliyografyası" üzerinde çalışırken eski mazbutatım arasında, bu kâğıt da elimde geçti. (At) a dair tesbit etmiş olduğum bu Atasözleri 63 tane olup bir yerde yayınlanmamıştır.

- At ile avrata inanılmaz.
- At süre süre insan göre göre.
- Atta duran var durmayan var.
- At yedi günde it yediği günde belli olur.
- Atın ölümlü eşeğin dirisi,
- Boş torba ile at tutulmaz.
- Atın yüğürlük ise bin de kaç.
- Ata bakma tona bak içindeki hana bak.
- Ata arpa yiğide pilâv.
- Atın ölümlü beygirin dirisi,
- At çakılı tüfek sıkılı gerek.
- Ata da soy gerek ite de.
- At ilin (elin) heybe emanet.

Gözlere zarardır canlara safa,
Dertlere dermandır; hastaya şifa
Pahası biçilmez al yanakların.

Hıfzı mutazırdır (5) aklın yitirir,
Her bir köşesinde bin han oturur.
Bedirleşmiş kıymetini artırır
Cevâhır yeridir bal yanakların.

- (1) Adil Özder'in: Çoruh — Şavşat adlı eseri s. 75.
- (2) — F. Fazıl Tülbentçi: 12.2.952 Vatan gazetesi, memleket ilâveleri Çoruh sayısı Çoruh'un tarihçesi,
- (3) Hod köyünde 1878 — 1921 yılları arasında asker vardı.
- (4) Ağulkelek veya Ahilkelek.
- (5) Mutazır: Bekleyen, gözleyen.

Yazan: M. Şakir ÜLKÜTAŞIR

- Ata kuyruk yiğite bıyık.
- Atı kuyruklu olanın sözü buyruklu olur.
- Taylar at olur atlar mat olur.
- Tay at oluncaya kadar sahibi mat olur.
- Atta karın yiğitte burun.
- At atı kazıkta aşmalı.
- Her at bir kamçı ile kovulmaz.
- Bahşiş atın dişine bakılmaz.
- At tırnaktan insan kulaktan kapar.
- At bulunur eyer bulunmaz.
- At yürümekle yol alır.
- Atın tepmezi itin kapmazı olmaz.
- At ötür semeri kalır yiğit ötür eseri kalır.
- At ötür meydan kalır yiğit ötür şan kalır.
- At binenin kılıç kuşananın.
- At binenin kılıç kuşananın köprü geğenin iş becerenim.
- At binicisini tanı.
- Atın dibişine gene atlanır.
- Atlar tepişir arada eşekler ezilir.
- Atın âvanağı rahvan insanın pehlivan.
- Abraş at yükçü olmaz.
- At ilin (elin) it ilin bize ne.
- At beslenirken kız istenirken.
- Atın ölümlü arpadan olsun.
- At yıkılır, adam ölür.
- At kocamakla tavlabası olamaz.
- At yiğidin altında aksamaz.
- At sahibine göre eşinir.
- At sahibine göre kişner.
- At sahibinden eşek esirgenmez.
- Atın gittiği yoldan eşek de gider.
- At pazarında eşek izi aranmaz.
- Atı gezdir de gene kâhyanın oğlu ol.
- At çalıştıktan sonra ahırın kapısını kapar.
- At alan Üsküdüara vardı.
- Atı alan Üsküdüarı geçti
- At alan Üsküdüarı geçti, alamayan çukuru kazdı.
- Ata dost gibi yedirip düşman gibi binmell.
- At bindiğine yatak döşek, eşek bindiğine çapa kürek.
- Ayrarı yok içmeğe atla gider sıçmağa.

KELİME BOZULMALARI

Yazan: Mahmut R. GAZİMİHÂL

fark devam edecektir.

Kadim sıkınak fiilinden "sıkına" sözü belki de Orta ve Doğu Anadolu kış iklimlerine göre bizde çıkmış dar paçalı bir ordu potur çeşidinin adıydı. Kadınlar için Anadolu'da gögüs bağı anlamında "sıkma" keza yer yer vardır. Kelime yurt bölge ağızlarımızda öylesine söyleniş çeşitlenmesine uğradı ki hüviyetini birliğe irca dilci için bile kolay olamaz. di: Simka, Zivka, Zıgva, Zabka, v. b. Türk askeri gövde, giyimlerinden eski "dolma" da XVI. yüzyılda Macar ve Leh ordularınca ürklerden alınınca kelime o dillerde getrefil işti, fakat aslı unutulmadı. Bunlar, ağızlarıdaki bozulmalara iki misaldir.

Bir de eski harflerle yazılı kelimelerin neslimizde yeni yazıya aktarılmasından doğmuş ve doğabilecek suçlar bahsi var. Meselâ, en eski metinlerde "tabli bâz" ve "tabilbaz" diye iki kelime vardı, ve hattâ yazılıştâ imlâ farkı gözetilmemek yüzünden ikisi karışıp birleşmişti! Farsçada bir baz kelimesi toğan kuşu demektir; tabil, arapçada davuldur. İkisi birleşince toğan davulu demek olur. Bu, farsî "dohulbaz" dan ayırır. Sonuncusu davulcu demektir, "baz" burada bâziden fiilinden fail ismi, yani yapan, eden oynayan, çalan demektir. Tabilzen onun anlamdaşdır: davulcu demektir.

Bizim eski Anadolu metinlerinde Tavulun, baz, Tavlumbaz, Davlunbaz okunabilen imlâlar var. Bunlar aynı anlamdadır. Meselâ, De. de Korkut hikâyelerinde, "Tavlunbaz vurup yuntları ürkütüp, getirip ol koruya koydu" deniliyor (XIV. yüzyıl). Burada tavlunbaz ürkütücü bir çalgıdır, oyun aleti değildir. Bu

- At ile torbayı çekirme.
- Attan düşene timar, deveden düşene mezar.
- Ata binmeden önce ayaklarını sallama.
- Atın yerine eşek bağlama.
- At bulunur meydan bulunmaz, meydan bulunur at bulunmaz.
- Atın varken yolu tanı, itin varken tanı.
- Atı tutan (zapteden) gemdir.
- Atın cins olanı tavlada belli olur.
- At gözünden çayır almaz.
- At ile yola çıkan eşeğin vay haline.

Lügatlarda tesadüfî başka bir andırışma komşu kapısı düşmekte gecikmemişti: şöyle ki: İtalyancadan "davlumbaz" kelimesi yandan çarklı vapurların çarklarını örten yarım daire şeklindeki kapak, veya ocak etekliği anlamlarıyla İstanbul diline geçmiştir deniliyor!! Ben, bu tarifler davul kasnağını andırığı için, Türk tersanesi dünya ikincisi olduğu çağda önce türkçeden kelimenin İtalyan caya geçtiğini düşünmek istiyorum.

Şimdi, Türkiyedeki tavlumbaz adının imparatorluğa mücavir eski ülkelerdeki etkisinden doğmuş söyleniş farklarına bakalım: Polonezcede "tolombaz" türk davulunun adı idi. Arnavutçası da "tolombaz" idi. Rusçada bu yük davula ve davu tokmağına "tulumbas" denilirdi. Sırb hırvat lehçelerinde "talambas" davul demektir. Sırp ve Boşnak konuşmalarında ayrıca "daulbas" küçük davul demektir. "Dumilbaz" ve "daulbe" mürettep kürtçe lügatinde davul demektirler. Prof. Curt Cahs bütün bunların türkçe davul ve tulumbaz'dan bozulmalarını hakkı olarak her vesilede ıştırıyor. — Tavulun ile Tulum kargaşası olmuş! Bu işde "tulum" u düşünmemeli. Şu halde tavlunbaz'ın aslı nedir?

Rahmetli Ali Rıza Yalçın, yirmi yıl önce sunları yazmıştı Güney Anadolu'dan: "Davul baz ki buna davlumbaz da derler Bu davul şimdi kullanılmamaktadır. Fakat, Kozan isyanına kadar kullanılmış olduğu bazı Yürüklerce rivayet edilmektedir. Ezcümle, Tecirli oymağundan Gökçen Kâhya buna yetişmiş olduğunu da ilâve etmiştir. Davulbaz, bir çalgı olmaktan ziyade bir ilân vasıtasıdır. Aşiret kavgalarında, mühim vakalarda köyü veya obada halkı davet için bu alet çalınmış. Bunu çalmak ramazan davulu gibi olduğundan çalgıcının Abdal olmasına hacet yoktur. Maama, fiş eski zamanlarda davulların yalnız abdal, larca değil, herkes tarafından çalındığına dair halâ yaşayan soyadları şahittir. Antakya'da Davulcuoğlu Necib gibi, Yürüklerde ve köylerde Davulcuoğlu soyadında insanlara rastlanmaktadır. Davulbazın eskiden yaşadığına dair halk türkçeleri arasında kayıtlara da tesadüf olunur." diyor [1]. — Bu satırları

SORGUN KÖYÜ SAKLANBAÇ OYUNU

Yazan: İsmail C. GENÇTÜRK

Köyüm; Ankara ilinin, Güdür ilçesine bağlı Sorgun köyüdür,

Bizim köyde hep bir akran olan çocuklar boş zamanlarında çeşitli oyunlar oynarlar. Bu oyunlardan birisi de saklanbaç oyunudur. Bu oyunu çoğu kez yayla zamanı ile güz günü, harman kalkınca çok oynarlar. Beş on çocuk bir araya gelerek münimayacaklarını (1) sözleşirler. Aralarından gözünü kapıyarak ebe olacak kişiyi seçebilmeleri için, en iyi tekerleme bilen birisinin dizine hepsi işaret parmağını kollar. Aşağıda yazacağım tekerlemelerden birisini bu oyunda söyler ebe olan, yani tekerleme bilen çocuk. Bu da şöyle ki tekerleme her kelime bir ele söylenir. En son kelime kimde bittiyse o çıkar. Bu hal tek kişiyedek sürer. En son kalan tek çocuk gözlerini kapatır, Diğerleri saklanırlar, Gözünü kapatan çocuk, arkadaşlarını aramaya çıkar. Bunlar bir de belirli taş bulurlar. Bu taş daylaları (2) olur. Ayrıca arkadaşlarını buldukça, görünen, bulunan çocuk koşarak gelir ve daylaya tükürür. En sona kalan ve herkesten geri daylaya tüküren gözünü kapar. Saklanmış ise, herkes ayrı ayrı veya beraber olur. Meselâ : bulunmayan bir kişi kaldı. Arayıcı bunu aramaya gittiğinde, o çocuk başka bir yönden koşarak gelirdi, ebeden önce daylaya tükürtürse yine eski ebe gözünü kapar.

Yani bu oyunda kurnazlık ve koşabilmek faydalıdır.

rahmetli üstadın emek verimi yetkisinden şaşmak bilmez ibarelerdir. Davulbazın bir işaret ve etki aleti olduğunu öğrenebilmiş ki, Dede Korkut hikâyelerinden de tesadüfen aynı bilgi edinilmişti. "Davul - baz" birleşiminin devamı olsa gerektir (= Toğan davulu); farsça "doh.lü bâz" düşünülebilir, fakat o dilin metinlerinde bu yoktur.

Kaşgarlı Mahmut şu bilgiyi veriyor : "Tovil, davul demektir; avda toğan kuşunu kışkırtmak için çalınan davul." Sonraları her halde Kafkas türkçesinde kelimeye toğan demek olan "baz" eklenerek tovılbaz, davılbaz gibi bir bileşim meydana geldi.

[1] Rıza Yalçın, Cenupta Türkmen Çalıcıları (Adana 1940, s. 5 - 6).

I
İgne, igne
Oduç igne
Bal! balıca
Balı goca
Şamatacı
Şadır gece
Yarı yırtıl
Sıçta kurtul ..

II
Ayşe kadının atları,
Kişim kişim kişiyor.
Arpa, saman istiyor,
Arpa, saman yoktur
Kilimeide çoktur
Kilimci,
Kilim dokur.
İçinde bülbül okur,
O bülbül, benim olsa
İki kardeşim olsa

III
Çıt pıt ..
Nerden geldin
Ordan çık,
Kaşa çıktım
Alacalı yılan gördüm,
Yılan bizim neyimiz
Etrafta köyümüz
Alçık!..
Balçık !..
Sen de; tezdin çık!

IV
Ya şunda.
Ye şunda.
Keçe, külâh başında.

V
Üşüdüm, üstüdüm
Dağdan,
Elma devşirdim.
Elmacığımı aldılar,
Beni yola saldılar,

(1) Mımmak: Oyunu bozmak. Kaçıklık yapmak.

(2) Dayla: Oyunun başlangıç yeri. Burada bir taş bulundur.

BEKTAŞ ABDAL

Yazan: Cahit ÖZTELLİ

Saz şairlerinin hayatlarına dair ipuçları daha çok kendi eserlerinden çıkarmak zorundayız. Bu hususta başka kaynakların yardımı pek azdır. Bu gibi ikinci derecedeki kaynaklar da çoğu zaman tarih ve başka şairlerin eserleri oluyor. Eski tarihlerde bazan saz şairlerinin adlarına raslanır. Fakat bu raslayış da çok zaman tesadüflere kalıyor. Bir kısım şairler için Evliya Çelebi Seyahatnamesi de yardımcı oluyor. Fakat bu on ciltlik büyük eseri taramak çok güçtür. Yeni Türk harfleriyile yalnız onuncu cildi basılan bu eserin öteki ciltlerinin de endeksli baskılarının yapılmasını beklemek gerek.

Saz şairleri için önemli bir kaynak da XVII. yüzyılın ünlü şairi Aşık Ömer'in "Şairname" sidir. Bu uzun şiirde Aşık Ömer, kendi zamanındaki ve daha önceki çağlarda yaşamış divan ve saz şairlerini, bazı özelliklerini göz önünde bulundurarak anar. Bunlar arasında bazı saz şairlerinin çağlarını ve hayatlarını aydınlatan bilgiler çıkarmak mümkün olmak tadr.

Böyle pek az sayıda kaynaktan ancak bir kısım şairler için istifade edilebiliyor. Bunun dışında şairin eseri tarihi bir olaya işaret olursa o zaman yine tarihin yardımına başvurulur. Bu tarih olayı meydana çıkarılınca şair için ilk bilgiler elde edilmiş olur. Fakat pek çokları için bu imkân yoktur. O zaman, bütün iş tahminlere kalıyor. Divan şairlerinden bahsedilen "tezkire" ler saz şairlerinden hemen hiç bahsetmezler, onları şair saymazlar, şiirlerini saçma sapan sayarlar. Kısaca anlatılan bu sebepler yüzünden saz şairleri hakkındaki araştırmalar büyük bir zorluk içinde yapılabiliyor. Şairin eserlerini sıkı bir süzgeçten geçirmek gerekiyor. Bu yol titiz bir çalışma sonunda çoğu zaman başarılı oluyor. Bu yoldaki çalışmalarımızdan bir yenisini veriyoruz.

Bektaş Abdal'ı ancak kendi eseriyle tanıyabiliyoruz. Bu şair hakkında şimdiye kadar yapılmış bir incelemeye rastlamadık. Sadettin Nüzhet, Bektaş'ı adında bir şairin bir koşmasını yayınlarken, XVII. yüzyılda yaşadığını tahmin ettiğini bildiriyor. Bu koşma Dördüncü Murad zamanında yazılmış bir cönkten alınmışa göre tahmin yanlış değildir. Yalnız, e-

ğer yanlış okumuş ise ki biz böyle tahmin ediyoruz, aşağıda verdiğimiz şiirin sahibi ile bu şiirin sahibi aynı kişidir. Şimdiye kadar ad olarak, mahlas olarak "Bektaş" adına raslanmamıştır. Buna karşılık "Bektaş" adına bugün bile çokça raslanır.

XVII. yüzyılın ortasında yazıldığı başındaki kayıt ve tarihten açıkça belli olan bir yazmadan aldığımız şiiri ile Bektaş Abdal'ın yaşadığı çağ ve hayatına dair bazı ipuçlarını vereceğiz. Bu türkü şu tarih olayıyla ilgilidir:

Dördüncü Murad, ordusunun başında İran üzerine yürüdü. Erzurum, Kars üzerinden İran'ın bir sınır kalesi olan Revan'a geldi. 1635 yılı temmuz sonlarında kuşatma başladı. Kalede on iki bin muhafız vardı. On bir gün sonra kale muhafızı Emirgüne Oğlu, kaleden çıkarak padişahla görüşüp kaleyi teslim etti. Kale tamir edilerek, on iki bin asker yerleştirildi, cephane de verilerek muhafızlığa vezir Murtaza Paşa tayin edilerek, ordu padişahın komutasında Tebriz yönlerine doğru yürüdü. (bakınız: İsmail Hakkı Uzuncarşılı, Osmanlı Tarihi, cilt III, I, kısım, s. 203)

Beyler Revan kalesinde
Kalan Murtaza Paşadır
Acem Şahın karşısında
Duran Murtaza Paşadır.
Nice methedelim anı
Yoktur felekte akranı
Van ilinde Rüstem Hanı
Süren Murtaza Paşadır
Niceden aldı öcünü
Gümüüş madenin bacını
Leh Kiralı haracını
Alan Murtaza Paşadır
Çok şükür Hüdaya minnet
Gaza farz oldu sünnet
Devletlü Hünkâra hizmet
Eden Murtaza Paşadır
BEKTAŞ ABDAL nicesin
Dererler güllün goncasını
Beç Kiralın pençesin
Buran Murtaza Paşadır

Daha sonra Şah Safi, Revanı kuşattı. Üç ay karşı koyan Murtaza Paşa, kısım çokluğundan yardım gelmediği için üç ay dayandı. Sonunda teslim şartları gereğince askeriyeye

AŞIK VECA'NIN TARİHİ BİR DESTANI

Yazan: İbrahim Zeki BURDURLU

Burdur tarihini, folklorunu, içtimai vaziyetini belli başlı noktalarla, motif olarak anlatan ve Burdur öğretmenleri tarafından hazırlanıp el yazması olarak kalan "Burdur" kitabından, folkloru, adet, an'aneleri, bu işle meşgul olanlarımıza tanıtmak arzusunun duyduğum. Şimdiye kadar neşrolunan veya derleme suretiyle intişar eden, kitap ve makalelerde Burdurdan hiç bir iz göremedik. Halbuki Burdurun folklor, âdet ve an'âne hazinesi zenginliğini hâlen muhafaza etmektedir. Bu yazımızdan itibaren Burduru vesikalarla tanıtmaya çalışacağız. İlk olarak, "Aşık Veca" isimli bir şairin Burdur'da 1255 tarihinde vuku bulan bir hâdiseyi anlatan Destanını vereceğiz. Bu hâdise beylerle, Çiloğulları arasındaki anlaşmazlıktan doğmuş ve Yenice mahalle halkının iptidai aletlerle hükümeti basmalarıle nihayetlenmiştir. Burdur tarihinde "Fetret" namile yadedilen bu hâdiseyi yaşıyan, Revân'dan çıktı, Murtaza Paşa'nın, şiirde geçen "Leh Kiralından haraç alması", "Beç yani Macar kiralının pençesini burması" gibi daha önceki başarıları, kendisinin Özi muhafızı, Bu din valisi ve 1634 yılında Lehistan üzerine serdar (başkomutan) olması sıralarındaki işlerine aittir.

Bektaş Abdal'ın, paşanın daha önceki başarılarını en ince yerlerine kadar bilmesi, şairin onun maiyetinde uzun zaman çalışmış bir asker olduğuna işaret sayılabilir. Türkü, Revan muhafızlığı sırasında söylendiğine göre şairin de orada bulunduğu, hattâ şahın tekerrar Revan'ı kuşattığı sırada söylemiş olduğu anlaşılıyor.

Şimdilik, şairin 1635 yılında Sultan Murad'ın birinci İran seferine katıldığını, buna göre XVII, yüzyılın başında doğmuş olduğunu öğreniyoruz. Bundan başka bilgilerin, ancak başka şiirlerinin ele geçmesiyle öğrenilmesi mümkün olabilecektir. Şairin başka şiirlerinin şimdiye kadar bulunmamış olması, onun belki de son Revan kuşatmasında şehit olduğunu da düşündürülebilir. Böyle olsa bile daha önce söylediği birkaç şiirinin bulunması gereklidir.

Aşık Veca'nın destanı ihtiyar bir kadının hafızasından tesbit edilmiştir. Benliğini muhafaza eden destanın bazı yerlerinde vezin ve kafiye aksaklıklarının geçen uzun senelerde hafızadan hafızaya nakledilirken bu hale geldiği mazur görülebilir.

Dinleyin ağalar size nakledeyim
Başa gelen bir seyramı seyrettim
Senemiz oldu bin iki yüz elî beş
Bundaki kopan tufanı seyrettim

Dururken ezrailin özü yürüdü
Ol vakit dağları duman bürüdü
Kabbe beyler, Akcalı Kel yürüdü
Şol beylerde yüz yalanı seyrettim.

Ezrailin özü geldi dayandı,
Ol vakit ağaların kalbi inandı,
Şimdi beyler çalı altına sinlendi,
Yalın ayak kağan canı seyrettim

Önde kılavuz aşkın Ali,
Bir baştan tecavüz acuze karı
Peştimalde taşlar şanırsın damı
Bir vaveylâ bir figanı seyrettim

Abdurrahman efendi bir yakada asker kömeler
Hüseyin bey arkada kasdi iniler
Anı derununa düşmüş söylerler
Hayasız cihanda anı seyrettim

Yenice mahalleli bastı çarşı yüzüne
Belayı kazayı almış gözüne
Her biri birer çomak vurmuş omuzu
Cesaret cihanda anı seyrettim

Ne arardin Fıkah efendi burada
Ne işin vardı a Türk senin şurada
Üç dört yüz topuz vurdu sandım horata
Hasta olmadan ölen canı seyrettim

Hacı Ali ağa korkmadı çıktı göründü
Ana nice hesapsız topuz vuruldu
Onun arkadaşları geldi sarıldı
Hakikatii şol bürhanı seyrettim
Şol dem Mahmut Ağanın başın ezdiler,
Meyyitleri bir taputa dizdiler,

MUSTAFA'NIN AĞIDI

Yazan: Mustafa UZ

Kayseri'nin Sarız ilçesine bağlı Yalak nahiyesinde iki amca ağılu tarla sınırı yüzünden kavga ederler. Bu davgada Mustafa çok ağır yaralanır. Yarasına deva bulunmaz. Gül fidanı gibi babayığıt, ölü.
Aşağıdaki ağıdı Mustafa'nın karısı Güllü söyler.

Sırtında kara kapudu
Anlında labut (1) yarası
Deyneğini yavaş kaldır
Gelini bana dönesi.

Koca derenin salağı
Ben kurgunum bu feleğe
Kırılın emayın malı
Çektirmem eller şelege.

Kocadere'nin deresi

Kadı geldi kan keşfini yazdılar
Seiler gibi akan kanı seyrettim

Fesadı koparan beyler beş idi
Çibareler konaktan pırıtı taşıdı
Gök Hüseyin oğlu beyler çasıtı
Çasıtk cihanda anı seyrettim

Hüseyin efendiyi tavanda haber aldılar
Üç beş sefihte derildiler vardılar
Beyaz tenin kara yere serdiler
Devlet aşkına şol bürhanı seyrettim

Bir kahraman gördüm Osman efendi
Göğüs verdi çıktı saraydan kendi
Halk taaccüp etti anı beyendi
Cesaret cihanda anı seyrettim

Kilikcioğlu oldu şura nazırı
Yoktur evinde eyniş (?) hasırı
Biz olduk kör İsmailin esiri
Zendostlukta sefa süren canı seyrettim

Dostlar dedi ya ilâhı
Mustafa korktu da geydi külâhı
Elinde vardı hükümet silâhı
Ağız duâhı çok esnafı seyrettim

Ağayı damdan dama kaçırdılar

Ne çok çekiyor arası
Mesesini ucca kaldır (2)
Emmi oğlusun körolası.

No ağlyon kele bibi (3)
Ben de düştüm çığırına
Obalar (4) sadaka verir
Başı gözü hayrına .

Vurma kadir mevlâm vurma
Sen vurdun da götürürüm,
Ayan olsun sefil ağam
Tek kızın otururum.

(1) Labut: Sabanın çamurunu silmek için bir sırığa takılan yassı demir. (2) Meses: Ucu Labutlu sırık. (3) Bibi: Hala. (4) Obalar: Eller,

Üç beş damı bir dizinde aşirdilar
Arayanlar tabirlerin şaşirdilar
Meharet cihanda anı seyrettim

Ali bey mazlumdur kimse işişmez
Gider terzi Halil tazı erişmez
Halk mazlumdur işe karışmaz
Tavşan gibi kaçan canı seyrettim

Konakta yıkıldı ana duvarlar
Fışkı içinde imiş hâin canavar
Tekke nişin oldu ol vakit firar
Haydutlar içinde anı seyrettim

Devirdiler vekil harâm dişini
Bitirdiler zaptiyenin işini
Üç beş canın deldiler başını
İlgit ılgıt akan kanı seyrettim

Derildi ermeni üç beş
İçmeden çelebi oldu sarhoş
Çiloğlu korkmadı olmadı sarhoş
Merdaneler içinde anı seyrettim

"Veca" dedikleri söyle bir aşık
Beli kanbur sınırleri dolaşık
az buçuk-onça da şairlik bulaşık
Aşıklar içinde anı seyrettim.

ÖRDEK BELENİ, BALIK DAĞI VE EVRAN EFSANESİ

Yazan: Hüsnü YILDIZ

Yağmur çiseliyordu. "Haydi hazırlan, haydi!" diyordu İbrahim Ağa, O, solucanları hazırlıyor, biz de, oltaları takıştırıyorduk. Balık tutacaktık Karagölden. Saat sekiz, Av yemlerimiz, oltalarımız ve azıklarımız hazır, Atlarımızı bekliyoruz. İşte onlar da geldi, Ar tık yola çıkabiliriz, Kimi bekliyoruz? De - mirci Mustafa'yı mı? Hah, işte geldi! Bekli - yecek kimsemiz kalmadı. Atlarımıza bir sıç - rayışta bindik, Ne yalan söyleyeyim atlarımız, yabana atılacak cinsten değildi hani. Herbiri bir b'nliği öldürmezdi,

Her taraf beyazlar giyinmişti bir gün ön - ce. Şimdi ise hafif bir yağmur vardı, Ama yağ - murdan korkan kim? "Tipi olmasın da, tek yağmur olsun" diyordu Mustafa. Bu av yü - zünden çok çekmişti zavallı. Bunlar filân vız gelirmiş ona, At başı gidiyorduk. O, anlatı - yordu: "Ben balık etinden hoşlanmam. Ama gel de bana sor. Tutmasına bayılırım mübare - ğ'in. Hastalık, Çok görmemeli değil mi hoca?" Bak sana başımdan geçen bir olayı anlatayım? Bıyıklarımı sıvazladı sonra da burdu. At ba - şı gidiyoruz, "İki arkadaşlık" diye başladı. Ve devam etti, "Bu vakitler idi (1). Akşam olmuştu, Başladık oltaları atmaya, O, feneri tutuyor ben, habire olta sallıyordum. Derken öyle bir rahmet bastırdı ki gökten yere, Müba - rek sanarsın bardaktan boşanıyor! Kendimi - zi zor attık maaraya (2). — İndi (3) görece - ye — O. yağa dursun biz de. güzel bir ataş yaktık. Verdik tabanları ataya. Gel keyfim gel. Aradan ne kadar zaman geçti bilmem. Rahmet hâlâ devam edivo. Buraya kadar iyi, İvi ama burdan sonu fena. Ca'ımız bitti. Fe - nerde gaz kalmadı, Kaldık karanlıkta. Göz - gözü görmemez. Rahmet sakır sakır yağar, Der - ken inin (4) önünde iki çift ışık belirdi. Ar - kadaşım öcüklemir oldu. Heni ben de korkma - dım değil. Korkmaya korktum ama erkeklik - var serde. O. "hiş!" dedi "bu ne?" Ben, "ateş lesini (5) yak ta şöle uzat" dedim. O, uzattı. Bir de ne göreyim! Söylemeye dilim - varmıyordu. onra her nasılsa "Canavar!" (6) dedim. Arkadaşım "etme!" dedi. "Valla, de - dim, hem iki tane!" Arkadaşım titremeye - başladı. Ben "Korkma!" dedim. Canavarın i - kişi de sanki mihlanmış gibi yerinde duruyor

du. Ataş Lesisini aldım. Üstlerine fırlattım, Ataştan korkar köpöğlular! Lesiyi atar atmaz tabanları yağladılar. O gün sabah oldu biz de olduk, Canavarlar yine gelir diye. Ah ettim bir daha gitmemesiye. Ne diyon Hoca, anam - dan emdiğim süt burnumdan geldi oğün! Ama - nedeceksin gene geliyoruz işte." deyip sözü bi - tirmişti Mustafa.

Yalnızdam Köyü Ovasıyla Karagöl ara - sindaki dağın eteğine geldik "İbrahim Ağa" dedim, "bu tepenin adına ne dersiniz?" O, ce - vabı önceden hazırlamış olmalı ki "Ördek Be - leni" dedi. "Anlat bakalım." dedim, O "Ne - yi?" dedi "Neyi olacak canım. şu tepeye ne - den "Ördek Beleni" dendiğini" İbrahim Ağa, içimizde en yaşlımız idi. Gün görmüş adam. Çocukla gocuk; büyükle büyük cinsinden. Ya - şı altmışa yaklaşmasına rağmen hâlâ dinçti. Saçına "Peygamber nişanı" düğeli beş yıl ol - muştı. Kimsenin sözünü kırmazdı. Bizimki - ni de, kırmadı da ava öyle gidiyordu. Başladı anlatmaya: "bizim ova varya, onun kiblesin - deki Bucak Gölünden kalkan ördekler, bu be - lenden aşarak Karagöl'e, geçerler. Karagölden - uçan ördekler de, aynı belen üstünden Bucak - Gölüne, geçerler. Her zaman bu belenden, bir - bu yana; bir o yana Ördek akını olduğu için - bu belene "Ördek Beleni" adını bu sebepten - koymuşlardır. Ördek zamanı gelince bu bele - ne oturur avcılar ördek akını başlayınca bak - tüfek seslerine. Tüfek sesleri duyulur duyul - maz seyret ördeklerin paçavra gibi düşüşleri - ni. Hey gibi günler hey!" dedi ve sustu İbra - him Ağa.

"Ördek Beleni" nin hikâyesini birçok ki - şilerden işitmiştim, İbrahim Ağa'nın anlattık - larına tıpatıp benziyordu.

Kazanpınar'a gelmiştik. Atlardan indik. Onları, rüzgâr ve yağmur görmeyecek birer - kaya siperine bağladık. Eşyalarımızı bir ma - ğaraya yerleştirdik. Kazanpınar'ın suları bu - harlaşıyor; buharlar, gök yüzüne ağıyordu. Yağmur çiseliyor, yağmur damlalarını balık - lar, sıçrarak kapışıyordu.

Kazanpınar, Karagöl'ün kuzeyinde, Balık - lar Dağı'nın güneye bakan eteğinde yaz - kış - olarak akan bir sudur. Kazanpınar, etrafı sö - güt ağaçlarıyla, yemyeşil sazlarla ruhu ok -

ARAŞTIRMALARI

2641

şayan; hergün O'nu ziyaret edenlerde dolup ta - şan bir mesire yeridir. Bir hafta çalışmakla - ruhları daralan Elmahlar, Cumartesi, Pazar - günleri buraya gelerek daralmış ruhlarını fe - rahlatırlar. Hem avlanırlar, hem de zevkli bir - gün geçirmiş olurlar. Diğer taraftan balık tut - mak gayesiyle gelen etraf köylüleri, hem ba - lık tutarlar, hem le felektan bir gün çalarak - zevkli bir gün geçirirler. Üç dört kişi var ki - Kazanpınar'ın demirbaş müşterisidir, Bunlar - geçimini buradan tuttuğu balıkla temin eden - kişilerdir. Bir hakimimiz de, her Cumartesi ve - ya Pazartesi burada geçirdiği ve tuttuğu balık - ları halka dağıttığı için "Balıkçı Hakim" adı - nı almıştı,

Balık o kadar çok ki — hergün binlerce - tutuluyor — bir türlü tükenmek bilmiyor. Bu - sebepten değil midir ki Kazanpınarın kıyısın - dan birden bire yükselen ağaçsız, çırpıplak - dağa "Balıklar Dağı" adının verilmesi. Halk - sebepten hiçbir varlığa ad koymamıştır. Ba - lıklar Dağına bu adın konulupvermesinin hikâ - yesi de şöyledir: Bundan yıllarca önce Kara - göl'ün suları tamamen çekilmiş. Kazanpınar - ın suyu ise bir türlü çekilmemiş. Gölün kuru - duğu yaz mevsimi ortalarında. Kazanpınarda - sürüleri halinde milyonlarca balık peydah ol - muş, bunu gören halk şaşırmış. Balıkların, - dağın altından geldiğine inanmışlar. O gün, - bu gündür adı geçen dağa "Balıklar Dağı" - denegelmiştir. Diğer bir rivayete göre, Kara - gölün suları bu dağın altından gelmektedir. - Göle, başka taraftan kuvvetli bir su gelmediği - ne göre göldeki milyonlarca balık nereden - gelmiştir? Buna cevap verilemeyeceğinden o - devrin insanları balıkların dağdan çıkmakta ol - duğu zehabına varmışlar, bu sebepten dağa - "Balıklar Dağı" adını vermişlerdir.

Sözü geçen her iki rivayet görünüşte ay - rı gibi ise de hakikatte birbirini tamamlamak - ta ve aynı neticeye varmaktadır.

İkinciye değin avlandı, Epice balık ta - tuttuk. Gecelemeğe gereklik kalmadı, Binitle - rimizi hazırladık. Hep birlikte koyulduk, Yağ - mur hafifce başladı, Kazanpınarda balıklar - oynuyor, sıçırıyor; heybemizdekiler can veri - yorlardı.

Yağmur çiseliyor. Ve biz, yolumuza de - vam ediyoruz. Yolumuzun solunda — Yuva — Elmah yolunda — bir harabe var. Harabeden - ziyade bir taş, toprak yığıntısı. Burada es - kiden bir köy varmış. Adı: Araplar Köyü. İb -

rahim Ağa'ya, "anlat sunu Çavuş, bu köy - niğin bu hale gelmiş. Her halde bir sebebi - vardır." O, "Peki" dedi, "anlatayım, Nasılsa - bugün bilmiş kesildik" Öksürdü, binığın diz - ginlerini çekti. Ve anlatmağa başladı, "Efen - dim" dedi, "Bu köyün adına Araplar Köyü - derler. Dedemden işittim. Büyük bir evran - köye musallat olur, Önce hayvanları yutmaya - başlar. Evran bu, doymak bilir mi? Tabii bil - mez, Bugün senin hayvanı, yarın benim hay - vanı derken köyde ne kadar hayvan varsa - hepsini yutmuş. Yutacak hayvan bulamayınca - gözleri kızartmış, saldırmış insanlara. İnsana - nerede rastlarsa hemen yutuverirmiş. Köy hal - ki bezmiş bu evrandan. Öldürmek için ne - çarelere baş vurmuşlardı. Ne yaptılarsa mu - vaffak olamamışlar. Düşüncüler taşınmışlar - köyü bırakıp gitmiye karar vermişler. Elleri - ne geçirebildikleri eşyalarla birlikte köyü ter - ketmişler bir gün. Kimin babası gitmiş ev - ranın midesine, kiminin anası, kiminin kızı, - kiminin oğlu, kederden başlar öne eğik, yü - rekler yok olanların acısı içinde, bir safak - vakti günün ağardığı yöne doğru yola çık - mışlar. İşte o günden beri o betbaht insanla - rın hikâyesi bu yıkıklıkta dile geliyor." deyip - sözüne son verdi İbrahim Ağa.

Köye yaklaşmıştık. Yağmur çiseliyordu. Zihnimde o betbaht insanların yürek acısı, ev - ran kurbanlarının çırpınışları ve sonra ümid - sizlik içinde yok oluşları vardı.

(1) Bu vakitler — (Kış mevsiminde bu - lunluğumuz için adı geçen olay da aynı mev - simde olmuştur. Bu söz o zamanı anlatmak - için kullanılmıştır.)

(2) Maar — Mağara.

(3) İndi — Şimdi.

(4) İn — Mağara yerine kullanıldı. (El - mal'lar çokça mağaraya in derler).

(5) Lesi — Odunun ucu yanarak közleş - mişse buna "Lesi" derler.

(6) Canavar — Kurt.

ABONELERİMİZE

Gerek yeni yıla, gerekse geçen yıllara - ait abone bedellerini göndermeyen abone - lerimizin borçlarını adresimize lutfetme - rini önemle rica ederiz.

T. F. A.

Dağstan, Gürcüstan hep viran olmuş
Yemen Arabistan Çin de beraber
Peygamber de bu döğüşe erişe
Ali ise bir taraftan girişe
Efendimin ashapları karışa
Kılıçlar belinde kim de beraber
Askerlerim Elbistanda kışlaya
Küheylânın Erzurumdan Kışneye
İnanın siz elli dokuz yaş ile
RUHSAT sizin ile can da beraber

3

Sivas Valisi Akif Paşaya Didekçe
Devletli hünkârın aslan veziri
Hamdolsun buyana revan eyledi
Dağıttı âleme namı, şöhreti
Gün gibi lûtfunu âyan eyledi
Reşit paşa geldi diye duyuldu
Fukaralar sevinmiye koyuldu
Eşkiya içine figan yayıldı
Geçirip benzini samanı eyledi
Gayri geçti eşkiyanın, çağları
Hep kırıldı, bayrakları, tuğları
Korkusundan yatmaz derebeyleri
Bütün bellerini keman eyledi
Geçirdi müfuzun dağ ile taşta
Titredi vilâyet, etraf, dört köşe
Tûlu ömreylesin binlerce yaşa
Cihan işre veli nişan eyledi
Bellerinden korkusuz geçiyor kervan
Bunda bir hal vardır dedi arifan
Hakkına duacı hep sabi sübyan
RUHSAT'ı yoluna kurban eyledi

4

Hevesin var ise şu delik taşta
Umut koyman nevh bahara turnalar
Halep köprüsünden havayı uçun
Uğrarsanız o civara turnalar
Samahora varıp eylemen heves
Mancığın güzelleri bir kıyas
Âşık olursunuz tutarsınız kara yas
Dayanılmaz bu kedere turnalar
Eğlenmeyin orda etmeyin ahi
Vardır avcuların çokca günahu
Sakal tutanda da doğrultun rahu
Bir belâ getirmen sere turnalar
Ondan sonra uçup kanat bağlayın
Doğru yolla tam Gürün'e uğrayın
Nazlı yare varıp selâm söyleyin
Bir son verin ahûzara turnalar
Gürün şeyhlerinden alın himmeti
Bulursunuz belki siz de Cenneti
Sual ederlerse Âşık RUHSAT'ı

Deyin ki o yandı nare turnalar

5

Söylen barhanaya çeksin gücünü
Şükür yaradana belli yaz geldi
Uzun kısa gücük mücük defolsun
Cennetin misali belli yaz geldi
Hiç gitmiyor kara kışın dumanı
Zemheri de hiç vermiyor amanı
Gene mart ayının vardır imanı
Göz yaşı dökerek selli yaz geldi
Misafir alıyor dağların başı
Şükür gitti evden kışın telâş
Yaz çiçeği çiğdem gösterir başı
Usul boylu ince belli yaz geldi
Pehlivanlar kispet giyer güleşir
Koyun kuzu dertli dertli meleşir
Ötüşür Bülbüller güller döneşir
Domurcuk vererek güllü yaz geldi
Dul avratlar, öksüz oğlan sevindi
Zebaniler uykusunu uyudu
Sehil kuşu sefasından bayıldı
Ayranı, erkânı selli yaz geldi
Delik taşın yazı gelir geçerik
Gayri biz de çiftimizi biçerik
Abrul beşi gelmeyince göçerik
Sana müjde sağlı sollu yaz geldi
Gönül yan gel delik taşın yanında
.....
.....
.....
Hey RUHSAT'ı alı güllü yaz geldi

6

Dünyanın mekrine gönülünü verme
Sen de kurtulmazsın mevтин elinden
Ben filânım diye göğsünü germe
Sen de kurtulmazsın mevтин elinden
Hani Umran oğlu Hazreti Musa
Ejderha olurdu elinde asa
Firavun kavmile cenk etti varsa
O da kurtulmadı mevтин elinden
Nemrut İbrahimle çok cenk eyledi
Semaya çıkmaya hem kast eyledi
Sonunda bir sinek helâk eyledi
O da kurtulmadı mevтин elinden
Gökten ayet ayet Kur'an indirdi
Dertli olanlara deva kıldırdı
Dünya kalsa Muhammede kalırdı
O da kurtulmadı mevтин elinden
ÂŞIK RUHSAT ister din ile iman
Kani tahtın yel götüren Süleyman
Lokman da bulmadı ecele derman
O da kurtulmadı mevтин elinden

7

İzzet efendiye övgü
Ahlâkın bilenler metheder her an
Sahip Tabiatsın İzzet Efendi
Ceddin sual ettim eşraf hanedan
Ehli shavetsin İzzet Efendi
Vehinde görünür nuru Muhammed
Annün ismine demişler İzzet
Destinde bulunur imü kitabet
Zebanı şerhetsin İzzet Efendi
Böyle bir tabiat böyle halâvet
Bülbül gibi diller böyle nezaket
Pöyle servikamet yosma kıyafet
Yusuf kıyafetsin İzzet Efendi
Sifatında çok halâvet görünür
En büyük düşmanın bakar yerinin
Seni istemiyen düşer sürünür
Sahip adaletsin İzzet Efendi
Mahmur gözlerini nasıl süzersin
Vahşi ceran gibi tenha gezersin
Kimlere darıldın yoldan azarsın
Hemii RUHSAT'ın İzzet Efendi

8

Helallaşma Divanı

Hakkı dünya cümleten ihvanıma olsun helâl
Emmi dayı akraba dört yanına olsun helâl
Her kime ki merhaba dedimse gene merhaba
Tam hultslu dinime imanına olsun helâl
Oğul uşak peder mader cümlesinden razıyım
Kimse şekva etmesin süphanıma olsun helâl
Bilir bilmez ettiğim isyanıma kıldım rücu
Yalnız dostuma değil düşmanıma olsun helâl
Rahmet ile yadedene rahmet etsün zül celâl
Kadın erkek küçük büyük haneme olsun helâl
Vasiyetnamem işiten bakmasın noksanıma
İşte bakın okusun divanıma olsun helâl
Vasiyetim sünnettir, nebiler tembihidir
Getirdüğüm selâvat sühanıma olsun helâl
Beş vakitte yadederim carı yâr eshabımı
Ebubekir, Ömer, Ali, Osmanıma olsun helâl
Sathezâr selâm Ali evlâdına
Kerbelâda can veren cananıma olsun helâl
Unutmasın mahşer günü RUHSAT'ı kemteri
Candan gayri hediye yok canıma olsun helâl

9

Sefadan el çekip cefaya taptım
İster ağlat, ister güldür efendim
Kederden ruhuma türbeler yaptım
İster yaşat ister öldür efendim
İster bermurat et, ister nâşât et
İser harabeyle ister âbât et
Gel savur toz gibi korkama herbat et

Gönüm ateşinle küldür efendim
Yelkenim dağıldı yeller içinde
Ümidim, boğuldu seller içinde
RUHSAT'e cevretme eller içinde
Onu bölük bölük böldür efendim

10

Gayri çektiçğim ben bu cileyi.
Kesildi dermanım dur seher yeli
Halim varıp yare bir bir sorayım
Yareme bir merhem vur seher yeli
Haktan bir inayet gelir irerse
Meclisimiz son demine varırsa
Eğer dost köyüne yolun uğrarsa
O yarin halini sor seher yeli
Usulca git söyle ol gonca yüzün
Kanlı yaşlar döküp yaşartma gözün
Eğer birleşmeye verirse izin
Gel bana bir haber ver seher yeli

Yakınlarda gözlesinler yolunu
Hiç kimseye vermesinler gülüm
Felek büktü kat kat etti belimi
Bu halimi söyle var seher yeli

Varıp ahapları bir bir göresin
Yaranların divanıma durasın
RUHSAT'ı selâmın tebliğ edesin
Yollarda bekleme var seher yeli

11

Zalimin zulmünden bozuldu cihan
Ol tabibi Mustafa'ya den gelsin
Dört yanımı aldı insafsız düşman
Ol Aliyyül Murtaza'ya den gelsin
Anlar tızmadı hakkı, butları
Kâfir niçin kestir Şahi merdanı
Yezidi mervandan alınsın kanı
Ol Hüseyini kerbelâya den gelsin

Dur oldu dergâhtan bak iblis hele
Niçin lânet etti evvel ezele
İsa Musa ile İbrahim bile
Ahmet Mahmut Mustafaya den gelsin
RUHSAT'ın zikriyle her nefesini
Bir gün boş kalacak can kafesini
Şeriat, tarikat, ilim dersini
Tefsir eden ülemaya den gelsin

12

Bugün bir güzel gördüm siması hem esmerlenir
Ebruları tel tel olmuş kokusu amberlenir
Ağzı şeker dudığı bal dili sakız sevdiğim
Sallanışı sadrazam, kendisi hünkârlanır
Yaşı on altı yaşında sarılacak can gibi
Ebruları tel tel olmuş memeler fincan gibi

Güzelliği vasfa sığmaz Yusufu Kenan gibi
Bir acaip gözler vardır baktıkça dilberlerin

Kaşların yayını kurmuş canım ile can gider
İnsan olan dayanamaz gözleri kurban gider
Hasretile gece gündüz gözlerinden kan giler
Her baktıkça derdim artar yüreğ'im firkatlenir

Bir acaip gönlüm vardır güzellerden hazlanır
Türlü türlü renge girer sararır beyazlanır
Bugün başım ağrır diye durmuş bana nazlanır
Hal anlamaz o zalime RUHSAT'ı de dertlenir

13

Rücu ettim isyanımdan cümleden geçtim şükür
Ol huzırdan bädeler nûş eyledim içtim şükür
Yalan imiş inanırdım fendine dolabına
Gayri aklım fehm eyleli babı açtım çok şükür

Aklın cemet başına bu faniyi ne idersin
Bir gün ecel şerbetini nûş eyleyip yutarsın
Bu dünyaya uryan geldin yine uryan gidersin
Yakasız kolsuz gümlüğü hoşça biçtim çok şükür

Dostlarını düşman etti vasfını yazdı deyu
Doğru yolu terk edüb en egride gezdi deyu
Nice güman düşürürler Ruhsatı azdı deyu
Bihamdullah aklarımı kardan seçtim çok şükür

14

Ne zannedersin efendim ben beni bilmez miyim
Leyli nehar can veren cananı ben bilmez miyim
İsmi nurdur, cismi nurdur, sözü nurdur, canı
nur
Ol Muhammed' Mustafa Sultanı ben bilmez
miyim

Ziruh olup hal dili ile efgan edip tuttuğın
Zevkine güller açılıp lüle sümbül bittiğin
Seksen bin haccaç çekilip cümle arzu ettiğin
Kâbeyi bettül harem anı da ben bilmez miyim

Ol Aliyyül Murtaza Mevlâmızın aslanını
Kırdı küffar, kahretti çok akırttı kanını
Kaldırdı beytül haremde bunların nişanını
Ol Aliyyül Murtaza aslanını ben bilmez miyim.

Bilmeseydim RUHSAT alıp içer miydim canı
ben

Bir mecazi aşk yolunda arttırmışım Şanı ben
Ann için leyli nehar çekerim efgam ben
Gökten inen dört kitap Kura'nı ben belmez
miyim

15

Bilmem nasıl arzedeğim halimi diller sana
Feda kılam bu canımı serimi diller sana

Doğru söyle kimi seversin, sana o lâyük midir
Harç edeyim bütün varım kârımı diller sana

Sen seni sakın hasimden düşürürler tuzağa
Şöhrete meyil verme girersen sonra ağa
Ben zaifim dayanamam düşerim sola sağa
Bu kadar ihsas ederim zarımı diller sana

RUHSAT'iyem kail oldum aha elli beşine
Gece gündüz yanar oldum benim gibi şaşkına
Bendeni atma yabana yaradın aşkına
Yoksa şekva mı edirdim şimdicek diller sana

16

Mah muharrem gelende yürekten gümgümlenir
Kerbelâya aşık olan gam çeker gam gamlanır
Ham sofu bilmez anı, aşk nedir, sevda nedir
Ben aşıkım diye çıkar mecliste kemkümlemler

Aşık olan seher vakti çağırır Allah deyü
Mahşer günü kıl şefaatt Yaresüllallah deyü
Keşişler dâvaya düşmüş İsa resulallah deyü
Kilisede günlük yakar tüttürür gümgümlenir

Diken de bir çiçek açsa gülistan oldum sanır
Çirfekte biten ısırgan ben reyhan oldum asır
Bir sako partol giyenler arıfan oldum sanır
Kurulur sadrı bâlâya lâf verir hamhamlanır

Arabiye fetva veren farisi değil midir?
Şair olmak bu işin de yarısı değil midir?
RUHSAT ise dünyamın yüz karası değil midir?
Bir gün olur defterimiz dürlülür minmimlenir.

17

İzin size tor sunalar derilin bayramlaşın
Dünyalar durdukça durum var olun bayram-
laşın

Buna bayram günü derler kan edenler barışır
Gönlünüze cilâ verin var olun bayramlaşın

Serapa ziyet geyinip kırmızı güller gibi
Arifane dil çeküb en konuşun bülbüller gibi
Gam çeküb en gerdan eğme lüle sümbüller gibi
Kol kola göğüs göğüse sarılın bayramlaşın

İkişer ikişer olup her taraf alay çekin
Ak ellere al kınalar hilâl kaşe yay çekin
Cem oluben bir araya bir temiz halay çekin
Oturun biraz dîmlenin yorulun bayramlaşın

Aşağıdaki koşmanın değişik bir varyantı
üstat Eflâton Cem Güney'in hem Ruhsatı ki-
tabında Ruhsat'ı'ye ait olarak alınmış. hem
de Mesleki kitabında Ruhsat'ın oğlu Minha-
ciye ait bir numaralı koşma olarak gösteril-
miştir. Ben bu koşmanın babasına, yani Ruh-
sat'ı'ye ait olduğu kanatındeyim.

İSKOÇ ŞATOLARI

Claire - Eliane Engel'den Çeviren Muzaffer UYGUNER

İskoç şatolarının mukaddes ve manevi yönlerini ihmal edip sadece mimari tarzların, dan, burçlarından ve tefrişlerinden bahseyilemek doğru olmaz. Bir Ortaçağ şatosunun kökleri tarihin derinliklerine uzanır. İskoçyada ise bu hal her taraftan daha fazla hissedilir. Toprağı ufuklardan ufuklara süpürgelikler, fujeler ve otlarla örtülü; az işlenmiş vahşi ve el sürülmemiş dağlarla kapalı, fırtınalı ve bu lutlu bu memlekette bütün dramatik mazi kalelerin eski taşlarında devam etmektedir. İskoç romantizminin bugün de yaşadığını söyleyebiliriz. Glasgöw Birleşik Krallığın önemli şehirlerinden biridir; fakat bütün tarihi serasyon bilgileri tarafından silinmiştir. Beyaz granitten yapılmış binalarıyla parlak Aberdeen, memleketin kanlı ve romanesk tarih devirlerini yaşayan Inverness, Edimbourg gibi şehirler de eski şehirlerdir.

Memleket her devirde akınlara, yağmalara, istilâlara uğradığından İskoçya her zaman müdafaa tertibatını yenilemek ve deniz kıyısındaki burunlarda ve adalardaki kalelerini tahkim eylemek mecburiyetinde kalmıştır. Çok defa de tepelere tırmanılmış ve dik bir tepeden duruma hâkim olmak istenilmiştir. Mimari yarı ingiliz, yarı fransız tarzında, pitoresk ve karışıktır. Bir zaman kuvvetli bir fransız etkisi bulunduğu, kralların ve senyörlerin yanında çalışan mimarların tah-

18

Tigit ilgit esen seher yelleri
Penim kekkik sekışimden bir haber
Yine bahar geldi dağlar yeşerdi
Söyle benim dal kaşımın bir haber
Sevdiğimin kulakları seste mi
Gönlüğü acep yine hasta mı
O da benim gibi kara yasta mı
Göğsü elvan nakışlımdan bir haber
Sinnim vardı otuzbeşe dayandı
Bağrım yine ateşlere boyandı
Gönlü gayri gâfletinden uyandı
Bülbül gibi konuşulmdan bir haber
On yıldır RUHSAT'ı hasret yüzüne
Muhabbet tuzağı kurdu izine
Seher yeli vardınsa çam düzüne
Benim ahu bakışlımdan bir haber

kim edilmiş fransız şehirlerinden, hususiyile Carcassonne'dan, ilham aldıkları bilinmektedir. İskoç şatoları yüksek kükük kuleler ve İngiliz terede bulunmayan teferruat ile tezyin edilmişlerdir. İskoç Kralı Jacques V Fransada yaşamış; François I in kızı Madeleine de France ve Balafre'nin kardeşi Marie de Guise ile evlenmiştir. İskoçya gibi uzak bir memlekette Rönesansın ilk abidelerinden biri olan Stirling Kraliyet Şatosunun süslenmesi için Fransadan heykeltraş getirtmiştir. Guise Dükü eniştesinin bu arzusunun uyararak inşaat sırasında fransız mimarları göndermiştir. Stirling, Stuartların kaderleri ile sıkı bağları bulunan kalelerden biri olmuştur. Bir sivri kayanın üzerine tünemiş gibi duran şatonun surlarında allenin kralları bazen sakın bir ömür geçirmişler, bazen de isyan eden vassaller tarafından hapsedilmişlerdir. 1543 de, henüz bir kaç haftalık bebek iken Marie Stuart ve daha sonra oğlu Jacques I (İskoç Kralı olarak Jacques VI) burada taç giydiler.

Krallık kalelerinden büyük bir tanesi de Edimbourg'tadır. Üç yönden şehre hâkim kalyah bir burundaki bir tepenin üstüne kurulduğundan biraz Stirling'e benzer. Şimdiki durumu restore edilmiş şekli olup bazı belgelere göre ilk inşası 620 yılındadır. Şurası muhakkak ki 1093 de Kraliçe Margaret'in burçlarında öldüğü zamandan çok önce inşa edilmiştir. Bu şatoda zaman zaman oturulmuş, terk edilmiş ve bir zaman sonra yeniden imar edilerek ikametgâh itihaz edilmiştir. Stuartlar başlıca ikametgâhlarından biri olarak kullanmışlar, Marie Stuart tarafından Kraliyet İkametgâhi olarak kullanılmış, Jacques I orada doğmuştur. Rönesansın sonlarında, burçlarından birinin üstünde fevkalâde bir mimari ile geniş bir merasım salonu meydana getirilmiştir.

Marie de Guise'in maiyeti burasını rahat sız ve sıkıcı bulduğundan oturmak istemişlerdir. Çoğunluğu Fransız olan bu saraylılar idareyi ellerine dahi almışlardı.

Saltanatın tercih eylediği yerlerden biri de Edimbourg yakınlarında Firth of Forth sahillerine yakın Linlithgow şatosu idi. Burayı Jacques V in karısı ve Marie Stuart'ın

annesini severlerdi. Burası 1746 da jakobitlerin ayaklanması sırasında yakıldığından harabe halindeydi; fakat şahane bir harabe. Taşlar, belki de yangın sırasında kimyevi bir olay sebebiyle pespembeydi. Kare şeklindeki büyük ikametgâh, etrafını söğütlerin çevrelediği küçük bir göle bakıyordu. Stirling gibi bu da Sir James Hamilton tarafından inşa edilmişti. Çatısız, büyük pencereleri açık, korkunç binalarla çevrili avlusu karanlık olup burada Rönesans stilinde yapılmış güzel bir çeşme bulunuyordu. Doğuda, bugün boş olan hücrelere açılan büyük bir kapı vardı ve bunun önünde üç İskoç unsurunun, yani halk Parlemento ve Rahipler sınıfının sembolleri bulunuyordu. Bu avluda, 1535 yılına doğru, Jacques V ve Marie de Guise'in huzurunda, meşhur ahlâkı Sir David Lindsay'ın protestanlıktan mühlhem İskoç Tiyatrosunun tarihinde önemli bir dönüm noktasını ve reformu gösteren Ane Etatire Of the Three Estates (Üç Devletin Yergisi) adlı piyesi oynanmıştır. Bu piyes oldukça iyi bir şekil'de kısaltılmış olarak Edimbourg Festivalinde de oynandı.

Bölgenin diğer kiralık şatosundan biri de Edimbourg limanında, kaleden inen yolun, Mile Royal'in sonunda bulunan Holyrood'dur. Saray, 1544 yılında bir İngiliz çapulcu takımı tarafından yakılan bir gotik kilisenin etrafında kurulmuştur. Kilisenin harap kemerleri, kavissiz sivri kemerleri, XVII yüzyılda Charles II zamanında inşa ettirilen, XVIII yüzyılda restore edilen bugün de Kral ailesinin Edimbourg'a geldiklerinde oturdukları yeni sarayın yanında, yükselmektedir. Marie Stuart'ın gürültülü ve fırtınalı yaşayışının bir çok yıllarını orada geçirmiştir. Kâtipi ve gözdesi Rizio orada öldürülmüştür. Bugün, Kraliçenin odasının kapısına cesedinin bırakıldığı yerde kan lekeleri görülmez; onların yerine bakır bir levha konulmuştur.

Firth of Forth'e hâkim şahane bir parkta, yeni fakat pitoresk olan Lauriston Castle bina edilmiştir. Bu şato 1683 de, Edimbourg'da kuyumculuk yapan Law of Lauriston ailesinden satın alınmıştır.

Edimbourg'un güneyinde, şehrin hemen yakınında, 1374 tarihlerinde kurulan Craigmill Castle'in muhteşem harabeleri görülür. Henüz delikleri açılmağa başlanan muazzam duvarları yüzyıllara dayanabilmıştır. 1544 de yağmaya uğramıştı. O tarihlerde Stuartların

malı bulunduğundan hemen bir Fransız mimar tarafından tamir edildi ve tarihi, krallık ailesine bağlı olarak, devam etti.

Güneye inildiğinde, Tweed'in ormanlık, yeşil ve güleç topraklarında; kıyının kayalıkları üzerine kurulmuş, yüksek Niedpath kalesi görülür. 1296 da inşa ve 1656 da tamir edilen bu kule İskoçyanın fevkalâde kulelerinden biridir ve tarihi Robert Bruce'a dayanır. Daha uzakta, Peebles kısmında XV yüzyılın sağlam ve mağnum cephe büyük ikametgâhı Traquair Hous bulunur. XVI yüzyıldaki tamiratta büyük salonlarının birinin tavamına muhteşem resimler ve heykeller konulmuştur. Traquair kontları, malikanelerinin mahvını önlemek için bir çok İskoç sivil savaşına katılmışlardır. 1648 de Montrose Markisinin ve 1745 de Prens Charles — Edward'ın yardımlarını da reddetmişlerdir. Onlar, bu şatoda birer gece misafir kalmışlar ve giderken parkın arka tarafındaki demirkapıyı sürgüleyerek, bunun bir Stuart kralı için açılmayacağını beyan etmişlerdi.

Traquair'ın hemen yakınında, batıda, Sir Walter Scott'un oturduğu Abbotsford yüksektir. Tamamen gotik stilinde olup yazarın şairlik zaferinden sarhoş bulunduğu ve aynı yılda üç romanını yayımlamağa başladığı 1812 yılını da yapmıştır. Abbotsford'da herşey, bütün binayı süsleyen Maida adlı köpeğin — ki bu köpek hayatında ve ölümünden sonra sahibini bırakmamıştır — resimlerine varınca ya kadar gotik stildedir. Edimbourg eski hapishanesinin kapısını kapı olarak takmışlardır. Koridorlar ve salınlar dirks (bir çeşit kama), claymores (iki ağızlı büyük ve düz İskoçya kılıcı), skindues ve diğer kesici silâh armaları ile süslenmiştir. Kitaplık açık ağaçla döşenmiş, tavana muazzam bir pantantif konulmuştur. Eski aşık, zarif görünüşlü, heyecanlı ve cömert Waltr Scott'un bu ciddi durum gösteren sahte eşyayı yanyana koymakta ve yerleştirmekte bir çocuk zevki duyduğu sanılır.

Firth of Forth'un kuzeyine geçilirse şatoların pitoreskleştiği ve biraz da fazlaştığı görülür. Dundee'nin kuzeyinde, arızalı ve ormanlık bölgede, Kraliçenin annesi Elizabeth'in kardeşi Lord Strathmore'un malikânesinde Glamis şatosu bulunmaktadır. "Hail to thee, Macbeth, Thane of Glamis! (Selâm sana, Makbet, Glamis Senyörü)". Bu şato Makbetin bu

yücelerini akla getirirse de çevre vahşi değildir ve Shakespeare kahramanını biraz kara düşündürmüştür. XIV yüzyıldan kalma tamir edilmiş yüksek bir burç iki yeni kanatla çimenler ortasında yükselir, İngilterede hüküm sürmüş Stuart krallarının reykelere ve bir dev güneş saati ön tarafını süsler. Arkada, Rönesans stili bir bahçe malikânenin yüksek duvarı ile çevrilmiştir. Jacques V ve Marie de Guise, 1715 de Sait — George şövalyesi gibi burada yaşadılar. Makbetin Kral Malcolm'ı burada Stone Chamber Taş Odada katleylediği iddia edilmekte ise de bu yalandır. "Nouveau Testament — İncil" ile ilgili ve Hollandalı ressam Jacob de Wett tarafından 1688 yıllarında yapılan bir seri tablounun süslediği şirin bir kilisesi de vardır. Fakat şato, İskoçyanın en huzursuz şatolarından biridir. Strathmore ailesinin nesilden nesile geçen karanlık bir aile sırrı mevcuttur. Hayaletlerden, kilisede geçen gizli olaylardan bahsedilir. Hepsini müphem ve fakat hâlâ da müessirdir. Zira, hayaletler aşağı yukarı bütün eski İskoç evlerinde barınmak hakkını halzdirler ve bu gibi misafirler normal sayılır. Edimbourg'da "For Recording abnormal Happening" adında bir dernek bulunmaktadır. Üyelerinden biri, M. J. W. Herries, bana bazı müşahadelere bildirdi. Onbeş yıl önce Stirling şatosu nöbetçilerinden biri burçlar üzerinde bir gölge görüp hayılmıştır. Zeki ve akıllı bir adam olan nöbetçiye ne gördüğünü soran M. Herries'ye, Marie Stuart'a benzeyen bir hayalet tavsif etmişti. Edimbourg şatosunda, 1670 de büyücü tarafından yakılmış Yüzbaşı Weir'e benzeyen bir "Kara Adam - Arap" görülmektedir. Robert Bruce zamanının bir hayaleti de Glamis'de görülmektedir. Neidpath'da ise M. Herries, bir merdiven çıkan ayak sesleri duymuştu; halbuki o sırada hiç kimse çıkmamıştı.

Çok meraklı inançlardan biri de Skye adasındaki Dunvegan Castle ile ilgilidir. Ülke 750 yıldır bîlafasıla Macleods'ların elindedir ve 1956 yılında ailenin genç vârisinin 21 inci doğum yıldönümünde Kraliçe Elizabeth de hazır bulunmuştur. Bu merasimde, 1493 den beri gelen âdete göre, Duvegan kadehiyle içilmesi mecburidir. Şatonun kıymetli eşyası arasında lekelik ipek büyük bir mendil bulunmaktadır. Bu ipek mendil bir Doğu kumaşı olup Haçlı Seferleri sırasında Macleods'a pe-

riler tarafından verilmiştir. Gelenek böyle yerleşmiştir, ki son Dünya Savaşında bu aile fertleri tayyare ve tanklarında bayraklarını taşımışlardır. Bayrağın Skye'e ve perileri tarafından getirildiğine inanılmaktadır. Bu perilerden biri olan Harald Haardread'in bir Bizans kilisesinde tavattun ettikten sonra Kuduşe gittiği ve oradan İskandinavvaya geldiği ve bu kumaşı Kudüsten getirdiği söylenmektedir. Ahfadı İskoçyaya yerleşmiş ve onların kızlarından biri Macleods ile evlenmiştir. Belki Doğu kumaşını da Macleods'a getiren bu kızdır. Şatonun kâhin duvarlarının etrafında herşey gariptir: Macleods'u tehdit eden tehlikeli haber vermek için gökten ateş küreleri geçer; leylekler saadet habercisidir. Her zaman bu Perili yer ziyaretçi celbetmiş olup Dr. Samuel Johnson ve Walter Scott orada bir müddet kalmışlardır.

Batı kıyıları yakınında, Loch Alsh adlı küçük adada, Morray Kontlarının malı olan XIII yüzyılın kalelerinden Eilean Donan'ın harabeleri yükselir. 1715 de bir isyan sonunda üç harp gemisi tarafından bombardıman edilmiş, 1719 da İspanyolların garnizonu olmuştur; bugün ise Loch'un gri sularını seyreden bir iskelet gibidir.

İskoçya tepelerinde ve burunlarında yükselen şatoları kısaca olsa dahi ele almak ciltlere vabestedir. Deen'in güzel vadisindeki kraliyet şatosu Balmoral 1850 — 1860 yıllarının, "kötü devir" in cesur bir abidesidir. Fakat Tantallon, Inverary, Culzean — XIV yüzyılı XVIII yüzyıla bağlar — Hopetoun ve daha bir çokları, bu kendine has ve esrarlı memleketin pitoreskini saklamaktadırlar.

M. R. GAZİMİHAL ÖZEL SAYIMIZ

152 numaralı ve Mart 1962 sayımızda memleketimizin yegâne müzikologu merhum Prof. Mahmut Gagıp Gazimihâl sayısını olarak hazırlamaya karar vermiş bulunuyoruz.

Merhum büyük üstadı yakından tanıyan ve onun değerini türlü cephelerden ele alacak olan her yazı bu nüshamızda yer alacaktır.

Bu sayımızın eksiksiz olması için ilğlerinizi bekliyoruz.

T. F. A.

YOZGAT'TA YUFKA, BAZLAMA, DÜĞÜN EKMEĞİ

Yazan: Hasan ÖZBAŞ

Yozgatta yerliler YUKA (Yufka) ekmekek yerler. Yufkayı her aile kendi evinde yapar. Bunun için Yozgatta eski evlerin hepsinde (Yufka ekmekek pişirmek için) bir Tandır vardır. Evde tandırın bulunduğu kısma TAN - DİRLİK derler. Tandırda SAÇKI (sap, saman, kuru gübre) yakılır. TANDIR bir metre kadar derinlikte 70 santim kadar çapında içi tuğla ile örülmüş, silindirik vardi bir kuyudur. Tandırın hava alması ve kolay yanması için dibinden, dışarıya bir delik açılır. Buna KÜLLE denir. Tandır bu delik hizasından çatılır ve ateşlenir.

Yufka ekmekek yapmak için kullanılan aletler şunlardır:

1 — 2 - 3 batman veya daha fazla unu, içinde yağurmak için Bakır bir TEST.

Yufka hamuru mayasızdır. Yuğrulacak unu kâfi gelecek kadar tuz atılarak soğuk su ile test içinde hamur yapılır. Bu hamur yumruklarla iyice yağurur. İyi yağurulmayan hamur açılmaz. İyice yağrulan hamur biraz bekletildikten sonra 300 - 400 gram kadar yuvarlak beziler yapılır. Hamurun içine salamur peyniri suyu veya katık suyu konursa ekmeğeki güzel açılır.

2 — İTA, ita sofraya altına benzer fakat daha geniş ve çadır bezi gibi kalın büyücek bir bezdir. Eskiden bizde dokuma fabrikaları mevcut değilken Yozgatlılar itayı ya at derisinden yaparlardı veya yünden hususi dokuturlardı. Sonraları fabrika malı kalın bezlerden yaptılar. Fabrika bezleri ucuz ve kılsız olduğu için çabuk benimsendi.

Ekmekek edileceği zaman ita tandırığa yayılır. İçine bezilerin yapışmaması ve ekmekek açıcıların UĞRA olarak kullanmaları için bir miktar un konur. Alınan beziler itanın ortasına yığılır.

3 — EKMEK TAHTASI, Bir metre kadar uzduğunda 60 - 70 santim genişliğinde ve 15 santim kadar yükseklikte, ayaklı, üzeri pürüzsüz, düz tahtalardır.

Beziler oklavalarla bu tahtalar üzerinde açılır.

4 — OKLA (oklava), bir metre kadar uzunluğunda, 1,5 santim çapında, pürüzsüz ve yuvarlaktır. Tahtadan yapılmıştır. Ek-

mek bununla açılır,

5 — EVRAAÇ (Evirgeç), İki ağızlı kama biçiminde fakat ucu yuvarlak olur. Bir metre uzunluğunda 5 santim eninde yarım santim kahlınlığında yassı sert tahtadan yapılmıştır

Ekmekek saç üzerinde bununla evrilir. (Çevrilerek pişirilir)

6 — SAÇ, Bir metreden fazla kuturda, iç tarafı basık (içbükey) dış tarafı kubbemsi (dışbükey) ve kalınca bir saçtır. Yanan tandırın üzerine konur, Ekmekek bu saçın üzerinde pişirilir.

Ekmekek yapmak için bir gün evvelinden bütün bu takımlar hazırlanır. Kendinde olmayı, komşudan alırlar. Tandır temizlenir, saç, kı tandırın başına yığılır. Ekmekek açıcılar, yağurucu ve evirici kadınlar bulunur. Yozgatta her kadın bu işleri bilir. Fakat bir kadın yalnız başına bütün bu işleri yapamayacağından, ya para ile veya ödünçleme kadınlar bu larak ekmeğeki yaparlardı.

Ekmekek edileceği gün sabahleyin erşenden (Ezandan evvel) kalkarlar. Ekmekekçiler gelir. Evirici başlığı çatar, tandırın yakar. Yoğurucu hamuru yağurur, bezeleri alır, Açıcılar itayı tandırığa serer, itanın etrafına minderlerini kor, üzerine otururlar. Önlerine tahtalarını alırlar. Tahtanın kendilerine gelen yanını dizleri üzerine dayıyarak, meyil verirler. Bezilerin tahta ve oklava yapışmaması için, bezilerin altına ve üstüne un serperler. Serpilen unu UĞRA denir. Bazı fakirler, uğralık için arpa unu kullanırlar. Tahta üzerinde bezileri oklalarla açarlar. Unun özlülük derecesine göre beziler gayet ince kâğıt gibi 110 - 120 santim kutruna kadar açılır. (Sarıburşa unu güzel açılır.) Açılan ekmekekler daha uzun bir oklava UZUNOKLA'ya sarılarak eviriciye verilir. Evirici bunu kızgın saç üzerinde sererek elindeki evraaç ile çevirerek yakmadan pişirir. Pişen ekmekekler üst üste yığılır. Sonra yığılan bu ekmekekler deste deste alınarak bir odada soğutulur. Ondan sonra kilerde yerine bir adam boyu kadar üst üste yığılır. Buraya kadar yapılan işe, EKMEK ETME derler.

Bir evde ekmekek edilirken sokakta, burcu burcu kokar. Teklifsiz olan komşular sade yağ getirir, Bazlama yağlatırlar. Ekmekek edilirken

ARAŞTIRMALARI

2651

gelene, kim olursa olsun bir kaç tane sıcak bazlama verilir.

BAZLAMA. — Daha ufak çapta kalınca açılan yufkaya BAZLAMA derler. Tam bezi ile Büyük bazlama yapılır. Bir ekmekek bezisini üçe, dörde bölerek küçük bazlama yaparlar. Büyük bazlamasının içinde, küçük bazlamaları sade yağ ile yağlarlar. Yağlı bazlama buna derler. Sıcak sıcak yemesi hoş olur.

Yufka çabuk bayatlamaz, nem görmedikçe küflenmez, herkes nifusuna ve ununa göre 200 - 300 kilo unu yufka yaparlar. Nifusuna göre 2 - 6 ay yerler. Böyle çok yapılan ekmeğe KİŞ EKMEĞEKİ derler. Hali vakti yerinde olan kışa girmeden böyle bir defa yapar, kış çikanaca yer.

Pişen, yığılan ekmekekler, kurudur. Herkes günlük ihtiyacı kadar 1 - 2 çarpım (5 - 10 ekmeğe bir çarpım denir) kuru ekmekekten indirir, herbirine tek tek eliyle su serper. Yine üst üste kor, üstünü sufra bezi ile örter. Biraz sonra bu ekmekekler yumuşar, pamuk gibi olur. Artık kırılmaz, bunlar dörde katlanarak suf. raya getirilir.

İşte düğün yapacak olanlar, düğüne girmeden bir de DÜĞÜN EKMEĞEKİ yaparlar.

Oğlan evinin düğün için yaptığı ekmeğe DÜĞÜN EKMEĞEKİ Kız evinin yaptığı ekmeğe de KİNA EKMEĞEKİ derler.

Düğün ekmeğeki düğünün ihtiyacı kadar yapılır. Düğün ekmeğeki açıcı olarak, şen tabi, atlı, güzel sesli şen kadınlar çağırılır. Akraha ve komşu kadın ve kızlar da gelirler. Bir iki tane de Def bulundururlar. Def çalarak, türkülerle hamur yağrurur. Açıcılar bir döküm ekmekek açarlar, sonra ekmekek tahtalarını kenara çekerek, kalan beziler etrafında bir güzel halay çekerler, Oyunlar oynarlar. Sonra tek, rar işlerine başlarlar.

Güvey öğle yemeğeki geldiğinde; evirici evraaç kaldırır. Bahşış ister. Sonra güveye bazlama yağlarlar, Yağlı bazlamayı kadınlardan biri güveye götürür. Güvey bununla karnını doyurduktan sonra tepsiye bir miktar para bahşış kor. Bu para ile çarşıdan meyve ve çerez getirirler. Orada bulunanlar yerler.

Hamur az da olsa düğün ekmeğeki çabuk bitirilmez, oyunlarla, halaylarla, şarkılar, türküleri manilerle akşamı bulurlar.

**Ekmekek ettim terledim
Köşke çıktım parladım
Yar geliyor dediler
Koçu kurban bağladım.**

KİNA EKMEĞEKİ: Kız evinde yapılan düğün ekmeğeki KİNA EKMEĞEKİ derler. Kına ekmeğeki de aynen oğlan evinde edilen düğün ekmeğeki gibi edilir. Yalnız kına ekmeğeki Ge lin kızı da oyuna ve halaya katarlar. Ucuzluk bolluk olur diye gelin kızı oynatırlar. Bir de kız evinden oğlan evine yağlı bazlama gönderirler. Oğlan evi bazlamayı getiren kadına bahşış verir. Bu para ile çarşıdan meyve ve çerezler getirirler.

Düğün ekmeğeki olduğu gibi aynı nesli hava içinde akşama kalar kına ekmeğeki de ederler.

Yıllık aboneli: 10,
altı aylık aboneli: 5
liradır.
Yurd dışı senelik abone:
3\$, 1£

**TÜRK
FOLKLOR
ARAŞTIRMALARI**

Basılmayan yazılar
istenince geri gönderilir
Adres değıştirmelerde
ücret alınmaz.
Vakit Basımevi

Yazı İşlerini Fiilen İdare Eden: Mes'ul Müdür: İ. HİNÇER

Sekreter: BORA HİNÇER

ADRES: Yeşildirek, Sultanmektebi Sokak No. 17 İstanbul

TÜRK FOLKLOR DENEĞİNİN YAYIN ORGANIDIR.

BILMECELER, BULMACALAR

— VIII —

Derleyen: Faik AKÇIN

Tumtok, gölgesi yok. (Kuyu)
Tükenmezden mal aldım, öremeze bin .
dirdim, sallanmazdan geicrdim. (Toprak - Ka-
tır - Köprü)
Tüllü müllü ..şak, bunu bilmiyen eşek
(Turp)
Tuttum bir aplan, soydum çırcıplak; ba-
bamnki bitişik, anamnki dört parmak. (Ab-
dest alıp namaza durmak)
Türlü kız sancağınla, yetmiş iki erçeğin.
le. (Darı başağı)

U

Uçar uçar, beyaz yapar. (Değirmen)
Ufacık arpacık = (mantarcık) başındadır
tablacık. (Raptiye)
Ufacık boylu, yeşil donlu. (Bamya)
Ufacık fıçıcık, içi dolu turşucuk. (Limon)
Ufacık kırmızı bir ev, ne kapısı var, ne
penceresi; içinde yıldızdan bir yatak, yatakta
beş küçük yavrucuk. (Elma)
Ufacık mezar, dünyayı gezer. (Ayakkabı)
Ufacık mermer taşı içinde boylar; pişi-
rirsen aş olur, pişirmezsün kuş olur. (Yu-
murta)
Ufacık minicik, burnu var eğricik. (No-
rut)
Ufacık nişadır, dünyayı ısıtır. (Güneş)
Ufacık odacık, içi dolu yongacık. (Sümbük)
Ufacık tencerenin aş, çok tath olur.
(Ceviz)

Usta yapar, alan kullanmaz; kullanan bil
mez. (Mezartaşı)
Usta yapar yapısını, insan yapar sefte -
sini. (Ev)

Uzaktan baktım hiç yok, yanına vardım
pek çok. (Karnica)
Uzak uzak diyarlardan bir acıap kuş ge-
ler, hurma badem dilleri acı tath sözleri in-
sann gözlerinden yaş getirir. (Mektup)
Uçtu keklik, kaldı dilber. (Saman - buğ-
day)

Uzundur boyu, incedir beli; kesilince seli,
söylüyor dili. (Kalem)
Uzun kuyu, dumdum suyu; içen ölür, iç-
miyen kalır; uzundur, incedir, kertilettir başı.
(Tüfek)

Ü

Üç ayaklı geldi, arkasından yası Meh-

met, daha sonra Mısırlı Hacı Osman geldi;
derken eli bıçaklı Ali geldi, onun arkasından
kavgacı Hasan, onun da arkasından beyaz kü
lâhlı Veli geldi; yanı sıra deli geldi; otuz iki
hammal hana indiler; Handa bir gürlüti kop-
tu, Yemen ağası geldi, gürlütüyü bastırdı.
(Sofra ayağı — Tepsi — Mısır ekme-
ğı — Bıçak — Fasulye — Bulgur pilâ -
vı — Hoşaf — Dişler — mide — Kahve)
Üç biraderler üçü de kâtipzadeler, biri ber-
ri havada, biri ab-ü safada, öbürü hâk—ü
havada zevk sürer. (Cemre)

Üç dükkânım var, biri kadifeci, biri o -
duncu, biri de uncu. (İyde kabuğu — Çekir -
deği — Yenilen iç kısmı)
Üçyüz altmış beş leylek, elli iki yumar-
tası, dört yuvası oniki yavrusu var. (Yıl, 365
gün, hafta 52, mevsim 4, Ay 12.)

Üfurdüm uçtu, göksuyu geçti. (Siğara kâ-
ğıdı)
Üstü atlas dükkânı, ortası uncu dükkâ-
nı, altı oduncu dükkânı. (İyde)
Üstü kara, kömür, kömür değil, içi be-
yaz, peynir değil, kıyruğu var sıçan değil,
başı yeşil emir değil. (Kara turp)
Üstümüzdün inceler düşer, sana da düşer,
bana da düşer. (Yağmur)

Y

Yamyam yanaklı, mantı kulaklı, Trabzon
dişli, mahallenin dellahı. (Eşek)
Yapan satar, alan kullanmaz, kullanan
da görmez, kıymetini bilmez. (Mezar Taşı)
Yarısı altın, yarısı gümüş, üstü zarif ol-
muş, her derde deva, murat etsen canlı olur.
(Yumurta)

Yarım ekdim, bütün aldım. (Patates)
Yarım kaşık, divara yapışık. (Kulak)
Yarısı ak, yarısı kara, bir temenna et söy-
leyim sana. (Tavuk boku)

Yaşamayı için gömülen nedir? (Ateş)
Yaş girer, kuru çıkar. (Ekmekek)
Yaymayı yaydım, kakmayı kaktım; kızı-
lı gömdüm, kılıyı yumdum. (Yalak — Kapı —
Ateş — Göz)

Yazlı mezar, dünyayı gezer. (Para)
Yazın mavil tarla üzerinde güvercinler
yürür. (Deniz ve yelkenli kayık)

Yedi tane kapısı var, ne de sağlam ya-

KISKANÇLIK TEMİ ÖRNEKLERİ

Yazan: Ali TUNÇ

Kıskanmayı insan duygularının en asil o-
lanlarından sayanlar vardır. Buna göre de kıs-
kanma duygusunun ve kıskanan insanın pek
hor görülmemesi lâzımdır. Ancak bu, şöyle ol-
sun ki kıskanma duygusu bir aşağılık duygu-
su, kıskanan da bu duygunun manevi ezintisi
içerisinde bulunmasın.

Türk halk edebiyatı, ya şairleri ağzın -
dan söylenen, yahut da, bizzat halk ruhunun
terennümünü çeşitli motif ve duygu unsurla-
rile işlerken, bu duygu ve söyleyiş güzelliğine
ve ileriliğine ulaşmış bulunuyor. Çünkü,
Türk halk şairleri ve türk halk ruhu, kıskanç-
lık temi üzerinde çok ince ve içli şiirler söy-
lemişlerdir.

Meselâ Karacaoglan'da bu duygu :

Gündüz hayâllerim, gece düşlerim,
Uyandıkça ağlamaya başlarım,
Sevgilim üstünde uçan kuşların
Tutup kanadların kırmaya geldim."

İfadesinde görülen hakim söyleyiş, sevilen
kimsenin uçan kuşlardan bile kıskanılmasıdır.
Aşık Ömer'in :

.....
pısı var. (Baş)

Yedi delikli tokmak, bunu milmiyen ah-
mak. (Kulak 2, Göz 2, burun 2, ağız 1)
Yeraltında dedemin sakalı (Prasa)
Yeraltından geçen peri. (Su)
Yeraltında diğsiz koca. (Sarımsak)
Yeraltında kara hardak. (Turp)
Yeraltında kazan kaynar, (Karnica)
Yeraltında kilitli sandık. (Mezar - Tabut)
Yeraltında kırmızı çivi (Havuç - Pancar)
Yeraltında kızıl bakraç (Pancar)
Yeraltında kırmızı bohça (Domates -
Kırmızı Trup)

Yeraltında küflü sandık, (Ölü)
Yeraltında yağlı kayış, (Yılan)
Yer yer doymaz, taşır taşır yorulmaz,
(Vapur)
Yerde gezer, izi yok; havada uçur, sesi
yok, süti helâl, canı var, kamı yok. (Arı)
Yerden yapma evler gördüm, etten sakal-
lı adamlar gördüm, köpük kuşan taşlar gör-
düm, (Mezar — Hoşoz — Sabun)

Yeşil mantolu, kırmızı roblu, siyah düğ-
meli, (Karpuz)

Yeşil iken al olur, meyil edince siyaha,

Gel ey dilber kan eyleme,
Seni kandan sakınırım,
Doğan aydan esen yelden,
Seni günden sakınırım.

Tabbim hüsn ile bakma (Habibim de olur)
Ben kuluñ odlara yakma
Yanağın güller takma
Seni gülden kıskanırım
Halden bilir hal - daşım var,
Yola gider yoldaşım var,
Üç yaşında kardaşım var
Seni ondan sakınırım.

Ömer'im der ben de geldim,
Tazelendi eski derdim,
Sen bir kuzu ben bir kurdum,
Seni benden sakınırım.
Söyleyişinde biz, sevgilinin her türlü şey-
den kıskanılışın gene o nisbete güzel ve âhenk-
li terennümünü görebiliriz.

Kul Mustafa'dan alınan aşağıdaki örnek-
lerde, ayrılık temiiyle işlenmiş, büyük korku-
da kıskançlığını görürüz.
"Ben bilirim yâr sevgisi candandır,

.....
lezzet verir dimağa; tutar isen yavaş tut, iki
elin kan olur, (Karadut)

Yeşil iken yerinden ayrılmıyan, sarardık-
tan sonra düşen nedir? (Yaprak)
Yeşil bir taht üstüne oturmuş bir meleğ,
lâle ve mercandan lepleri, neveste ile soh-
bet eder, bir rakip geldi, vurdu hançeri, (Gül)
Yolda bir gelir, ayda üç, (Cemre)
Yolda gider, yolcu değil, ağaca biner in-
san değil; semeri var, eşek değil, yazı yazar
kâtip değil, (Sümbüklibücek)
Yük gördümü kaçır, yem gördümü co-
şar, (Eşek)

Yük üstünde kılı yumak = kürklü hoca,
(Kedi)
Yüzü kara, gözül kara, dalar bütün so-
kakilara, (Akşam karantlığı)
Yumrucuğum kadar yumrucuk içinde kırk
elli yavrucuk (Nar)
Yumurtayı oyarlar, içine dünyayı koyar-
lar, (Radyo)

Z

Zehirden acı, şekerden tath, deveden yük
sek. (İncir ağacı)

— BİTTİ —

Yarsız bana fena dünya zindandır,
Benim ulu korkum hemen şundandır,
Gayrılara gönül vere yâr deyu."

Halk şairlerinden Kâmi'nin terennümünde,
serin esen rüzgârın bile — Belki de bu se-
rinliğinden dolayı sabah rüzgârıdır — sevgi-
linin yanına gizli varması arzulanır :
"Varırsan yanına sabâ gizli var,
Öyle var yanına, duymasın ağyar,
Kâmi'nin sırrını etme aşikâr,
Bu sır ve esrarı sen nihan götür."

Halk edebiyatımızın incileri diyebilece-
ğimiz mânilerde kıskançlık teminin daha de-
ğişik ve zengin motiflerle süslendiğini görü-
rüz. Bir yerde :

"Kemençe çala çala
Çıktım bir ince dala
Korkarım düşem ölem
Yârime eller ala."

Terennümünde ölümden bile büyük kor-
ku vardır. Sevgilinin başka birine gitmesi
yani kıskanılması,

Hocamız, Nihad Sami Banarlı'nın: "Türk
erkeği, sevdiği, benimsediği kadının bütün
beyazlığıyla, yalnız kendisinin olmasını ister.
Onu vatan gibi başkalarına vermemek için çok
çabuk ölüür." dediği gibi bu, halk ru-
hunun başka bir şekilde, nesirle ifadesi olu-
yor. Bu o kadar böyle oluyor ki yağan, rah-
met damlalarını, yağmurun bile sevgilinin üs-
tüne konmasına razı olunmaz.

"Bulut bulut üstüne,
Bulut yağmur üstüne,
Yağmur kurbanım olam,
Yağma yârin üstüne."

Bazan bu duygu açık açık serzenişe ka-
dar uzanır :

"Yel eser dal salınır,
Kudretten ney çalınır,
Benim yırım pek kıskanç
Güle baksam alınır?"

Başka bir örneğinde kıskançlığın daha
haşın görünüşü sezilir :

"Hoştur, bahar olursa,
Sabır karar alırsa,
Seni yıkarım dağlar,
Yâra zarar olursa."

Su örneğinde de kurttan kuştan başka,
yerdeki küçükük karıncadan kıskançlık var -
"Süpür süpür inceden,
Süpürgesi yoncadan,
Ben seni kıskanırım,

Yerdeki karıncadan."

Belki bir sitemle en güzel söyleyişlerin -
den birisi de :

"A benim bahtlı yârim
Gönülde tahtı yârim,
Yüzünde göz izi var
Sana kim baktı yârim."

Bir de bu örneklerimizi, halk türkülerin-
den seçilmiş örneklerle süsliyelim. Bir Si -
nop türküsünde :

"Camekânun içinde
Ayna mısın, can mısın?
Saçlarımı elleme,
Sen benim kocam mısın?"

Kadının da erkeğe karşı duyduğunun ve
ona uzanacak ellerin ancak kocası olabilece-
ğinin ifadesi vardır.

"Olgun insanlarda kıskanma, damla dam
la içilen zehir gibidir." diyenlere hak verdi-
recek bir Kütahya Türküsünü hatırlamadan
geçemeyeceğim: Zira bu örneğinde de erke-
ğin kadını değil, kadının da erkeği gene ay-
nı şiddet ve asıllikle kıskanış temini yakalı-
yabiliriz:

"İstanbul yollarını arşınlamalı,
Gelen yolcuları karşılamalı,
Yârsız gelenleri kuşunlamalı,
Gidip de gelmiyen yâri n'eyleyim,
Vakitsiz açılan gülü n'eyleyim."

İstanbul'un yolları cizidir cizi,
Elinde kalemi, altında yazı,
Yârime zaptetmiş İstanbul kızı,

(Tekrar mısraları)
İstanbul yolları demirden kürek,
Bizi böyle eden bu çarh,ı felek
Allahtan dilerim hayırlı dilek.
(Tekrar mısraları)

A İstanbul sen büyük bir han mısın?
Varan askerleri yutan sen misin?
Gelinleri yârsız koyan sen misin?
(Tekrar mısraları)

İstanbul İstanbul, viran kalası,
Taşını toprağını eller alası,
O da bencileyin yarsız kalası,
Gidip de gelmiyen yâri neyleyim,
Vakitsiz açılan gülü neyleyim."

Bu ve diğer örnekler arasında, bizden i-
leri olanları, sevilen eser bırakan, iş gören,
yaratıcıları, bilen kimseleri kıskanma şeklin-
de örneklere rastlıyamadık. Zaten kıskanma-
nın olgun ve asil görünüşü Türkler arasında
görülebilir, fikri kabul edilmiş bir hakikattir.

BASIN İLÂN KURUMU

Gazeteler ve Dergiler için Her nevi
İlân ve Reklâm Kabul eder.

İSTANBUL Genel Müdürlük: Türkocağı caddesi No. 1, Kat 3
Telefon: 22 43 84 - 85

İSTANBUL Şube Müdürlüğü: Türkocağı caddesi No. 1, kat 3

ANKARA Şube Müdürlüğü: Ulus İş hanı "E" Bloku No. 41 Kat 2
Telefon: 10 58 17 - 10 57 87

İZMİR Şube Müdürlüğü: İkinci Kordon, Mimar Kemalettin caddesi
Küçük Kardiçali Han Telefon: 23911

TELGRAF: BASINKURUMU

ADANA Şube Müdürlüğü: Abidin Paşa caddesi Remo İş Hanı No. 46

BURSA Şube Müdürlüğü: İnönü caddesi Aysan Han No. 20

ESKİŞEHİR Şube Müdürlüğü: Porsuk İş Hanı kat 2 No. 1

KONYA Şube Müdürlüğü: İstanbul caddesi Yusufpaşa Sokak Terzi-
oğlu pasajı No. 1

ZONGULDAK Şube Müdürlüğü: Amele Birliği pasajı No. 15-16

(Basın: 1028 — 12)

HACETTEPE TIP MERKEZİ